

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથનું નામ જૈન શ્રી સદ્ગોષ્ઠ છે પણ તેમાં સંપ્રદેશી સદ્ગોષ્ઠ પ્રારંભિક ધર્મની સ્તિતે હતા પછે તેમાં છે. મુખ્ય પાંચ વિભાગમાં આ શુદ્ધ પદોચ્ચારનો જે સ્તોત્ર તેના પેદા વિજ્ઞાનિ ૬૫ છે જે સોદશિયું પાંચમાંથી સ્પષ્ટ સમજાવે તેમ છે. આ શુદ્ધ અનુદા ઉપદેશથી બરબર છે. આમાં સ્ત્રીઓને માટે જાતિક વિચાર પૂર્વક વિવશા ગાઢવાવડા છે-ત્રીભુવરથી જાહેરા છે: સ્ત્રીએ સ્વયં જીવદાંગપર્યાયી ઉપદેશ ગાઢવડા છે એવા તેમની જે પેદા પદિનુદાને ધર્મનિ-અધિકારિ પ્રુષ્ટ મળે. સ્ત્રીઓની સંપાદના ઉપર હિસતી સંતનિની સુધારણાના આગ્રહ છે. સ્ત્રી મુખરેલી હોય તે પૂજાના સંસ્કાર નહત વન મેલે. અસુતમય બને છે. તેથી સ્ત્રી શુદ્ધની ભદ્રી ગણાય છે અને તેનાથી કુટુંબ, સમાજ અને હવે આખો દેશ પણ હિસત બને છે. જેમ કે સ્ત્રી અને સ્ત્રીએ આ શુદ્ધ જરૂર પાંચમાં વેદકર્મે અને તેમાં આપેલા એકલે પેતના કલ્પનામાં તેનારો વેદકર્મ. પાંચમાં વિભાગ શુદ્ધ પદોથી સોદશકર્મ છે.

આ ગ્રંથને ગણતરી સમન્વિત સુનિચાર શ્રી સદ્ગોષ્ઠિયવલ્લ મહારાજે દિવ્યની સંસ્કારના આ પદ્ય અને નવનુકૃતિ પદ્યથી છે તે બાબત તેઓએ સ્વતંત્ર સંસ્કારના આ વ છે.

સદા ૧૯૨૨ સ્ત્રી મેચો

પદિનુદા

શ્રી જૈન ગ્રંથસર મંડળ

મહેસાણા

સાંકળિયું.

૧ સ્ત્રી કેળવણી.

પૃષ્ઠ ૧ થી.

૧ કેળવણીની હદ (પ્રસંગ), ૨ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ, ૩ માતાની જાણ,
૪ માનવિતાર, ૫ ગુણોનું મૂળ જ્ઞાન, ૬ જ્ઞાનની અધિકતા; ઉત્કૃષ્ટ-પાશ્વિક્ય,
૮ શૃંગ્યવહારનાં બે સમાન ચક્તી સંજ્ઞતા, ૯ જ્ઞાનની સાધકતા,
૧૦ જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ રૂપ, ૧૧ જ્ઞાનનો પ્રભાવ, ૧૨ વિદ્યાપ્રાપ્તિનું રૂપ,
૧૩ અશક્તિનું અનિષ્ટ પરિણામ, ૧૪, ૧૫, કેળવણીની નુકર,
૧૫-૧૬-૧૭ ભણેલ અભણની મરખામણી, ૧૮ ધર્મપત્નીની પવિત્ર દરજી,
૧૯ આવકના ૨૧ ગુણ કવિતા, ૨૦ આવકના ૨૧ ગુણોનો આદર્શ,
૨૧ આવકના ૨૧ ગુણોનું દેહ વર્ણન.

૨ સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યો.

પૃષ્ઠ ૩૬ થી.

૧ સાચી મુખ્યત્વી માતાનું સર્વ, ૨ જગજ્ઞા પામતી, ૩ સેવકબાઈ,
૪ નગુધર્મ, ૫ શૃંગ્યપ્રાપ્તતા, ૬ પાશ્વિકારની સ્વચ્છતા, ૭ વિનયમય,
૮ અવહારસાધકતા, ૯ વાણીપ્રયોગ, ૧૦ નિંદાદોષ, ૧૧ દુરિવાજો,
૧૨ સહનશીલતા, ૧૩ પ્રેમભાવ.

1. ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ

ପୃ. ୧୦୩

୧. ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ ।

୨. ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ ।

୩. ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ

ପୃ. ୧୦୪

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ ।

୪. ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ

ପୃ. ୧୦୫

ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ । ଏହା ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକ ଅଟେ ।

ॐ अहम नमः

જૈન સ્ત્રી સદ્બોધ.

૧ સ્ત્રી કેળવણી.

(૧) કેળવણીની કદર (પ્રશંસા).

સ્ત્રી કેળવણી એટલે સીધર્મને ઉપયોગી શિક્ષણ આપવું. સીકેળવણી એ મથાણું વાંચીને આપણા કંઈક જૈન ભાઈઓ તો કદાચ આશ્ચર્ય પામશે, કારણ કે જૈન કોમના પુરૂષોજ કેળવણીમાં પછાત છે, તો તેઓને ‘ સીકેળવણીની કિંમત શું છે ? તેથી કેવી જાતના કાયદા થઈ શકે છે ? ’ વિગેરે સમજણ ક્યાંથી હોય ? ભાગ્યવશાત્ જૈનકોમ વ્યાપારમાં કંઈકે કાવેલી છે; એટલે તેને કેળવણીમાં પછાત હોવાથી જે નુકશાન થાય છે તેની ખબર પડતી નથી, પરંતુ વિના કેળવણીએ જે નુકશાન થવું જોઈએ, એ તો પરદાશ કે પ્રત્યક્ષ રીતે થાય છેજ. ઘણા માણસો તો સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ અકર્તવ્ય સમજે છે, છોકરીઓને ભણવા મોકલનાર ઉપર ચીડાય છે, ભણેલી સ્ત્રીને દેખી તેના ઉપર કંટાળો આવે છે. અને તેનો કાંઈ અવગુણ જણાયો હોય તો તે સુખથી રજતું ગજ કરી મૂકે છે. તો આપણે પ્રથમ એ તપાસીએ કે સ્ત્રીઓને ભણાવવા એ કર્તવ્ય છે કે અકર્તવ્ય છે ? શાસ્ત્રકાર એમાં સંમત છે કે અસંમત છે ? અને પૂર્વે એ રીતિ હતી કે નહિ ?

(૨)

શ્રી કેળવણી.

હવે આપણે પ્રથમ એ તપાસીએ કે સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ કર્તવ્ય છે કે અકર્તવ્ય ? સ્ત્રી એ ઘરના એક અનુપમ શૃંગાર છે અને તેનાથી આપણું ઘર તથા તેમાં રહેનાર સર્વ જીવો શોભી નીકળે છે, તો જ્યારે એના અસ્તિત્વપણાથીજ ઘરને એટલી શોભા મળે છે, તો પછી તેનામાં વિદ્યારૂપી અમૂલ્ય રત્નનો ભંડાર ભરેલો હોય તો તેની શોભામાં શી ખામી રહે ? સોનું અને વળી સુગંધ હોય તો તેની કિંમત કેટલી બધી ઉમદા થાય ? લક્ષ્મીવાન અને વિદ્વાન હોય તો તેની કેટલી કિંમત ? ગુણ-સમૃદ્ધ અને વિદ્વાન હોય તો તેનું કેટલું મૂલ્ય થાય ? વિગેરે અનેક વ્યવહારિક દ્રષ્ટાંતોથી સિદ્ધ થાય છે કે સ્ત્રીને કેળવણી આપવાની ખરેખરી જરૂરીઆત છે. વળી એક વિદ્વાન માણસ લખે છે કે ‘ગૃહ સત્તાનો મુખ્ય આધાર સ્ત્રી કેળવણી ઉપરજ છે.’ તે કેવી રીતે ? ત્યાં તે સમજાવે છે કે—એક વખત હું એક વિદ્વાન સ્ત્રી સાથે વાતો કરતો હતો, તેવામાં મેં જણાવ્યું કે ‘સ્ત્રીઓની જુદી જુદી રીતોમાં કાંઈ ફરક નથી, તેથી તો રૈયતને જુદી જુદી જાતની કેળવણી મળે પણ તેમાં શું કરવું બાકી છે ? શેની ખામી છે ? ત કહો.’

તે સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો કે ‘જનેતાઓની.’ તે વિદ્વાન કહે છે કે હું ચુપ જ થઈ ગયો. અને મેં કહ્યું કે ‘હા, ખરું.’ એકજ શબ્દમાં કેળવણીની બધી પદ્ધતી આવી ગઈ. માટે સદાચાર બંધાવાનું પ્રથમ અને અતિ અગત્યનું સ્થળ તે ઘરની સ્ત્રીજ છે અને તે વિદ્વાન-કેળ-વાયેલી હોય તો તેનો અને તેની સંતતિ તમામનો જન્મ સફળ થાય છે, એ નિઃશંક છે.

સાર—સ્ત્રી ઉપર આખા ઘરનો બહુધા આધાર હોવાથી તેને સર્વ રીતે કેળવી કુશળ બનાવવાની ભારે જરૂર છે. સારી રીતે કેળવાયેલી સ્ત્રી ઘરની શોભારૂપ બને છે અને તેનાથી થતી

સઘળી સંતતિ સહેજે મુકરવા પામે છે. અન્યથા સંતતિ મુકરવા મુશ્કેલ છે.

(૨) જ્ઞાન પ્રાપ્તિ.

ઉપર પ્રમાણે સ્ત્રીઓને દેવગણી આપવાથી શું લાભ થાય છે, અને ન આપવાથી શું નુકશાન થાય છે; તે વિષે સહેજે ધ્યાનપૂર્વક દરવામાં આવ્યો છે, હવે આ સ્થળે તે બાબત વિશેષ વિવેચન દરવામાં આવશે.

આ જગતના પ્રાણીમાત્રમાં ચૈતન્ય લાવ સરખો છે, તે પશુ પશુપક્ષી વિગેરે પ્રાણીઓથી મનુષ્ય પ્રાણી ઉત્તમ ગણાય છે. એનું કારણ 'મનુષ્ય જ્ઞાન મેળવવાને, શક્તિવાન છે, વળી ખર્ચ ખોટું પારખી શકે છે, જેથી ખોટું તણ, ખર્ચ આદરવા લાયક છે એમ તે સમજે છે.' એ સિવાય બીજું કારણ જણાશે નહિ. જ્ઞાન જોટલે સમજણ, જેનામાં જોટલી વધારે તેટલી (માનવજાતમાં) તે મનુષ્યઉચ્ચ પદથી ધરાવે છે. આપણે સર્વે વગડામાં અથવા ગામડામાં રહેનાર માણસ કરનાં શહેરનાં માણસને ઉત્તમ ગણીએ છીએ, તેનું કારણ 'તેઓનું જ્ઞાનબળ વધારે હોય' એટલે છે. શરીરબળમાં તો વગડાના અને ગામડાના રહેનારોએ, શહેરનાં મનુષ્યો કરતાં ઓછા છે; તોપણ તેઓ શહેરી મનુષ્યોના જ્ઞાનબળને લીધે વશ રહે છે. દરેકે દરેક માણસમાં એક-વધનું જ્ઞાન હોય છે, તેથી તે પાતાના દરેક કાર્ય ઉપરથી અનુભવ લઈ પાતાના સુખ દુઃખની વાત એક બીજાને કહે છે; અને તે ઉપરથી જે રસ્તે વધારે સુખ મળે તે રસ્તે પ્રવર્તવા વધારે જ્ઞાનવાળાની મનિથી પ્રયત્ન કરે છે. ઉમ્મર પસંદ જોઈએ તે માગકને આપણે પશુ બરાબર કહીએ છીએ, તેનું કારણ એટલું જ છે. કે તે સમયે તેનામાં કાંઈ જ્ઞાન હોતું નથી, જેમ જેમ તે ને દુઃખનું જાણ છે, અને તેનું

(૪)

શ્રી કેળવણી.

જ્ઞાન વધતું જાય છે, તેમ તેમ તે માણસમાં ગણાતું જાય છે. ધર્મ, દયા, શ્રેય, દાન, પૂજા, તપ, પુણ્ય, પાપ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિગેરે શબ્દોના સ્વરૂપ માણસ પોતાની જોઈ વધતી જ્ઞાનશક્તિના પ્રમાણમાં સમજે છે અને તે ઉપરથી જે આદરવાનાં કાર્ય હોય, તેમાં પોતાનું આચરણ કરે છે અને બીજાં છોડી દે છે. ખુન, ચોરી, મારામારી વિગેરે ગુન્હાના કૃત્યો ધણું કરી અજ્ઞાન માણસોજ કરનારા નીકળશે, કારણકે જ્ઞાનવાન તો તેથી આ ભવમાં રાજીનો અને પરભવમાં પાપનો દંડ ભોગવવો પડશે એમ જાણી શકે છે. પશુયોનિમાં જન્મ પામનાર પશુ જ્ઞાનના યોગથી ઉચ્ચ ગતિમાં જવા પામે છે, તો માણસ જ્ઞાનને જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી વધારે ઉત્તમતા પ્રાપ્ત થાય એમાં શી નવાઈ ? પાપટાદિ પશુઓને કોઈ શ્રમ લઈ જરા ભણાવે છે તો તેઓ મીઠાશ ભરેલું બોલતાં શીખે છે અને તે સાંભળી સહે પુશી થાય છે. તેના ઉપર એક વિદ્વાન માણસ કહ્યું છે કે—

સદિયા यदि का चिन्ता, बगकोदरपूरणे ।

शुकोऽप्यग्नयमाप्नोति, श्री मगवानिति ब्रुवन ॥ ? ॥

અર્થ એ નદિવિદ્ય હોય તો નાનું સુરખું પેટ ભરવાની શી ચિન્તા છે ? પોપટ કહ્યું : શ્રી ભગવાન એવો શબ્દ બોલે છે તો ખાવાનું નુસિયું પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મારે કેળવણી લેવાથી નવને લાભ નહીં. એમ જાણી શ્રીઓને અવગવ કેળવણી ન પડી એવું એ.

જ્ઞાન - જરા જણી જાણને પાત્ર સ્થિતિવિધિ કેળવવાથી તે ઉત્તમતા પામે છે. ૧. ૧૪૧. નવેનજ જાણનાને વધારે કેળવણી કેળવણી તેજાન ઉત્તમ ગુણન. વિદ્યાન થવ. પામે એમ આશ્ચર્ય નવું શું છે ?

(૩) માતાની છાપ.

પણી શ્રી જ્ઞાને કેળવણી આપવાનું ધર્મ અવશ્યનું કારણ એ છે કે જે ઘરની તે ગૃહિણી હોય છે, તે ઘરના નમત્તમ અંગ બૂલોને દાત્રીદિવસ તે જોની છાયાગણે જોવાનો પ્રસંગ આવે છે. અને તેથી તે સર્વ કુટુંબીઓને આખી ઉમ્મરભર જે હાજરીના સંસ્કાર જરીબુત થાય છે, અને તેઓના માતાની આધિન બંધ પડે છે, તે બંધ લક્ષણોનો જન્મ, જે ઘરમાં તેઓ ઉછરે છે તે ઘરમાં જ થાય છે. એવી એક સાધારણ દૃષ્ટિ થાય છે કે ‘વિદ્યાથી વધતો વિવેક છે.’ ‘વિવેક દશમે નિધિ છે.’ અને ‘મન ઉપરથી માણસ થાય છે.’ એ ત્રણ નીતિવચનો કરનાં એક વધારે મજબુત નીતિવચન એ છે કે ‘ઘર નરને બનાવે છે.’ તેનું કારણ એ છે કે ઘરની અંદર મળતી કેળવણીથી માણસની શીતલાત અને મન બંને થાય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેના લક્ષણ પણ ત્યાંજ થાય છે, દૃઢચક્રમત્ર પ્રકુલિત થાય છે, દેવોનું બંધારણ થાય છે, જુદાના અંકુરો ફુટે છે, અને ભલા કે ભુલોને વારસો આચરણ રચાય છે. સુખ્યત્વે કરીને બાળક જ્યાં જન્મે છે તે ઘરમાંજ જન્મકાળને કાળમાં રાખનારાં ધારણો અને નીતિવચનો ગૃહગિરિના મૂળમાંથી નીકળે છે. પછી તે મૂળ નિર્મળ હોવા નહિન હો. બચપણમાં આપણે હોઈએ, તે વેળાએ આપણા જાનગી સંસાર વર્તનમાં આપણા મન ઉપર જે જે વિચારોના સુક્રમ અંકુરો માત્ર ઉગવા માડ્યા હોય, તેથીમે થીમે દુનિયામાં દેખાવ દે છે. ન્યાયપછી જગતનો બહોર મન કેળવ થ છે. કારણ કે બાળગૃહમાથી પ્રવૃત્તિ પાક ઉતરે છે અને જેમના હાથમાં બાળકોને ચાલનાં શીખવવાની દોરી હોય છે, તેઓ નો રાજ્યની ખામી લગાન આવનારા કન્યા પણ વધારે ગૃહ નના ચલાવી શકે છે.

(૬)

શ્રી કેળવણી.

અહા ! હા ! ! ! જનેતાઓને ઉમદા કેળવણી આપવાનાં કેવાં કળ છે ? મનુષ્યોની રહેણી કહેણી ઉપર તેઓ કેવી મજ-થુત છાપ પાડી શકે છે ? માટે વાંચકો ! શ્રી કેળવણીની અવશ્ય ગાહ જરૂર છે, એવા નિર્ણય ઉપર સહેજે આવી શકશો.

સાર—આ રીતે શ્રી કેળવણી એટલી ગંધી મહત્વની છે તેનો ખ્યાલ વાંચનારા લાકષ્ઠિનેનો સારી રીતે આવી શકે તો તેઓ શ્રી કેળવણીના હીમાયતી બની શ્રી કેળવણીને પુષ્ટિ આપવા પાછી પાની કેમજ કરે ?

(૪) માતૃ ચિતાર.

આ જગતમાં દરેક પુરૂષને તેમજ સ્ત્રીને કેળવણી લેવાનો હક છે, અને તે પ્રમાણે તેઓ લે છે, પણ વિશેષે કરીને પુરૂષ કેળવણીથી જે જે લાભો થાય છે તેના કરતાં શ્રી કેળવણીથી ઘણું દરજ્જે બીજા મોટા લાભ થાય છે. વળી પુરૂષને મોટા ઐશ્વર્યપદને પ્રાપ્ત કરાવનાર મુખ્ય કારણ શ્રી કેળવણીજ છે, કારણકે પુરૂષ જે ઘરમાં જન્મ લે છે તેઘરમાં નાનપણથી પોતાની માતાના હાથતળે ઉછરે છે અને તેની જોરાવર અસર તેની કેળવણી ઉપર થયા વિના રહેતી નથી. તે દુનિયામાં નિરાધાર હાલતમાં દાખલ થાય છે, અને કેળવણી તથા પોષણને માટે તેનો તમામ આધાર તેની આસપાસ જે મનુષ્યો હોય તેના ઉપર રહેલો હોય છે, અને આસપાસના માણસોમાં પોતાની માતાની હાજરી પ્રથમ હોય છે, તેથી ખરેખરી પ્રથમ અસર તેની માતાની તેને થાય છે, અને તેની માતામાં જે જે ગુણો હોય છે તેનો ખરેખરો ચિતાર તે બાલવયન સંતાનમાં પડે છે એમાં જરાએ આશ્ચર્ય નથી; કારણ કે આ સૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુનું બંધારણ અને સ્વભાવ ઘણું કરીને જે વસ્તુ તેની પાસે અને હમેશાં સહવાસમાં આવતી

હોય તેના જેવાંજ થાય છે, અને જોથી ઉલટા થતાં હોય તો તે અપવાદરૂપ છે. વળી બાળક ત્યારે અણસમજી સ્થિતિમાં હોય છે ત્યારે તેને બોલવાની કે સમજવાની શક્તિ નથી હોતી. તે વખતે તો, તે દક્ષ પોતાની નજીક જે પદાર્થ આવે છે, તેનાજ ગુણ કે અવગુણને શ્રદ્ધા કરે છે; અને 'કીટભ્રમરના' ન્યાયે તે પદાર્થ જેવાજ બની રહે છે, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. ત્યારે આવું છે, 'ત્યારે નાના બાળક અને બાળકીઓને વિદ્વાન અને દેશના મુંગાર રૂપ બનાવવાને માટે પ્રથમ તેઓની માતાને સંગીન કેળવણી આપવાની ખાસ જરૂર છે. અને, ત્યારે સંખ્યાબંધ માતાઓ કેળવણી પામેલી અને વિદ્વાન થશે, ત્યારે તેઓના હાથ નજે ઉછરનાર છોકરાં પણ વિદ્વાન અને હાજી થશે; તેમાં જરાએ શંકા જેવું નથી. એટલા માટે ગમે તે ઉપાયો યોગ્ય સ્ત્રીઓને કેળવવી ઘટે છે.

સાર—સદ્દેહ ભાઈજેનોને હવે દીવા જેવું સ્પષ્ટ સમજાયું હશે કે યથાર્થ રીતે સ્ત્રીઓને કેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યા વગર સમાજનો ઉદ્ધાર થવો સંભવિત નથી. કહ્યું છે કે 'શાળી માતા સો શિક્ષકોની ગરજ સારે છે, જો વાત હવે દ્વંદ્વમાં ઠસાવી નેમીએ.

(૫) ગુણોનું મૂળ-જ્ઞાન.

જ્ઞાનમાં જ્ઞાનની મહત્વતા સ્વયં સ્વયં વર્ણવી છે. અને જ્ઞાન વિનાના મનુષ્યને પણ સમાન ગણેલા છે. નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

येषां न विद्या न तपो न दानं. ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ॥
नैर्मर्त्यलोके भूमिमात्रभूता. मनुष्यरूपेण मृगाश्चरेति ॥

અર્થ—“જેઓનામાં વિદ્યા, તપ, દાનારપણું, જ્ઞાન, શીલ, ગુણ અને ધર્મ નથી, તેઓ આ મનુષ્યોકમાં પૃથ્વીને વિષે ભારત્રીય થઈ

મનુષ્યરૂપે મૃગો ચરે છે. ” અને તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે વિદ્યા વિનાના મનુષ્યને નીતિશાસ્ત્રકાર પશુસમાન કહે છે વળી—
આહારનિદ્રાભયમૈથુનં ચ, સામાન્યમેતત્ પશુભિઃ નરાણાં ।

જ્ઞાનં નરાણા મધિકો વિશેષો, જ્ઞાનેન હીનાઃ પશુભિઃ સમાનાઃ ॥

અર્થ—‘ આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન, એ માણસો અને પશુમાં સરખા છે; પરંતુ માણસમાં જ્ઞાન અધિક છે, તેથી તેઓ ઉત્તમ ગણાય છે. માટે જ્ઞાન વિનાના મનુષ્યો પશુ સમાન છે, ’ એવો શ્લોકનો ભાવાર્થ છે.

બીજા જે જે ગુણો છે તે સર્વ ગુણોમાં જ્ઞાનગુણની અધિકતા છે. “ જ્ઞાન સ્વરૂપ ગુણ મૂળ રે ” એ વિજય લક્ષ્મીસૂરિનું વચન પ્રસિદ્ધ છે. વિદ્યા ભણવાથી માણસને જ્ઞાનની કિંમત સમજાય છે, અને કયું જ્ઞાન ઉત્તમ છે તે પણ સમજી શકે છે. પોતાની એવી સમજશક્તિ થયે તેઓ ધર્મ-જ્ઞાન મેળવવાને વધારે લાયક થાય છે. માણસ પોતાનો જન્મ ગમે તેવી મોટાઈ અને ગમે તેવી શ્રીમંતાઈમાં ગાળે પણ જો ધર્મજ્ઞાન હોય નહિ તો એ સર્વ જન્મ વૃથા છે. તે મનુષ્યભવને લાયક કૃત્ય કરી શકે નહિ, અને મનુષ્યભવ હારી જાય. સિંદુર પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

માનુષ્યં વિફલં વદંતિ હૃદયં વ્યર્થ વૃથા શ્રોત્રયો-

નિર્માણં ગુણદોષભેદકલનાં તેષામસંભાવિનીં

દુર્વારં નરકાંધકૂપપતનં મુક્તિં વૃથા દુર્લભાં

સર્વજ્ઞઃ સમયો દયારસમયો યેષાં ન કર્ણાંતિથિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—‘ જે માણસને સર્વજ્ઞના દયારસમય સિદ્ધાંત કર્ણના અંતિથિરૂપ થયા નથી, અર્થાત્ જેણે વીતરાગભાવિત સિદ્ધાંત શ્રવણ નથી કર્યા તેનો મનુષ્યજન્મ ગણ્યા માણસો નિષ્ફળ કહે છે, તેનું હૃદય વ્યર્થ કહે છે, તેના જ્ઞાનનું નિર્માણ વૃથા ગણે છે,

તેઓનામાં શુભ અને દોષનો જેદ મમજ્વાની શક્તિને મર્યાદિત
ગણે છે, તેઓને નરકના અધિપતિનાં પદ્યાર્થ દુઃખે વારી મર્યાદ
તેવું જણાય છે, અને તેઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ કહે છે.

(૧) જ્ઞાનની અધિકતા.

જે કોઈપણ વિદ્યાધ્યયન કર્યું ન હોય તો જ્ઞાન કલ્યાણકારી
સિદ્ધાંત સાંભળવાનો વખત કયાંથી આવે ? કોઈ કહેશે કે શુદ્ધ
મહારાજ ઉપાધ્યયમાં વ્યાખ્યાન વાંચના હોય ત્યાં જઈને સાંભળો,
પણ તેનું નામ સાંભળવું નથી; સાંભળીને જે સમજી શકાય, જેનો
સાર લઈ શકાય, અને વર્તનમાં મૂકાય, તેનું નામજ સાંભળવું છે.
કેળવણી વિના મને તેટલું ધણું કરેા પણ તેનો ખરેા લાભ
પ્રાપ્ત થવાનો નથી. દશ વૈકલ્પિક સૂત્રમાં “ પ્રથમ જ્ઞાન અને
પદ્મી દયા ” એવાં વચનો કહ્યાં છે; એ ઉપરથી સમજાય છે કે
માણસને પ્રથમ જ્ઞાનશુભ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. જેથી બીજા શુભ
તેની મેળે આવી મેળે છે. જ્ઞાનવાન માણસ દરેક કાર્યમાં પુણ્ય
બાંધજ કરે છે. કોઈ વખત તેને અકાર્ય કરવાનો વખત આવે
તો પણ તે એવું નિમિત્ત પાપબંધન કરતા નથી. વાંદિસા સૂત્રમાં
કહ્યું છે કે-જ્ઞાનવાન મનુષ્યો ક્ષયિત અકાર્ય આચરણ કરે તો
પણ સંસારનાં કુળ (વિપાક) થી બચીને રહે છે અને નિર્ધ્યમ
પરિણામ નહીં થતા હોવાથી તેઓને પાપકર્મનો અદ્યબાંધજ
થાય છે.

આ પ્રમાણે માણસ જ્ઞાનગળને લીધેજ-જ્ઞાનગળની અધિકતા
ને લીધેજ બીજા પ્રાણી કરતા ઉચ્ચ દરજ્જે ગણાય છે. જ્ઞાનથીજ
માણસ સર્વ પ્રકારનો વિવેક શીખે છે, જ્ઞાનથીજ શુદ્ધ દેવશુદ્ધ
ધર્મને પિછાને છે, જ્ઞાનથીજ સંસારના પાપમય દૃત્યોથી દૂર
રહેવાના વિચાર પ્રાપ્ત કરે છે, જ્ઞાનથીજ પોતાનાં ઉચિત દૃત્યને

જાણે છે, જ્ઞાનથીજ મોક્ષ પ્રાપ્તિનાં સર્વ સાધન જાણી શકે છે, જ્ઞાનથીજ પોતાના આત્મ-સ્વરૂપને જોખળે છે અને જ્ઞાનથીજ પોતે મોક્ષ મેળવવાનો અધિકારી થાય છે. જ્ઞાન વિના ગમે તેટલી ક્રિયાઓ કરે, જ્ઞાન વિના ગમે તેટલાં તપ તપે, અને જ્ઞાન વિના ગમે તેટલાં દાન આપે, પરંતુ તેનો જોઈએ તેવો અને જોઈએ તેટલો લાભ મળી શકતો નથી. માટે જ્ઞાન એ સર્વોત્તમ અને સર્વ મનુષ્યોએ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવા લાયક છે; મનુષ્યમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્ને આવી જાય છે, તે પુરૂષે જ્ઞાન મેળવવું અને સ્ત્રીએ ન મેળવવું એમ હોવાનું કંઈપણ કારણ દર્શિત થતું નથી. પરંતુ ઉપરની સર્વ વ્યાખ્યાથી એમ જણાય છે કે જ્ઞાન મેળવવાનો જેટલો હક્ક પુરૂષોનો છે, તેટલોજ સ્ત્રીઓનો છે, કારણ કે આકાર, સ્વભાવ, લાગણી અને સમજણમાં બન્ને સરખાં છે. ખાવું, પીવું, પહેરવું, ઓઢવું અને ગૃહ વ્યવહાર ચલાવવો તે પણ બન્નેને સરખી રીતે છે. કર્મજન્ય સુખ, દુઃખ લોગવવામાં બન્નેની એકજ રીત છે, અને શુભ અશુભ સર્વ ક્રિયાઓ પણ બન્ને સમાન રીતેજ કરે છે. અને તેનાં ક્ષણ તથા મોક્ષનો અધિકાર પણ બંને સમાન રીતેજ લોગવે છે, માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આત્મ સાધન કરવાનો જેવો હક્ક પુરૂષનો છે તેવોજ સ્ત્રીઓનો છે.

(૭) કન્યાશિક્ષણ.

વિદ્યા લણવાથી કેળવણી મળે છે; અને કેળવણીથી જ્ઞાન-બળ પ્રાપ્ત થાય છે. કોઈ પણ વિષય કે તેની વ્યાખ્યાઓ મોઢે કરવી, તે સાધારણ જ્ઞાન કંઈવાય અને તે વિષયનો ઉંડો જોધ મેળવવો અને તે પ્રમાણે વર્તન સુધારવું તેનું નામ ખરી કેળવણી છે. કેળવણી એ લણ્યા પછી જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી હૃદય અને મગજને કેળવવું તે છે, માટે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે

શ્રીઓને લણાવવી એ કર્તવ્ય છે. અને જે માળાપો પોતાની પુત્રીઓને કેળવણી આપતા નથી તેઓ પોતાના કર્તવ્યમાં પાછા પડે છે. બાલિકાઓને લણાવવી એટલે તેમને છોકરાઓની પેઠે લણાવવી એમ નહિ, પણ તેઓને વાંચન, લેખન, અને ગૃહ ઉપયોગી તથા વ્યવહારોપયોગી સર્વ જ્ઞાન આપવું, તે સાથે નીતિનાં સર્વ તત્ત્વો તેને શિખવવાં, અને પછી ધર્મ જ્ઞાન ઉપર લક્ષ્ય અપાવવું. એ સિવાય બાળકોને નિરાશમાં જે શિખવવામાં આવે છે, તે બાલકીઓને શિખવવાની જરૂર નથી. બાળકોની અને બાળકીઓની શિક્ષણ પદ્ધતિ ફેટલાક પ્રકારે ભુલી જ છે. કારણ તેમને કાંઈ છોકરાઓની પેઠે લણીને નોકરી કરવા અથવા વ્યાપાર કરવા જવું નથી; તેઓનેતો સંસાર વ્યવહારમાં-ગૃહકાર્યમાં જે કુશળતા જોઈએ, તે કુશળતા પ્રાપ્ત કરે તેટલું વ્યવહાર ઉપયોગી જ્ઞાન આપવું જોઈએ. અને આત્મ સાધન કરવાને તથા સર્વ ધર્મ-ક્રિયાની ઉંડી સમજણ મેળવવાને માટે જેટલું બની શકે તેટલું સાથે ધર્મજ્ઞાન પણ આપવું જોઈએ. જેથી તેઓ પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ સુખે ચલાવે, પતિ અને વહિવેળાનો વિનય આચવી. સારી રીતે ધર્મ-સાધન કરી ઉત્તરોત્તર સફળતા પ્રાપ્ત કરે.

શાસ્ત્રકારની પણ આ બાબતમાં સંમતિ જણાય છે. મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે શાસ્ત્રકારે ધર્મ એજ ઉત્કૃષ્ટ સાધન કહેતું છે. ધર્મના બે ભાગ છે, ગૃહસ્થધર્મ અને સાધુધર્મ. સાધુધર્મ-સાદિત્ર ભાગે ન ઉત્તમ છે. પરંતુ જન્મ પામનાર માણસ પ્રથમ ગૃહસ્થપણામાજ જન્મ પામે છે. સાદિત્ર ધર્મથી એક કાળે અને ગૃહસ્થ ધર્મથી પરંપરાએ ધણા કાળે. પણ તે બન્ને ભાગથી દ્વિવિધ સિદ્ધિ શાસ્ત્રકારે કહી છે. પૂર્વ આદિ નાથે કે- શ્રીમાન ઋષભદેવ સ્વામીએ પ્રથમ વ્યવહાર ભાગે શીખવ્યો હતો. અને ગૃહસ્થ ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

(૮) ગૃહવ્યવહારનાં બે સમાન ચક્રની સંજ્ઞતા.

ગૃહસ્થાશ્રમ શ્રી પુરુષ બંનેથીજ ચાલે છે, જો તેઓ બંનેએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું ન હોય તો ગૃહસ્થ ધર્મથી ઇચ્છિત ફળની જે ઘણા કાળે પણ સિદ્ધિ કહી છે, તે ન થતાં ઉલટો કર્મ-બંધ થઈ સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. આથી પણ બંનેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. વળી ભગવાન ઋષભ-દેવ સ્વામીએ પોતાના પુત્ર ભરતને પુરુષની બહોંતેર કળા શીખવી હતી. તેમજ મુંદરીને સ્ત્રીની ચોસઠ કળા શીખવી હતી. એ ચોસઠ કળામાં ચિત્રકળા, નૃત્યકળા, ઔચિત્ય કળા, ધર્મનીતિ, ભોજન્યવિધિ, વાણિજ્ય વિધિ, વાદિત્ર, મંત્ર, તંત્ર, જ્ઞાન વિજ્ઞાન ધર્મ વિચાર, કાવ્યશક્તિ, વ્યાકરણ, કથા કથન, અંક વિચાર, લોકવ્યવહાર, વગેરે કળાઓ છે. એ સર્વ કળા ભણ્યા વિના અને કેળવણી લીધા વિના પ્રાપ્ત થતી નથી. વળી બ્રાહ્મીને અઢાર લીપી શીખવી હતી અને તેથી સર્વે લીપી બ્રાહ્મીલીપીના નામથીજ ઓળખાય છે. શ્રીમાન ભગવતી સૂત્રમાં પ્રથમ નમસ્કાર બ્રાહ્મી-લીપીનેજ કર્યો છે. આ સર્વ ઉપરથી શાસ્ત્રકારની સ્ત્રીઓને જ્ઞાન આપવાની બાબતમાં સમ્મતિ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. આચાર-દિનકર માંહેના વિવાહ પ્રકરણમાં જે બાબત અને બાબતી કુળ, આચાર, શીલ, રૂપ, વય, વિદ્યા, ધન, વેષ, ભાષા, અને પ્રતિ-ષ્ઠામાં સમાન હોય તેની સાથે વિવાહ કરવો, એમ કહ્યું છે. અને જો તે પ્રમાણે ન કરવામાં આવે તો અવહેલના (લઘુતા), કુટુંબ કલેશ, અને નાના પ્રકારના કલંકની નિષ્પત્તિ થાય છે. આજે વિદ્યા વગેરે ગુણની સમાનતા વિના વિવાહ થાય છે, જેથી તેમાં કદા પ્રમાણે સ્થળે સ્થળે અવહેલના અને કુટુંબ કલેશાદિ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. તેથી એ કથન સત્ય છે, એમ સિદ્ધ થાય છે.

રાજેભતિ, સીતા, દ્રૌપદી, હમયંતી કલાવતી, સુભદ્રા, શ્રીમતી મદનમુંદરી, મુરમુંદરી, અંદનખાળા, મૃગાવતી વગેરે પૂર્વે થઈ ગયેલી શીલવંતી અને પરમ સાધ્વી સ્ત્રીઓના ચરિત્ર લેઈએ છીએ, તે પ્રત્યક્ષ રીતે જણાય છે કે જે શુભોદી તેઓ જગતમાં સુકીર્તિ મેળવી ગયેલ છે, અને જે શુભોદી તેઓ સદ્ગતિગામી થયેલ છે, તે સર્વ શુભો જ્ઞાન શુભોદી જ પ્રાપ્ત થયા હતા.

અખંડ શીલવતી સતી રાજેભતિનો નેમનાથ ભગવાન સાથે વિવાહ થયો, લગ્ન નક્કી કર્યા-નેમનાથ સ્વામી વરપોડે ચઢી પરણવા આવ્યા પરંતુ ત્યાં પશુઓનો પોકાર સાંભળી તોરણથી રથ પાછો ફેરવી અંધમ લેવા ઉત્સુક થયા ! પોતાને પતિએ છોડી દીધાથી રાજેભતીએ અત્યંત વિસાપ કરવા માંડયો, ત્યારે સખીઓએ અને કુટુંબી જનોએ તેણીને સમજાવવા માંડી અને અન્ય પતિ સાથે લગ્ન સંબંધી ભેડાવા કહ્યું, પણ તેણીએ તેઓનાં વચન અંગીકાર ન કરતાં “જંની સાથે એક વખત સંબંધ ભેડાયો, તેજ મારા પતિ, અને હવે જે એનો માર્ગ તેજ મારો માર્ગ.”-એમ કહી પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉપજાવે છે તે શ્રી રાજેભતિએ અંધમ અંગીકાર કર્યું.

(૬) જ્ઞાનની સાર્થકતા.

આદિત્ર મહાત્મ કયા પછી ગિરનાર ઉપર ફરતાં એક વખત એકાંત શુક્રામાં રાજેભતિનું આવડું થતાં રહનેમી તંત્રીને એકાંત સ્થળમાં ભેઈ વિષયાકૃષ્ણ થયા. પરંતુ એવે અણીને સમયે પણ પોતા લેશ માત્ર ન હતા ઉલટા રહનેમીને આરી રીતે સમજાવી અંધમને વિષે ચિથર કર્યા. એ સર્વજ્ઞાન શુભોદી જ ફળ હતાં.

* પુનઃ જ્ઞાનની દીપાવળી જ્ઞાન આ સમર્થ ધામને ના હિં વિચાર બાંધી શકે.

જે સમયે રામચંદ્રજીને વનવાસ જવાનું ઠર્યું. તે સમયે તેમણે સ્ત્રીતાને તેણીના પિતાને ઘેર અથવા સાસરાને ઘેર રહેવા ઘણી રીતે સમજાવ્યાં. પરંતુ ત્યાં રહેવાથી જે સુખ મળે તે કરતાં પણ જંગલી પશુઓથી વસતાં અને સુખદાયક પદાર્થનાં અભાવવાળા અરણ્યમાં પતિની સાથે રહેવાથી અને નિરંતર પતિસેવા કરવાથી પોતે વધારે સુખ માંન્યું. વનમાંથી દુષ્ટબુદ્ધિ રાવણ કપટ કરી લંકામાં ઉપાડી ગયો, ત્યાં તેણે અનેક પ્રકારની લાલચ તથા ધમકી આપ્યા છતાં તેની સામે દ્રષ્ટિ સરખી પણ કરી નહિ, અને સંપૂર્ણ રીતે શિયલવ્રત જાળવી રાખ્યું. વનમાંથી પતિ સાથે અયોધ્યામાં પાછા આવ્યા પછી કોઈ દુર્જનના વચનથી પતિએ તેણીનો ત્યાગ કર્યો. તે સમય પણ ધૈર્યતાથી આનંદમાંજ ગુજર્યો. અને પતિ ઉપર લેશમાત્ર અપ્રીતિ ન આણી, એ સર્વે જ્ઞાન અને તેથી પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્તમ ગુણોના જ પ્રતાપ હોતો.

સતી દમયંતીમાં જ્ઞાનનો સફલાવ ન હોત, તો જે સમયે નગરાજ દ્યુત કીડામાં રાજ્યચિહ્ન સર્વ હારી ગયા, અને વનવાસ લેવાનો સમય આવ્યો ત્યારે તે પતિની સાથે વનમાં જવાને આનંદિત થાત ? કદિ ન થાત; કારણ કે અજ્ઞાની સ્ત્રીઓ તો પતિને એવી રીતે વિપત્તિ પ્રાપ્ત થયે તેની ઉપર નિઃસ્નેહી થાય છે. વળી વનમાં ફરતાં ફરતાં જ્યારે નગરાજ તેણીને એક વિકટ અરણ્યમાં સૂતી મૂકીને આવ્યા ગયા, ત્યારે પણ પોતે સંકટનો સર્વ વખત ધૈર્યતાથી ઉત્તમ ભાવનામાં ગુજર્યો; કેટલેક સ્થળે શાસનની ઉન્નતિ કરી, કેટલાક માણસોને ધર્મ પમાડ્યો, અને શિયલવ્રત સારી રીતે જાળવી રાખ્યું; એ સર્વ કાર્ય જ્ઞાન વિનાં જરા પણ જની શકત નહીં.

મની કૃષ્ણજી દેવભાવ કૃત્તિ ન હજી મંગલભક્તિ
તેજીને ખોટા વહેમથી વનમાં આકુલાનો ઘંધી. ને ધર્મજી દની
સે વિશે જાણવું વિચાર ન કર્યાં તેજીના હાથે ધર્મજી પાસે
કૃષ્ણજી નાંખ્યા ! તેણે મુખે જવું લેખકાવ જનિને દોષ ન
કાઢનાં પોતાનાં કર્મનો જ દોષ કાઢ્યો ! જે જે તેનામાં જાનનો
મુલ્યાવ ન રોગ નો દરિ ન જનન. મુજીને બંદો નો મુજીમાંથી
જ મળે છે, પણ તેની અજાણી મનુષ્યોને ખબર પડતી નથી.
તેથી તેજી દાવાકાર્યનો વિચાર કર્યા વિના, તથા ભવિષ્યનાની
અનુકૂળતા પ્રતિકૂળતા જણવા વિના, અનેક પ્રકારના મંત્રકર
વિકર કર્યા કરે છે. સ્ત્રી કૃષ્ણજીએ તો ભવિષ્યનાને અનુકૂળ
થઈ શુભ જાણના ભાવ્યા કરી તો પુત્ર જાણવો. હાથ જેવા
હતા તેવા થયા, અને પનિને મેળાપ પણ થયો.

(૧૦) જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ રૂપ.

સ્ત્રી સુભદ્રાને માથે માગુ અને નજરે ધર્મદેવથી કૃત્તંક
ચદાવ્યું તો પણ તેજીએ તેની ઉપર બીજકુલ દેવ આજ્યો નહિ.
પરંતુ પોતાની માથે સાધુજીને પણ કલકિત કર્યા, અને તેથી
ધર્મની હીનતા થતી જાણી, ત્યાં શાસનદેવીનું સ્મરણ કરી તેની
સદાયતાથી પોતાનું સતીપાત્રું મુકળ નગર લોકે મમત્ર પ્રગટ
કરી બતાવ્યું. ધર્મદેવી સાચુ નજીંને પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત
આવ્યો, અને શાસનની શોભા વધી. એ સર્વ જ્ઞાન-સુંદર વિના
બની શકે ? ન જનન. જે અજાનતા હોત તો સામાસામી
વડવાનો-તોજાન મથાવવાનો વખત આવત, અને એક બીજતા
છતા અછતા દોષ કાઢી કર્મજાથ કર્યા કરત.

શ્રીમતીએ જે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો હતો, તો જ તેજીને નવ-
કાર મંત્રના પ્રભાવથી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ હતી, જેને યોગે ધર્મ-

દેખી પતિએ મારો નાંખ્યા માટે કહેલા પ્રવ્રનોના વિમ્મમાંથી પાછા
જતી પોતે શાસ્ત્રની કોણા વધારી.

સુરસુંદરીનાં અમરકુમાર સાથે રાજ્ય ગયાં, પતિને દેશાટલ
કેશવાનું રહ્યું. ત્યારે તે પતિમતા સાથે મર્ષ કરતે પાણી લેવા
માટે એક બેઠમાં ઉતર્યા. તે વખતે બાગક અવસ્થામાં નિશાળમાં
થયેલી બોલાચાલી યાદ લાવી પતિએ કંઈક હૃદયવાળા યર્ધને
તેણીને તે નિર્જન સ્થાનમાં છોડી ફીધી અને વડાણ હંકાર્યું. એવે
વખતે સુંદરીને બદલે કોઈ જ્ઞાન રહિત સ્ત્રી હોત તો તેની શી
ગતિ થાત ? તે વાંચનારે જ વિચારી લેવું, સુરસુંદરીએ તો જ્ઞાન
મેળવ્યું હતું, શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો હતો, દેવ, ગુરુ ધર્મને વિષે
દ્રઢ હતી, અને નવકાર મંત્રનો પ્રભાવ બહુયો હતો. તેથી તેને
યોગે વનના રાક્ષસને વશ કરી પોતાનો પ્રાણ બચાવ્યો. વિપથા-
કુળ વ્યાપારીથી શિયળનું રક્ષણ કરી સમુદ્રપાર પામી. બેનાત-
ટના રાજાને સંતોષ પમાડ્યો, પતિને મેળવ્યો, અને તેને પોતે
કહેલા અયોગ્ય કાર્યને માટે શરમાવાનો વખત આવ્યો; તથા
પ્રાંતે ધર્મધ્યાન કરી પોતે તથા પતિ શુભ ગતિ ગામી થયાં.
એ સર્વ કેળવણી-જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો પ્રતાપ બહુવો.

ચંદનખાળા બે કે રાજ્યપુત્રી હતી, તોપણ રાજ્ય ઉપર
આવી પડેલાં સંઘટથી પોતાને પિતાનું નગર છોડી અન્ય સ્થળે
દાસી તરીકે વેચાવાનો વખત આવ્યો, ત્યાં પણ શેઠાણી હુદ્દા
હોવાથી તેણીએ બે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કરાવી પગમાં બેડી
નાંખી અને સ્ત્રીને લાયક ભુષણનો ત્યાગ કરાવ્યો. એવા દુઃખના
સમયમાં દ્રુત અડદના બાકળા લઈને ખાવા બેઠેલી ત્યારે ભગ-
વંત મહાવીરસ્વામીનો ભોગ થયો. પોતાના અભિગ્રહમાંની એકાદ
ખાખત એાછી હોવાથી ભગવંત પાછા વળ્યા. એવે સમયે તેણીએ
રેતાં રેતાં પણ ભગવંતને પાછા બોલાવી બાકળા વડોરવાનો

આમલુ ક્યો, ભગવંત અભિચક પૂર્ણ થયો બાળી પાછા ક્યો, બાકા વહોયા અને તેણીના મનવાંચિત પૂર્ણ થયા. જો ચંદનભાગા જ્ઞાનવતી ન હોત તો એવી અવસ્થામાં ભગવંતને વહોરાવવાનો આમલુ ક્યાંથી કરત ? અને તેના મનવાંચિત ક્યાંથી ફળત ?

(૧૧) જ્ઞાનનો પ્રભાવ.

આધી મૃગાવતી અભાવતાં જ પ્રજુના સમવસંરણમાં વંધારે વખત રહ્યાં હતાં. ઉપાશ્રયે આવ્યા પછી ગુરૂણીજીએ મોઢા આવવાને માટે ઠપકો આપ્યો; તે સમયે તેઓએ પોતે સારી રીતે જ્ઞાન સંપાદન કરી વિનયગુણ મેળવ્યો હતો, તેથી શિષ્યામણુ દેનાર ગુરૂણીજી ઉપર ગુસ્સે ન થતાં પોતાની બુદ્ધિને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવા માંડ્યો, અને તેમ કરતાં કેવળજ્ઞાન પ્રકટ થયું.

મયણામુંદરીનું ચરિત્ર જ્ઞાનની જ પુષ્ટિ કરે છે. તેણીએ સકળ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી મેળવવા લાયક જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, તેથી પિતાની અયોગ્ય તકરાર માંથી વિનય પૂર્વક બાથ લીધી. તેમ કરતાં પિતાએ રાગી શરીરવાળા શ્રીપાલ કુંવર વેરે તેને પરણાવી. તેણીએ તેથી પણ આનંદ માન્યો. તેના રાગી પતિનો અસહ્ય રોગ પોતાના જ્ઞાનથી મટાડવાનો વખત આવ્યો, પિતાનું કુળ અજવાળ્યું, પતિનું કુળ પ્રસિદ્ધ કર્યું, અને પોતે મેળવેલા જ્ઞાનની બલિકારી કહેવરાવી. વળી જ દિવસે શ્રીપાલ દેશાટન કરી પોતાને મામ પધાર્યા છે, અને બહાર મુકામ કરી રાત્રે એકલા ઘેર જોવા આવ્યા છે, તે સમયે મયણામુંદરી આમુને, તે દિવસે પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયેલા બાવને લીધે પ્રાપ્ત થયેલા અપૂર્વ આનંદથી ઈષ્ટજનનો યોગ આજે જ થવા લેખે, એવી વાત કરે છે, તે વાત સાંભળી શ્રીપાલ કુંવર અત્યંત ખુશી થયા, અને તરતજ ઘરમાં દાખલ થઈ ત્રીનું વચન સ્તુત્ય કરી બતાવ્યું. જો મયણામુંદરી

જ્ઞાનવતી ન હોત તો પૂજામાં તેને આવો ઉદ્દાસ પણ ક્યાંથી થાત ? જ્ઞાનનાં ફળ તો અપૂર્વ છે.

દ્રૌપદીએ સંપૂર્ણ રીતે જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું, તો વિવાહ સમયે પણ પ્રભુની પૂજા કરવાનાં ભાવ ઉત્પન્ન થયા હતા; જે કાર્યથી સિદ્ધાંતમાં પણ તેના ગુણ ગવાયા. વળી વનમાં પતિની સાથે ફરી આનંદ માન્યો. દુર્યોધનની સલામાં પણ વસ્ત્રો ખેંચાતાં, દેવના પ્રભાવે વસ્ત્ર મેળવી શિયલ વ્રતની સિદ્ધિ કરી બતાવી. એ સર્વે જ્ઞાનનો પ્રતાપ બતાવેલો. બીજી સ્ત્રીઓ એક પતિની પણ સેવા સંપૂર્ણપણે બજાવી શકતી નથી, પણ દ્રૌપદીએ તો પાંચ પતિની સેવા સંપૂર્ણ રીતે બજાવી છે.

આવાં સર્વ અરિતો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, જે જે સ્ત્રીઓ સતી રૂપે ગણાઈ છે, જે જે સ્ત્રીઓએ સત્કાર્યો કરી પોતાનાં નામ અમર કર્યાં છે, અને જે જે સ્ત્રીઓ ધર્મને વિષે દ્રઢ રહી સદ્ગતિગામી થયેલ છે, તે સર્વે જ્ઞાનવતી હતી. અને જ્ઞાનગુણને લીધેજ તેનામાં બીજા સર્વ ગુણો આવી રહ્યા હતા. ગૃહસ્થાશ્રમ પણ જ્ઞાનવાળી સ્ત્રીથી જ સારી રીતે ચાલે છે. એક વિદ્વાન ગ્રંથકારે લખ્યું છે કે;—સ્ત્રીને કેટલાં કામ કરવાં પડે છે, તે જુઓ. છોકરાં ઉછેરવાં, કુટુંબના વડીલોનું કામ ઉપાડવું, ચાકરો ઉપર સત્તા રાખવી, ઘર ધંધામાં પ્રવીણ રહેવું, ઘરની અને ઘરના સામાનની સંભાળ રાખવી, ઘરમાં આવતાં જતાં માણસ આગળ ઘરનું નાક રાખવું, અને તે બધું જતો મર્યાદા પાળી કરવું, અને પતિ પ્રમુખ પૂજ્ય જનોનું દીલ પ્રસન્ન રહે તેમ ડહાપણથી ચાલવું. આટલું તો એક સામાન્ય સ્ત્રી કરે છે; અને તે સાથે લોકના બોલ સહન કરવા, ઘરમાં જીવન અને અપમાન ખમતાં ગમ ખાઈ જવી, પોતાના દુઃખને ગણવું નહિ, મન અને પેટ બે મોટાં રાખવાં; એ બધું પણ સ્ત્રીને કરવું પડે

છે, અને તેટલું જો તે કરે તોજ તેને તાપક શ્રી દેવેલી શ્રદ્ધાધાર-
મમાં દેનારી સ્ત્રીઓને માથે ઘર સંસાર મુખે ચલાવવામાં ઉપર
દલી તેટલી ફરજો છે, અને એ સર્વે જો કેળવણી લીધી હોય
તોજ ખરી રીતે જાતલી શકાય છે. કેળવણી લીધા વિનાની સ્ત્રીની
તેવી રીતે પોતાની ફરજો જાતલી જ નથી અને તેથી
તેનો ઘર સંસાર વગોવાય છે. જે દંપતીમાં બેઠેલો તેવો પ્રેમ
હોતો નથી, તેને ઘણી ભાતનાં દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. મુશ્કેલીના
એક પ્રસિદ્ધ પુરુષ નેપોલિયન બોનાપાર્ટે તો દેશની સારી સ્થિતિ-
શવામાં પણ શ્રી કેળવણી જ મુખ્ય ગણેલી છે તે વિષે-
કહેવાય છે કે—

“હું નેપોલિયન દેશને, કરવા આખાદાન;
સરસ રીત તો એજ છે, ઘો માતાને જ્ઞાન.”

આ પ્રમાણે નેપોલિયને પોતાના ફ્રાન્સ દેશને ઉત્તમ બોધ-
આપેલો છે.

(૧૨) વિદ્યા પ્રાપ્તિનું ફળ.

વિચાર કરતાં એ સર્વ વાત સત્યજ જણાય છે. આથી
રીતે શ્રી કેળવણી એ ઉત્તમ છે, તેની અવશ્ય જરૂર છે. આ
જવ સંબંધી મુખ પામવામાં અને પરલવે સદ્ગતિ પામવા માટે
સંસારમાં રહીને ધર્મ સાધન કરવામાં પણ એજ મુખ્ય સાધન
છે. પૂર્વે એ રીતિ હતી, શાસ્ત્રકાર એમાં સંમેત છે, અને હાલના
વિદ્વાનો પણ એથી ઘણા પ્રકારના ફાયદા માને છે.

હવે સંસાર ચલાવવામાં તથા સંસારીને ધર્મ સાધન કર-
વામાં કેળવણી પામેલી સ્ત્રીથી કેટલી તરેહના ફાયદા છે. અને
કેળવણી પામ્યા સિવાયની સ્ત્રીથી કેટલી તરેહના ગેરફાયદા છે
તે તપાસીએ.

સ્રીજ્ઞાની પહેલી અવસ્થા તે પુત્રીરૂપ અવસ્થા છે. તે અવસ્થામાં તેને કેળવણી લેવાની-વિદ્યા ભણવાની ખરેખરી જરૂરીયાત છે; કારણ કે બાલ્યાવસ્થા વીત્યા પછી જે અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાની છે, તે અવસ્થા મુખરૂપ ગુજરે, તેવાં સાધનો વિદ્યા ભણ્યા વિના પ્રાપ્ત થતાં નથી. વિદ્યા બુદ્ધિને ખીલવે છે, અને તેથી જ બાળકીઓ સમજી અને વિચારવાન થાય છે. હડાપણ, સદ્ગુણ, વિવેક, વિચાર, ખડું-ખોટું સમજવાની બુદ્ધિ એ સર્વ વિદ્યાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. કલેશ કંકાસને નાશ કરનાર, હેત પ્રીતિને વધારનાર અને સર્વની સાથે યોગ્ય રીતે વર્તવાનું શીખવનાર વિદ્યા જ છે. વિદ્યાર્થી જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. છોકરીઓને વિદ્યા ભણાવવી તે કાંઈ નોકરી કરાવવા માટે અથવા ગુજરાન ચલાવવાને વ્યાપાર કરાવવા માટે નથી, પરંતુ તેઓને ઉચ્ચ પ્રકારની સમજશક્તિ પ્રાપ્ત કરાવવાને છે, જેથી તેઓ ઘર કામની આવડત, રસોઈ કરવાની રીત, ભરત શીવણ, ખર્ચ ખૂટણ ચલાવવાની કુશળતા; પત્ની તરીકેની પોતાની ફરજ, નમ્રતા, સહ્યતા, નીતિ, જ્ઞાન વગેરે સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે; અને સાથે દેવદર્શન, પ્રભુ સ્તુતિ, પ્રતિક્રમણ વગેરે નિત્ય ધર્મકૃત્યો પણ સારી રીતે કરી શકે છે. અદ્યતન ગેસવું, મર્યાદાથી બેાલવું, થોડું ને ધીમે બેાલવું, ખડખડ ન હસતાં સકારણે મંદ હાસ્ય કરવું, સૌની ઉપર દયાસાવ બતાવવો, માતાને ઘર કામમાં મદદ કરવી. વગેરે બાબતો ભણેલી બાળકીઓ સારી રીતે કરી શકે છે. જેથી તે સાસરીઆમાં પ્રશંસા પાત્ર થાય છે.

પણ વિદ્યા ભણ્યા વિનાની, વિદ્યા ઉપર પ્રીતિ વિનાની, અથવા વિદ્યા ભણવા નહિ જનારી બાલકીઓ ઉઘાડે શરીરે શેરી-ઓમાં-ધૂળમાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમતો રમે છે, પાંચ સાત છોકરીઓ ટોળે મળી ફરે છે, નકામા ચાળા ચેષ્ટા કરે છે, કુટે

છે, બ્રહ્મજી સમુદાયો ગાય છે, નદારાં ચીતો ગાનાં શીજે છે, અને એવી નાદાની ભરેલી રમતામાં સમજો વખત ગુજરે છે. કેટલુંએક પર કામ શીજે છે, તે પણ રીતચર ન દેવાથી તેનાં કહેલાં દાઓ યોગ્ય હોતાં નથી. વળી સમુદાયોની ખાત્રી હોય છે. જેથી સામ્રાજમાં ભાર-જોગ ઉપડતો નથી. અને લખુગાને પામે છે.

(૧૩) અનલપ્તાનું અનિષ્ટ પરિણામ.

ખરેખરી રીતે જોતાં લંબ્યા વિનાની દીકરીઓનો વખત નકામો જાય છે; અને જે રીતે દ્વારમાં તેઓ રમે છે, અને પોતાની ગાથાવસ્થા ગુજરે છે, તે રીતથી તેઓના મન ઉપર હલદી ખરાબ અસર થાય છે. ઘરનાં અને પારકાં માણસો સાથે વહનાં, વાંધાવચકા પાડનાં અને નકામો બેસી રહેનાં શીજે છે, અને જો સમજા દુર્ગુણો મ્હોટી ઉમરે દુઃખ રૂપ થઈ પડે છે. ઘર કોઈ પડોણા અથવા પરાયા માણસ આવે તો તેની સાથે કેવી અસ્વતાથી વર્તવું, અથવા કેવી નમ્ર રીતે બોલવું, તે સંજોગથી અલભુ છોડીઓને બીજકુલ ખગર પડતી નથી, પણ કાંતો અનલપ્ત માણસ પાસે બોલ્યા આડ્યાં વગર મુંગી બેસી રહે છે, અથવા તેઓના દેખતાં તોફાન, કણ્યા, કંકાસ કરી ઘરના પોગળ બોલે છે. બાળપણમાં એવી છાંદગી સ્વંતરનાં કેટલીક કુટેવો પડી જાય છે, આગળ જતાં તે કુટેવો વધીને વ્યવહારમાં નિંદા થાય તેવાં કાર્યો કરાવે છે. મોટી ઉમરે નિર્લજ દટાણાં ગાવામાં કેટલીક સ્ત્રીઓની બહુ ઉત્સુકતા દેખાય છે, તે આવી કુટેવોનાં રૂપ સમજવાં. માટે પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં જો વિદ્યા લખાવવામાં વખત ગાળે તોજ તેની તે અવસ્થા લાયક રીતે પસાર કરી ગણાય. લખતાં-ચાંચતાં શીખવું

એતું નામ ભણ્યું અથવા કેળવણી લીધી ન ગણાય, પરંતુ નિશાળની રીતે લખવા વાંચવાનું જ્ઞાન મેળવી, જે ખરું ભણતર ભણવું જોઈએ તે એ કે વ્યવહાર કુશળ અને નીતિવાન થવું જોઈએ. તે પ્રાપ્ત થાય તોજ કેળવણી લીધી કહેવાય. તેમ થાય તોજ રીતભાત સુધરે, મન શક્તિ વધે, સુઘરતા આવે, આવડત વધે અને સઘળાં કામો સહેલાઈથી કરવાની ટેવ પડે. ધર્મજ્ઞાન પણ એજ રહેતે પ્રાપ્ત થાય છે. વિદ્યામાં પ્રવેશ કર્યા વિના ધર્મજ્ઞાનની કાંઈ સમજણ પડતી નથી. અને તેથી દહેરું, ઉપાશ્રયે કદાચ જાય, તો પણ ત્યાં કેવી રીતે વિનય સાચવવો, કેવી રીતે વંદન કરવું, કેવી રીતે સ્તુતિ કરવી, કેવી રીતે ક્રિયા કરવી, તે કાંઈ ધરાબર આવડતું નથી. ઘેર મુનિ મહારાજ વહોરવા આવ્યા હોય, તો તેમને કેવી રીતે વહોરાવવું ? તેમનો કેવી રીતે વિનય સાચવવો ? અથવા મુનિ મહારાજને આહાર આપવાથી શું લાભ છે ? તેની અભણ બાળીકાઓને કાંઈ ધરાબર હોતી નથી. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હોય, તેને એ સર્વ વાતો સુગમ છે. વળી લાયક ઉમર થયે સાસરે જવાનું થાય છે, તો ત્યાં જઈ પોતાને શું કરવાનું છે ? પિયર અને સાસરામાં તથા દીકરી અને વહુપણમાં કેટલો ફેર છે ? માળાપ અને સાસુ સસરામાં કેટલો અંતર છે ? સ્વામી પ્રત્યેનો પોતાનો શું ધર્મ છે ? એ સર્વ બાબતોની કેળવણી લીધા વિના જરાપણ ખરી સમજણ આવતી નથી.

(૧૪) ખરી કેળવણીની જરૂર.

વડીલ અને પિતાની આજ્ઞા નહિ માનનારી કેટલીક સ્ત્રીઓ જોવામાં આવે છે. તે સર્વ પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં કેળવણી ન લીધાનાં તથા ખોટી રમત ગમતમાં વખત ગુજાર્યાનાં કુળ છે. કોઈ કહેશે કે છોડીઓ બાળપણથી ભણવામાંજ વખત કાઢે, તો

દાંડવું, વીણવું, આટકવું, ઘર સાફસુક રાખવું, રસોઈ કરવી એ વગેરે કામો ક્યારે શીખે ? તો તેના ઉત્તરમાં એટલુંજ કહેવાનું છે કે-લણવામાં સઘળો વખત જતો નથી; અને તેથી બાકીના વખતમાં સર્વ કામ ખુશીથી શીખી શકાય છે, એટલુંજ નહિ પણ લણેલી પુત્રી તેવાં કામો સહેલાઈથી ઘોડા વખતમાં શીખી શકે છે, અને ફરી પણ શકે છે; કારણ કે અલણ અને રઝગનારી છોકરીઓ બેઠકારીથી કામ કરે છે, અને લણેલી ઉપયોગ અને ખર્ચ રાખી કરે છે. માટે કેળવણી લીધા વિના-વિદ્યા લણ્યા વિના પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં જ, કર્તવ્ય ખર્ચ લણવાનું, સમજવાનું, કે શીખવાનું છે, તેમાંથી કંઈપણ બનતું નથી; જેથી પાછલી અવસ્થામાં ઘર સંસાર ચલાવવો તેમાં તથા ધર્મધ્યાન તથા આત્મસાધન કરવામાં ખૂંદેપૂંદી બામી આવે છે. તેથી પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં વિદ્યા લણવાની અને જૂદા જૂદા પ્રકારની કેળવણી લેવાની મુખ્ય ફરજ છે, અને તે ફરજ બજાવ્યાથીજ બાળાઓનો સંસાર સુખ રૂપ થશે, તેઓને આત્મસાધન સારી રીતે થશે; અને તેઓ પરલવે મુક્તિ પામશે.

ગૃહિણીરૂપ અથવા સ્ત્રીરૂપ અવસ્થા એ સ્ત્રીઓની બીજી અવસ્થા સમજવી. સાસરે આખ્યા પડીથી તે પુત્રવતી થતાં મુખીનાં સમયનો એ અવસ્થામાં સમાવેશ થાય છે. એ અવસ્થાની શરૂઆતમાં સ્ત્રીઓને એક ઘર છોડી બીજે ઘેર જવાનું હોય છે. એટલે પિતાનું ઘર છોડી સાસરે જવાનું થાય છે. આ વખતે કેટલીક સુવર્ણીઓ તોફાન કરે છે, અને મહા મહેનતે સાસરે જાય છે એ સર્વ અવિદ્યાના કામ તનતણ કારણે કેળવણી લીધી હોય તો મનસ્વતામાં આનંદ હોય કે, બાળાને લગ્ન થયા પછી પિતાનું ઘર છોડી, સાસરને હેર જવું. અને તેને પાતાનું ઘર

સમજવું, એ તેની મુખ્ય ફરજ છે. અભણ શ્રી આ ફરજ સમજતી નથી, અને તેથીજ તે સાસરે જતાં આડાઇ કરે છે. સાસરે ગયા પછી ત્યાં તેને નવાંજ માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. અને નવાં માણસોમાં પોતાના પતિને કેવી રીતે માન આપવું. સાસુ સસરાની કેવી મર્યાદા જાળવવી, દ્વિયર, જેઠ, તેની સ્ત્રીઓ અને નણદ વગેરે ખીજા કુટુંબીઓ સાથે કેવી રીતે મિલનસાર થવું; આ બાબતની સંપૂર્ણ માહિતી મેળવવી જોઈએ. અને તે કેળવણીથીજ સંપૂર્ણ મળી શકે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પતિને શી રીતે માન આપવું ? તે જાણતી જ નથી. પતિમાં કાંઈ દોષ હોય, કાંઈ ખામી હોય, તો તેથી તેની ઉપર જોઈએ તેવી પ્રીતિ રાખતી નથી, પરંતુ આવે વખતે તેણે સમજવું જોઈએ કે, પતિવ્રતાપણું એજ સ્ત્રીઓનો મુખ્ય ધર્મ છે. જેની સાથે લગ્ન સંબંધ થયો હોય, તે પતિની સાથે નિર્મળ પ્રીતિ રાખી, તેની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવું એ તેની ફરજ છે.

(૧૫) ભણેલ અભણની સરખામણી.

લગ્ન થયા પછી વર ગમે તેવો હોય તો પણ મયણાસુંદરીની પેઠે તેની ઉપરથી પ્રીતિ ખસેડવી જોઈએજ નહિ. નીતિ વિરુદ્ધ ચાલવાથી ઘર સંસાર બગડે છે, પાપ બંધાય છે, ભવાઙ્કા થાય છે, અને ખીજાં ઘણાં નુકશાન લોગવવાં પડે છે. સત્યવડેજ પ્રીતિ ટકે છે, અને બંધાં મુખી પ્રીતિની ગાંઠ હોય ત્યાં મુખીજ સંસાર મુખે ચાલે છે, તે ત્રુટયા પછી તો કલેશ, કંકાસ, વૈરભાવ, ચીઢી-યાપણું ક્રોધ વગેરે પ્રવેશ કરે છે, અને તેથી ઘણા પાપના લોહના થવું પડે છે. પતિ પ્રેમમાં ખામી પડવાથી જે સંસાર નિર્મળ ગૃહસ્થાશ્રમ પાળી પૂણ્ય ઉપાર્જન કરવા માટે છે, તે પાપમય થાય છે; કુસંપ તો ઘરમાં રાખ્ય કરે છે, અને તેથી જગતમાં

આંગળી ચીંધણાં થાય છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ ડિગતો ઘરમંત્રાર
મૂળમાંથીજ કોહોવાવા માટે છે. કદાપિ ધણી અલુપ્તમણુ કે દોષ-
વાળો હોય તો તેના ઉપર કંટાળો ન આણતાં સુધારવા પ્રયત્ન
કરવો અને જનતી રીતે ધર્મસાધન કરવું જોયો સ્વયમેવ કસ્યાણુ
ધાય. વળી એમ વિચારવું કે, માણસ માત્ર અંપૂર્ણ રૂપગુણવાળા
નથી, તો દુઃખા છવતરને માટે પોતાની ફરજ ચુકી ચરીર, મન
જગાડવાં અને ધર્મનું ઉલ્લંઘન કરવું એ શું ? એવું હોય ત્યારે
નીતિના-વિદ્યાના અને જ્ઞાનના દિલાસાવટે માર્ગ વિરૂદ્ધ થનારા મનને
અંદુશમાં રાખવું. કારણ કે નીતિ અથવા ધર્મ વિરૂદ્ધ વરતવાથી
લોકમાં શીટકાર મળે છે, અને પરલોકે નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.
પતિમાં કાંઈ ખામી જણાય ત્યારે આવા વિચાર કરી તેની ઉપર
દૃઢ પ્રીતિવાળા થવું, એ કુલીન સ્ત્રીઓની ફરજ છે; પરંતુ અલણુ
સ્ત્રીઓ આવો સ્ત્રીધર્મ સમજતી નથી, અને તેથી એવો કાંઈ
પ્રસંગ હોય છે, તો તેનો ઘરમંત્રાર પ્રથમથીજ ખગડે છે, એટલુંજ
નહિ પણ તે સ્ત્રી મનુષ્ય ભવમાં જે ફરજ જાળવવાને-જે ધર્મ-
ચરણ પાળી સુગતિગામી થવાને અવતરી હવી, તે પ્રમાણે ન થતાં
આખો જન્મારો પાપદારી કાર્યોમાં અને આર્ત, રૌદ્ર ધ્યાનમાં
પૂરેા થાય છે. જો સ્વભાવથીજ દોષ ડાહી હોય, અથવા ભાલા મા-
ખાપને ઘેર ઉછરેલી હોય તો પોતાનો મંત્રાર હદાપણથી ચલાવવા
મથે છે; પરંતુ એનાથી કેળવણીથી થના લાભ મેળવી શકાતા નથી.
જૂદા જૂદા સ્વભાવ જૂદી જૂદી સંગતિ અને નીતિ જ્ઞાનનાં તથા
ધર્મ જ્ઞાનનાં પુસ્તકોથી માણુનની સ્થિતિ, સ્વભાવમાં ફેર પડે
છે; પણ અમણુ સ્ત્રીને કોનો સુખ કરવો, તે ખબર પડતી નથી;
શું જાંચવું તેની ખબર હોતી નથી અને ઘોરો ધણો વખત ગા-
લરીયા પ્રવાહની પેઠે ઉપાશ્રય વગેરેમા જાય છે. તો તેથી પણ થવો
જોઈતા લાભ મળી શકતો નથી.

સાસરે રહેતાં શીખ્યા પછી પતિ સિવાય સાસરાનાં ઘરનાં બીજાં માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. આમાં પણ કેટલીએક અલણ, નિંદાખોર સાસુ નણંદો હોય છે, તો તે આવનારી વહુ અને મહેણાં મારી તેની ઉપર હુકમ ચલાવી ઘણી રીતે કનડે છે. અલણ વહુ આ સઘળું સહન કરી શકતી નથી અને તે પોતાની સહીપણીઓ, પાડોસણો આગળજઈ ઘરનું દુઃખ રડે છે, અને તેઓ પણ અલણ હોવાથી સાચો માર્ગ ન બતાવતાં ઉલટી શીખામણ આપી સાસુ નણંદ સાથે વઢવાનું શીખવે છે. આમ તેનું ઘર ચગડાળે ચડે છે અને નિરંતર કલેશ કંકાસ કરી પાપ ઉપાર્જન કરે છે. લણેલી એ બધું સહન કરી સામા માણસોને ધીમે ધીમે સુધારી પોતાના ઘરને અમૂલ્ય સુખરૂપ બનાવે છે, અને પાપથી બચે છે.

(૧૬) ભણેલ-અલણની સરખામણી.

સૂવાનો વખત એજ સ્ત્રીઓની વરની સાથે વાતચીત કરવાનો અથવા સુખ લોગવવાનો હોય છે. આપણા રિવાજ પ્રમાણે એ સિવાય બીજો વખતે સ્ત્રી પુરૂષથી વાતચીત થઈ શકતી નથી, અને તેથી દંપતિનાં સુખનો એટલો એજ વખત ગણાય છે. પણ એમાંએ સુખ ક્યાંથી ? અલણ સ્ત્રી એ વખતે આખા દિવસના કંકાસનો ઇતિહાસ, મનના દુષ્ટ ઉભરા વરની આગળ કાઢવા માંડે છે, અને પરિશ્રમથી કંટાળેલા પતિને વિશ્રામને બદલે વધારે કંટાળો આપે છે. અને

વરં પર્વત દુર્ગેષુ, ખ્રાંતં વનચરૈઃ સહ,

ન મૂર્ખ જન સંપર્કઃ મુરેદ્ર ભવનેષ્વપિ ।

એ શ્લોકનું ભાન કરાવે છે. પતિ જો કાંઈ સહનશીલતા-

વાળો હોય છે, તો એ સઘળું સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરી તેની ઉપર વિસ્મૃતિનો પડદો નાંખે છે, અને તેમ ન હોય તો વળી ત્યાં નરો જ રંગ નીકળે છે. ભણેલ દેખતી હોય ત્યાં આતું કાંઈપણ બનતું નથી; તેઓ આવી વાત બંધાઈ થઈ હોય ત્યાં જ દાટી દે છે. આ સમયે તો તેને સંભારતાં પણ નથી અને પ્રેમ-ચર્ચા, જ્ઞાનચર્ચા, કે ધર્મચર્ચાનો વિનોદ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ વગર દહા એક ખીજાનું એવું ખરું દુઃખ બહુવામાં આવ્યું હોય છે, તો તે વિષે ધીરજ આપી શાંતિનું પોષણ કરવામાં આવે છે.

વર્ષ થતાં જાય છે તેમ યુવાન શ્રી, સસરાના પાડોશની, સગાં વડાલાંની અથવા બીજી ઓળખાણવાળી સ્ત્રીઓના પ્રસંગમાં આવવાની, છટ મેળવતી જાય છે. તેમાં અલણ સ્ત્રીઓ કોઈના ઘરની, કોઈના નવા સાસરે રહેવાની, કોઈની ખોટી નિંદા-પ્રશંસાની, કોઈના દુરાચારની, કોઈનાં ઘરેબાંની, કોઈના મુખની, કોઈને ગર્ભ રહ્યાની, એવી એવી વાતો કરે છે, અને તેનું પરિણામ એ આવે છે કે, એમાંથી ઘણી સ્ત્રીઓ બગડે છે. પાતાના પતિ પ્રત્યેની પાતાની ફરજનું ઉદ્ધાન કરે છે, અને પાતાનો ધર્મ તદ્દન ચૂકી જાય છે. ભણેલી સ્ત્રી સારી મંગલિ શોધે છે, બ્યાખ્યાન, રાસ વગેરે કાર્મિક ધર્મ પુસ્તકો વંચાતા હોય તો ત્યાં સાંભળવા જાય છે, ત્યાં પ્રસંગ ન હોય તો પોતે સારા સારા પુસ્તકો વાંચે અને પાતાને લાજ થાય તેવી સ્ત્રીઓની સાથે જોડે છે, એટલું જ નહિ પણ પાતામાં પ્રોત્સાહન હોય, તો પાતાની મંગલતામાં આવતી અલણ સ્ત્રીઓને ઉલટી મુકાડે છે.

કામકાજ કરવામાં આવું વગેરે એ વચન કરે તો તે સાંભળ્યા, સંભળેલ કર્યા, અને તેમાંથી શુભ પ્રહણ કરવા “ વધુએ ઘરનો ભાર ઉઠાવી લીધો. ” એવું નવી આવનારી સ્ત્રીએ જલદી

સાસરે રહેતાં શીખ્યા પછી પતિ સિવાય સાસરાના ઘરનાં બીજાં માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. આમાં પણ કેટલીએક અ-લણ, નિંદાખોર સાસુ નળુંદો હોય છે, તો તે આવનારી વહુ-ઓને મહેણાં મારી તેની ઉપર હુકમ ચલાવી ઘણી રીતે કનડે છે. અલણ વહુ આ સમજી સહન કરી શકતી નથી અને તે પોતાની સહીપણીઓ, પાડોસણો આગળજઈ ઘરનું દુઃખ રડે છે, અને તેઓ પણ અલણ હોવાથી સાથે માર્ગ ન જતાવતાં ઉલટી શીખામણુ આપી સાસુ નળુંદ સાથે વઢવાનું શીખવે છે; આમ તેનું ઘર ચગડાળે ચડે છે અને નિરંતર કલેશ કંકાસ કરી પાપ ઉપાર્જન કરે છે. ભણેલી એ બધું સહન કરી સામા મા-ણસોને ધીમે ધીમે સુધારી પોતાના ઘરને અમૂલ્ય સુખરૂપ બનાવે છે, અને પાપથી બચે છે.

(૧૬) ભણેલ-અભણની સરખામણી.

સૂવાનો વળત એજ સ્ત્રીઓની વરની સાથે વાતચીત કરવાનો અથવા સુખ લોગવવાનો હોય છે. આપણા રિવાજ પ્રમાણે એ સિવાય બીજે વળતે સ્ત્રી પુરૂષથી વાતચીત થઈ શકતી નથી, અને તેથી દંપતિનાં સુખનો એટલો એજ વળત ગણાય છે. પણ એમાંએ સુખ ક્યાંથી ? અલણ સ્ત્રી એ વળતે આખા દિવસના કંકાસનો ઇતિહાસ, મનના દુષ્ટ ઉલારા વરની આગળ કાઢવા માંડે છે, અને પરિશ્રમથી કંટાળેલા પતિને વિશ્રામને બદલે વધારે કંટાળો આપે છે. અને

વરં પર્વત દુર્ગેષુ, બ્રાંતં વનચરૈઃ સહ,

ન મૂર્ખ જન સંપર્કઃ સુરેંદ્ર ભવનેષ્વપિ ।

એ શ્લોકનું ભાન કરાવે છે. પતિ જો કાંઈ સહનશીલતા-

કહેવરાવવું જોઈએ; કારણ કે ઘર કામમાં વિશેષ ધ્યાન આપે છે તેની ફરજ છે. જેમ પુરૂષ બહારનાં કામકાજ કરે છે, તે સ્ત્રીએ ઘરનાં કામકાજમાં ચપલતા તથા હોંશિયારી બતાવી ચાલે એજ વાત અને પતિની આવક પ્રમાણે ખર્ચ ચલાવવો, એ તેની ફરજ છે. ઘરની વસ્તુઓની ગોઠવણ દેખરેખ, સ્વચ્છતા એ સર્વ એવી રીતે થવું જોઈએ કે, પરાયાં માણસો ઘર જોઈ પ્રશંસા કરે. યુવતી સ્ત્રીઓ અભણ હોવાને લીધે પોતાની આ ફરજ સમજતી નથી, તેથી ઘર કામમાં જે કાળજી રાખવી જોઈએ રખાતી નથી અને નકામી કુથલી કરવામાં વખત કાઢે છે એ બધી તો એવી દેવ જ પડી જાય છે.

(૧૭) ભણેલ-અભણની સરખામણી

એવી દેવ પડ્યા પડી તો ઘરકામ ભારે થઈ પડે છે અને ઘરને ઘોલકું બનાવી દે છે. ભણેલી અને અભણ, અપા અને આગમુ, ડાહી અને મૂર્ખ સ્ત્રીઓના આવા નમુના સ્થળે સ્થળે જોવામાં આવે છે. આપણી કોમમાં સ્ત્રીકેળવણીનો અભાવ વિશેષ હોવાથી ઘણાં દૃષ્ટાંત ઉત્તમ ગૃહને બદલે કલેશમય ગૃહનાં છે. આ તો સિદ્ધાંત છે કે અભણ સ્ત્રીઓથી ધર્મવ્યવહાર બરાબર નજવાતો જ નથી, અને તેથી પોતાનો પરમ ધર્મ પાળવામાં અપૂર્ણ બામી આવે છે; કારણ કે પાણી કેમ ગળવું લોજન, દોષ સહિતપણે દેવી રીતે નિમ્ન કરવું? અનાજ કોઠાળ દેવી રીતે અંદરવાં? અથાણાં વિગેરેને દેવી રીતે જાળવવાં? અંદરવા ક્યાં ક્યાં બાંધવા? વગેરે હકીકત અભણ સ્ત્રીઓની નથી, તેથી વારંવાર અભણ સ્ત્રીથી હિંસા વગેરેનાં કાચે થઈ જાય છે અને આવક ધર્મનું પણ ઉલ્લંઘન થાય છે. આવક ધર્મ શી રીતે નજવાય? એ ભણ્યા વગર બગર પણ ક્યાંય

સ્વામી પહેલા ઉઠવું, તેની મેવા કરવી, તેનાં પૂજ્ય માતા, પિતાને પોતાનાં માતાપિતા સમાન ગણવાં, તેના મિત્રને પોતાના ભાઈ સમાન ગણવા. તેના શત્રુને શત્રુ સમાન ગણવા, તેની સાથે ધર્મયુક્ત વર્તવું, એ વગેરે સ્રી કર્તવ્યધર્મ અભણ સ્રીઓ ક્યાંથી સમજે ? કશું છે કે,—

કાર્યેષુ મંત્રી કરણેષુ દાસી, મોજ્યેષુ માતા શયનેષુ રંભા ।

ધર્મેષુ સઘાયા સમયા ધરિત્રી, પદ્મુણ યુક્તાત્વિદ ધર્મપત્ની. ॥

વિચાર કરવામાં પ્રધાનની પેઠે ઉત્તમ સલાહ આપે, કામ કરતી વખતે દાસીની પેઠે કામ કરે, લોજનને વિષે માતાના જેવો અપ્રતિમ સ્નેહ રાખે, શયન સ્થાનમાં રંભા જેવી સૌંદર્યતા બતાવે, ધર્મ દાર્ય કરવાને વિષે સહાય કરે, અને પૃથ્વીની પેઠે સર્વ મુખ દુઃખ સહન કરે, એ છ ગુણ ધરનારી સ્રી ધર્મપત્ની કહેવાય. કેળવણી વિનાની સ્રીમાં આમાંનો એક પણ ગુણ ક્યાંથી હોય ? આ મનુષ્ય જન્મ ફરી, ફરી પ્રાપ્ત થતો નથી, તેથી દરેક માણસે મહા મહેનતે પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્ય જન્મમાં બની શકે તેટલાં ધર્મ કાર્યો કરી સંસારનો પાર પમાય તેવા ઉપાય યોજવા એજ મનુષ્ય ભવ પામ્યાની સાર્થકતા છે. આવા ઉપાયમાં મુખ્ય ઉપાય તો ખરેખરા વૈરાગ્યથી સંસાર છોડી ચારિત્ર અહણ કરવું તે છે. પણ તે જેનાથી નથી બની શકતું તેને માટે જિનેશ્વર ભગવતે ગૃહસ્થધર્મ બારવ્રત રૂપ બતાવ્યો છે. ચારિત્ર માર્ગે વહેલી સિદ્ધિ થાય છે, તેમ ગૃહસ્થ ધર્મવટે પણ મોટી સિદ્ધિ થાય છે. પણ બન્ને મોક્ષ સાધનના ઉપાય છે. આમાંના બીજા વર્ગમાં—એટલે ગૃહસ્થ માર્ગમાં આપણે છીએ. એ માર્ગમાં સારી રીતે ચાલવા માટે સ્રીને સહાયબૂત ગણેલી છે; અને એવી રીતે સહાયબૂત થનારી સ્રીજ ધર્મપત્ની કહેવાય. એ ધર્મપત્નીમાં

(૨૨)

શ્રી કેળવણી.

ઉપરના શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણેના ગુણ અવશ્ય જોઈએ. પરંતુ એ સર્વ ગુણ તો જ્ઞાન (કેળવણી) ના આશ્રિત છે. જરી કેળવણી-જ્ઞાન વિના એવા ગુણોની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી અને જ્યારે એ ગુણો હોતા નથી ત્યારે જે કારણને માટે અને વ્યવહારીક સુખને માટે શ્રીની મંત્રાનિ કરવામાં આવે છે, તે કારણ ન બનતાં પશુ એવા સંસાર કાય છે અને ધર્મ પત્ની તે કર્મ પત્નીનો અર્થ સારે છે. આ કેળવણી શ્રી કેળવણીની કેટલી જાણી અનિવાર્ય જરૂર છે તે તોથી નીચલામાં મુદત પરિણામોના શાન્તિથી વિચાર કરી જોતાં સહેલે સમજાઈ જાય છે. શ્રી કેળવણી વડે વ્યવહાર કુશળતા મેળવી મુશ્કેલ બહુમતે સમજાઈ મળા આવક ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે દિનકર એકદમ ગુણો મેળવી દેવા અવશ્ય પ્રયત્ન કરવા જોઈએ.

(૧૬) આવકના ૨૧ ગુણ.

શ્લોકાર્થ.

આકાર્ય કહે નિઃકલ્પેઃ જરિ શ્લોક ૧ વર્મ વિના ભય હોયે દોક,
 હુણ વિજી સમ દ્રવિય પદુ વચ્ચ, આદ વિનાં નીડા હોય વચ્ચ. ૧
 ધર્મ સમ ને પેદુય વેદ્ય, સેદુને જ ને ગુણ વ્યાપ્તિય.
 આદરવા ગુણ તે એકદીય, સુદિ આજ્ઞા શ્રી અમરીયા. ૨
 સંદેહે ગુણ પદુ હાલેયો ન હોય, નીચે અદિય પદુય સંદે.
 મોય સંદે નાનાલી હાલુ સેવે દે. ૩ પ્રિય સુદય પાદુ.
 શિવ હાલેય પદે સમયે, ગુણ નાનાલી વિદિય.
 મનેય સંદે નીચે હાલેયે, પદુય પદુય ૪ સંદેય
 સંદેયાર નાનાલી હાલેયે, પદુય પદુય ૫
 એકદીયાર નાનાલી હાલેયે, પદુય પદુય ૬
 સંદેયાર નાનાલી હાલેયે, પદુય પદુય ૭
 સંદેયાર નાનાલી હાલેયે, પદુય પદુય ૮
 સંદેયાર નાનાલી હાલેયે, પદુય પદુય ૯

પાઠશાળામાં શુભ દોષ વિશેષ, બાળે નિજ પર સમોવક લેખ;
 સદાચાર જ્ઞાનાદિક વૃદ્ધ, સતરમે સેવે તે સિદ્ધ. ૭
 અદશમે શુભવંત મહંત, તેહનો વિનય કરે મન ખંત;
 ન વિચારે દ્રીષો ઉપકાર, શ્રાવક શુભ ઓગણીશમે સાર. ૮
 ગીતાર્થ સાધે પર અર્થ, વીશમા શુભનો ધારો અર્થ;
 ધર્મ કાર્ય કરવો હોય દક્ષ, એકવીશમે શુભ એ પ્રત્યક્ષ. ૯
 એ માંહેલા ઓગણીશ વિરહિતિ, શ્રાવક ધર્મની નહિ પ્રતિપત્તિ;
 ચોથા ચોદશમા શુભ વિના, અંગિકર્યો પણ હારે જના. ૧૦
 તે માટે શુભ અંગે ધરો, જેમ શ્રાવકપણું મુખ વરો;
 પંદિત શાન્તિવિજયનો શિષ્ય માનવિજય કહે ધરી જગદીશ. ૧૧.

(૨૦) શ્રાવકના ૨૧ ગુણોનો આદર્શ.

દુર્ગતિમાં પડનાર પ્રાણીઓને (પડનાં) ધરી રાખે, અને
 શુભગતિમાં પડેલાં તે ધર્મ. આ ધર્મ વગર માનવ જીવ
 નકારમાં જાય છે. તે આવા ધર્મરૂપી રત્નને પ્રાપ્ત કરવા માટે
 યોગ્યતા પ્રથમ હોવી જોઈએ. તે યોગ્યતા એકવીશ ગુણો
 મેળવવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મની જગ્યા ક્યાં પડેલાં આ એક-
 વીશ ગુણો જગજગરે પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. જેમ એકદા વગરના
 ગમે તેટલા મીઠા હોય તે તેની દીમર કાંઈપણ નથી, તેમ
 અમુક ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા વગર ધર્મ પમાતો નથી.

આ અનાદિ અનન્ત જગત સમુદ્રમાં જમણું કરનાર
 જીવાને પ્રથમ તે મનુષ્ય જન્મ, આવર્તેશ, ઉત્તમ દુર્ગતિ.
 સુરૂપ, આદુરૂપ અને જગતના પચેદિય આદિ સર્વ જાનની
 મળવી હકલ છે. તે નાદે સર્વ અનર્થનો દરનાર સુતધર્મ-

જિનધર્મ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ છે. જેમ પૃથ્વીહીન જીવને ચિંતામણી રત્ન પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ છે, તેમ પાત્રતા વગર જીવને સર્વજ્ઞ ભાષિત સત્ધર્મ મળવો દુર્લભ છે. તેથી જે ઉત્તમ સામગ્રી આ મનુષ્ય ભવમાં મળેલી છે, તેનો સંપૂર્ણ લાભ લેવા વિવેક બુદ્ધિ વાપરી લગ્ન જીવોએ પોતાનામાં ધર્મની યોગ્યતા ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે. જો પ્રથમથી યોગ્યતા ઉત્પન્ન નહિ કરાયતો ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે નહિ. જેમ કસ વગરની અયોગ્ય ભૂમીમાં ખીજ વાવવાથી તે નિષ્ફળ જાય છે, અને પાચે મજાબુત કર્યા વિના કોઈ મહેલ બનાવવા ધારે તો તે મહેલ બરાબર ટકી શકે તેવો મજાબુત થઈ શકતો નથી, તેમ યોગ્યતા વિના જીવને સત્ ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી.

જેમ ચિંતામણીરત્ન ભાગ્યહીન જીવને મળવું મુશ્કેલ છે તેમ અશુદ્ધતા, ગંભીરતા આદિ ઉત્તમ ૨૧ ગુણરહિત જીવને પણ ધર્મ મહારત્ન સાંપડવું ઘણું જ મુશ્કેલ છે. ઊક્ત એકવીશ ગુણ-યુક્ત જીવને જિનમતમાં ધર્મ રત્નને યોગ્ય કહેલો છે, માટે તેનામાં એ ગુણો ન હોય ત્યાં આછા પ્રમાણમાં હોય તેમણે તે એળવી લેવા જરૂર પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે. તે સદ્ગુણોના નામ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ અશુદ્ધ.	૮ મુદાક્ષિણ્ય.	૧૫ દીર્ઘદર્શી.
૨ રૂપનિધિ.	૯ લગ્નતણુ.	૧૬ વિશેષજ્ઞ.
૩ સૌમ્ય.	૧૦ દયાળુ.	૧૭ વૃદ્ધાનુગામી.
૪ જનપ્રિય.	૧૧ સમદ્રષ્ટિ-મધ્યસ્થ.	૧૮ વિનયવાંત.
૫ અક્રૂર.	૧૨ ગુણાનુરાગી.	૧૯ કૃતજ્ઞ.
૬ પાપભીર.	૧૩ સત્ કૃત્ય	૨૦ પરહિતકારી.
૭ અશક.	૧૪ મુપદ્મી	૨૧ લગ્ન લક્ષ.

આ એકવીશ ગુણોની દુંકી વ્યાખ્યા આ પંક્તિના ૨૧ માં વર્ણનમાં આપેલી છે તેમજ તેનું વિશેષ વર્ણન શ્રાવક દ્વંપતર વિગેરેમાં આપેલું છે. વિશેષ અર્થોએ તેમાંથી જોઈ લેવું.

(૨૧) શ્રાવકના ૨૧ ગુણોનું દંકુ વર્ણન.

૧ અમુદ્ર—ગંભીર, (ઉછાંછળી પ્રકૃતિ વગરનો); સૂક્ષ્મ ભુદ્ધિવાળો, છગ-કપટ વગરનો. મ્હોટા મનવાળો આવા ગુણવાળો આત્મા સ્વ-પરને ઉપકાર કરી શકે છે.

૨ રૂપનિધિ—પ્રશસ્ત રૂપવાળો, સંપૂર્ણ આંગોપાંગવાળો, દાદરોથી મુંદર દેખાતો, મજબૂત બાંધાનો. આવા ગુણવાળો આત્મા તપ, સયમાદિ અનુષ્ઠાન સુખે કરી શકે છે.

૩ સૌમ્ય—સ્વભાવેજ પાપ દોષરહિત, શીતળ સ્વભાવવાળો. આવા ગુણવાળો આત્મા સ્વ-પરને શાંતિ આપે છે અને પ્રાયઃ પાપથી ભરેલા કાર્યોમાં પ્રવર્તેલો નથી.

૪ જનપ્રિય—હૃદયમાં સદાચારને સેવનાર આત્મા. આવા ગુણવાળો આત્મા દાન, શિયળ, તપ, વિનયયુક્ત અને આ લોક પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યથી વિમુખ હોઈ, લોકોને પ્રિય થઈ પડે છે.

૫ અફર—ઘાતકી કૃત્યોથી દૂરી પાછો હૃદયાર, નિષ્કુરંગ-વટે લેતું મન મલીન નથી થયું એવો, કિલ્લ પસ્થિર બિનાનો, ફર નહિ એવો, પ્રસન્ન ચિત્તયુક્ત શાંત આત્મા. આવા ગુણવાળો સ્વ-પરને શાંતિનો અનુભવ કરાવે છે.

૬ પાપભીર—પાપ લાગવાના ભયથી દરનારો, પાપરહિત કાર્ય માંજ પ્રવૃત્તી રાખનારો, ઉભયલોક વિરૂદ્ધ દુઃકૃત્યોથી દુર રહેનાર પાપ અને અપયચના કલકથી દરનારો. આવા ગુણવાળો વિચાર પૂર્વક વર્તનાર હોવાથી બીજાને દ્રષ્ટાંતરૂપ બને છે.

૭ માર્ગ—અર્થ—અર્થની જીજ્ઞાસા નહિ કરનાર, અર્થાભિ-
વગરનો. ગર્ભીશર્મ વગરનો. ઉદાર મનનો આવા ગુણવાળો વિદ્યા-
સપાત્ર અને પ્રસન્નચતુર અને છે. તે પરનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

૮ મુદાદિણ્ય—ઉચ્ચિત પ્રાર્થનાનો ભંગ નહિ કરનારો,
સમય ઉચ્ચિત વસ્તીને સામાનું મન પ્રસન્ન કરનારો, પોતાનું કાર્ય
પડ્યું શુદ્ધિને પણ જીજ્ઞાસા રિતકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ રાખનારો—આવા
ગુણવાળો પરને ધર્મમાર્ગે દોરી શકે છે, અને તેના વચનો પ્રમાણ-
ભૂત હોવાથી સર્વ કોઈ માન્ય રાખે છે.

૯ લલ્લન્તણુ—લલ્લન્ત—મર્યાદા શીળ. આવા ગુણવાળો નાનામાં
નાના અકાર્યથી પણ દુર રહી સદાચાર આચરે છે. અને સ્વીકારેલ
વાતમાં દૃઢ રહેનારો હોય છે, તેથી તેની છાપ જીજ્ઞાસાના હૃદય
ઉપર પડે છે.

૧૦ દયાળુ—સર્વ પ્રાણી ઉપર અનુકંપા રાખનાર, કરુણા-
વંત. આવા ગુણથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થવાય છે.

૧૧ સમદ્રષ્ટિ—મધ્યસ્થ—સમભાવિ—રાગ દોષરહિત નિષ્પક્ષ-
પાતપણે વસ્તુતત્વને યથાર્થ રીતે ઓળખી મધ્યસ્થતાથી દોષોને
દૂર કરનાર. આવા ગુણવાળો આત્મા સદ્ધર્મ, વિવેકબુદ્ધિથી
વિચારી શકે છે, અને દોષોને તજી શકે છે.

૧૨ શુણ્ઠાનુરાગી—સદ્ગુણોનો પક્ષી. આવા ગુણવાળો શુણ્ઠી-
જનોનું જાહુમાન કરે છે, નિર્ગુણીજનોની ઉપેક્ષા કરે છે, સદ્ગુ-
ણોનો સંગ્રહ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહે છે, તેમજ પ્રાપ્ત ગુણો મલિન
થવા દેતો નથી.

૧૩ સતકથ્ય—સત્યનું કથન કરનારો. શુભ કથા કે ધર્મ
કથાજ કરવી જેને પ્રિય છે તેવો. અશુભ કથાના પ્રસંગથી મન
કલુષિત થાય છે અને વિવેક તથા ધર્મ નાશ પામે છે. ધર્મ

તેા વિવેક પ્રધાનજ છે માટે ધર્મના પ્રેમીએ અશુભ કે અમૃત્ય દયાના પ્રસંગથી દૂર રહી સતકથ્ય થવું જોઈએ.

૧૪ સુ પક્ષી—આનુકુળ અને ધર્મશીલ પરિવાર અદ્ધિત, સદાચાર સુક્ત. આવો શુભયુક્ત આત્મા નિર્વિગ્ને ધર્મ પામી શકે છે.

૧૫ દીર્ઘદર્શી—ઉદા. વિચારવાળો. દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વિચારનાર આવો પુરૂષ પ્રથમશીજ ઉદા. વિચાર કરી પરિણામે લાભદાયક, ઘણાજનોને પ્રિય, અને પ્રશંસા પાત્ર હોય, એવાં શુભ કાર્યોજ કરે છે.

૧૬ વિશેષજ્ઞ—પક્ષપાત રહિતપણે જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી શુભદોષ, હિત અહિત, કાર્ય અકાર્ય ઉચિત અનુચિત, લભ્ય અલભ્ય, પેય, અપેય, ગમ્ય, અગમ્ય વગેરે વિશેષ વાતનો જાણકાર. આવા શુભવાળો આત્મા ઉત્તમ કાર્યમાંજ પ્રવર્તે છે.

૧૭ વૃદ્ધાનુગામી—પરિપક્વ અનુભવવાળા વૃદ્ધ પુરૂષોને અનુસરી ચાલનાર. આવા શુભવાળો સદાચાર, તથા જ્ઞાનાદિથી જે વૃદ્ધ હોય છે, અને પાકી બુદ્ધિના પ્રભાવે જે પાપાચારમાં કદી નજપ્રવર્તે, એવા પુરૂષોની પાછળ ચાલનાર હોવાથી પાપાચારમાં પ્રવર્તતો નથી, કારણ સોળત પ્રમાણે શુભ આવે છે. આવા શુભવાળો ઉચ્છ્રંખલપણે કે ઈચ્છા સુજળ વર્તતો નથી.

૧૮ વિનયવત—શુભાધિકતું ઉચિત ગૌરવ સાચવનાર. વિનય—અ સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન વગેરે સધળા શુભોતું મૂળ છે. તેથી તે પ્રશંસનીય છે. વિનયી—શુભવંત, મહંતનો વિનય કરે છે, તેથી પાતે શુભવંત અને મહંત બને છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ—ધર્મ શુદ્ધ વિગેરેને ખરી બુદ્ધિથી પરમોપકારી ગણી તેમના ઉપકાર બૂલતો નથી, તેમનું જાદુમાન કરે છે, તેથી શુભોની વૃદ્ધિ થાય છે. અભિમાન જેવા દુર્યોગી દૂર થાય છે અને સરલતા વધે છે.

૨૦ પરહિતકારી—સ્વતઃ સ્વાર્થવિણ પરોપકાર કરવામાં તત્પર—દાક્ષિણ્યતાવાળો પુરૂષ તો જ્યારે તેને કોઈ પ્રેરણા અથવા પ્રાર્થના કરે ત્યારેજ પરોપકાર કરે છે. અને આ પરહિતકારી પુરૂષ તો પોતાના આત્માની—પ્રેરણાથીજ સ્વકર્તવ્ય સમજીને કોઈની કંઈ પણ માગણીની અપેક્ષા રાખ્યા વિનાજ પરોપકાર કર્યા કરે છે. એવા ઉત્તમ સ્વભાવવાળો, ભવ્ય આત્મા—ગણાય છે, આવો ગુણ ભવ્ય જીવોમાંજ હોય છે. તેમનું એ ભૂષણ છે ને તેથી તેઓ ખીજાઓને ઉપકારક થઈ શકે છે.

૨૧ લબ્ધલક્ષ—કોઈપણ કાર્યને સુખે સાધી શકે એવો, કાર્ય દક્ષ—અથવા લક્ષ એટલે શીખવા લાયક સર્વ અનુકૂળ જોને પ્રાપ્ત થયું છે તેવો, આવો આત્મા ધર્મનો મર્મ સુખે સમજી શકે છે. અને ધર્મ રત્નને સુખે પામી શકે છે. તથા સર્વ ઉત્તમ કળાઓમાં પાર ગામી થઈ શકે છે.

૨ સ્ત્રીઓના કર્તવ્યો

૧ શાળી ગુણવંતી માતાનું કાર્ય.

બાળકો તથા બાળિકાઓની સુધારણાનો મુખ્ય આધાર ખાસ કરીને માતા ઉપર રહેલો છે. તેઓનો પહેલો શિક્ષક માતા છે એમ કહેવામાં જરા પણ ખોટું નથી, પિતા કરતાં માતાનાજ સહવાસમાં ન્હાના બાળકો ઘણો વખત રહે છે, તેથી જો માતાનાં વિચાર, વાણી અને વર્તન ઉચ્ચ પ્રકારના હોય તો તેનો સુંદર વારસો બાળકોને મળે છે. આથી દરેક માતાએ પોતાની જાનને માટે, પોતાનાં બાળકોને માટે અને પોતાના કુટુંબને માટે અવશ્ય સારા વિચાર, સારી વાણી અને સારા વર્તનવાળા થવું જ જોઈએ. આ બાળન જે માતા બેદરકાર રહે છે, તે સંતતિને અહિંતરૂપ અને કુટુંબને કંટક રૂપ થઈ પડે છે. દ્રવ્ય કરતાં ગુણનો વારસો ઘણાજ ઉત્તમ છે. તેનાથી દ્રવ્ય તો સહેજે મળી રહે છે.

જે સ્ત્રીઓ સુશિક્ષિત હોય છે, તે પોતાનો વખત સારી રીતે ઉત્તમ કાર્યોમાં વીતાવે છે. બાળકોને ઉત્તમ ગુણવાન બનાવી શકે છે, અને પોતાનો આ લોક અને પરલોક પણ સુધારી શકે છે. જેમ કુશળ કુંભાર ધારે તે પ્રમાણે કાચી માટીના વાસણો બનાવી શકે છે, તેવીજ રીતે માતા પોતાના બાળકોના કેમળા દૃઢ્ય ઉપર ઉત્તમ શિક્ષણ દ્વારા એવી સુંદર છાપ પાડી શકે છે, કે જેથી તેઓ ભવિષ્યમાં પરોપકારી, વિદ્વાન, શુરવીર, વિવેકી વિનયવંત અને સદ્ગુણી બની શકે છે. નાના બાળકોને જે શિક્ષણ ઘણા ગુરૂઓથી નથી મળી શકતું, તે માત્ર માતાજ પોતાના સંસ્કારી ગ્રંથોમાં ઘેર બેઠા સહેજે આપી શકે છે. જેવી શિક્ષા

શાણીમાતા આખી શકે છે, તેવી શિક્ષા પ્રાચી પિતાથી પણ આખી શકાતી નથી. કેમકે બાળકોનો ઘણો વખત પોતાની માતા પાસેજ જાય છે. અને બાલ્યાવસ્થામાં જે વાત તેના હૃદયમાં ચોટી જાય છે, તે જીવંતી રીતે જીવંત બૂલાતી નથી. સુબુદ્ધિશાળી માતા નાનપણથીજ પોતાનાં બાળકોને સુશિક્ષણ આપે છે. ત્યારે મૂર્ખમાતા તેમને મૂર્ખરાખી ગાળે દેતાં શીખવે છે. જેથી મોટા થયા પછી તે બાળકો પોતાની માતાનેજ તેવીજ ગાળો આપવા લાગે છે. પણ સુસ્ત્ર માતા બાળકોને શુભવંત જનાવી શકે છે, જેથી જગત શુભવંતી માતાને આભારી છે. ખરી કેળવણીના પ્રતાપથીજ માતા શુભવંતી બની શકે છે.

(૨) જયણા પાળવી.

સ્રીઓએ સવારમાં સૌથી બહેલાં ઉઠી પ્રતિક્રમણાદિ આવશ્યક કર્મ કરી લેવું, પછી જયણાથી પાણીચાંદ પૂજા પાણી ગળી લેવું, જેથી બીજાઓ ઉઠે તે ગળેલુંજ પાણી વાપરે તેનો લાભ પોતાને મળે, પાણીચાંદ તથા વાસણો પૂજણીવતી પૂજવાં અને તેનો કચરો સૂપડીમાં લેવો તથા તેને એક બાજુ કચરાય નહિ તેવે સ્થળે મૂકવો, જેથી કુંથુઆ આદિ વ્રસજીવોનો વિનાશ ન થતાં તેનું રક્ષણ થાય. પાણી પ્રથમ બીજા ઠામમાં ઠલવી નાખવું; બાદ તેમાં ગળેલું પાણી નાખી હલાવી તેને પાણી તે ઠામમાં ઠલવવું. પછી ગળેલા પાણીથી ગોળાને અંદરથી તથા બહારથી ઘસીને ઘોઈ બહાર ગળણાવતી ધીમે ધીમે પાણી ગાળવું. ગળાડ રહે છે તરતજ ગળણાને ડાબા હાથ ઉપર પાથરી તે ઉપર ગળેલું પાણી રેડી સંજારો પહોળા વાસણમાં ઉતારવો અને જે સ્થાનનું તે પાણી હોય ત્યાં સાચવીને નાખવો. સ્થાન ફેર થાય તો પાણીના બધા જીવો મરી જાય. પાણીનાં ગળણાં સ્વચ્છ

રાખવાં, ખાદ્ય ધરમાં બધેથી કચરો કાઢવો, તેમાં મુંવાળી સાવ-
રણી વાપરવી અને પોતે હાથે વાળવું. ચુકો પૂંજતી વખતે પાળ
ઉપરથી પૂંજણીવતી સૂપડીમાં કચરો લેવો. જો તે ચુકામાં પડે
તો તેમાં જીવજંતુ હોય તેનો વિનાશ થાય. લાકડાં ખંજેરી
પૂંજીને વાપરવાં. છાણાને જાગી ચારણામાં નાખી નીચે તાસક
વગેરે રાખી આખવાં અને કચરો એક જાણુ સંભાળથી યત્ના
પૂર્વક નાંખવો, ચામાસાની ઋતુમાં પણ જહુજ સંભાળ રાખવી;
નહિતર રોજ હાથે જીવોનો વિનાશ થાય, જેથી આપણે
પાપથી ભારે થઈએ, અને કદી મુખી ન થઈએ. સ્ત્રીઓને આ
જમણા પાળવાનો વગર પેશાનો ધર્મ છે.

ધરમાં ખાજ ન હોય એ ઘણું જ સાફ કરેવાય. પાણીયાર
નીચે કુંડી હોય તેને હંમેશાં ઢાંકેલી રાખવી, નહિતર તેમાં
માંખીઓ અને મકોડા પણ પડી મરી જાય માટે તેને નિત્યે
વળગ મર ધોઈ સાફ કરવી.

એકવાણીનું પાણી ઘણું વળગ રાખી મેડવું નહિ. ટંકે
ટંકે નજીકમાં દોરને તરતજ ધોઈ દેવું, જેથી તેમાં મગમગિઈમ
જીવો ઉત્પન્ન ન થાય, અને દોર સ્વતંત્રવાય તેથી પુન્ય થાય.

ચેરડી, કેરી, કેળા વિગેરે ખાઈને દોતરાં રચના ઉપર નાખીએ
તો કીડીઓના બીજઓના પગળે કચરાવાથી સ્વહાર થઈ જાય, અને
ગુંદાના ઠગીવા રાખ ભરેલા વાતણમાં ન કાઢ્યા હોય તો માખીઓનો
સ્વહાર થઈ જાય. માટે આવી જાગતમાં જહુજ સંભાળ રાખવી.

૩ ચોખખાત.

સ્ત્રીકંદ કરતી વખતે દિશાએ ગમેલાં વસ્ત્રો કદી ન પહેરવાં,
ચોખખાત પહેર્યા દિશાએ જવાના વસ્ત્રો અને દોરો એ ખાસ
જુદાજ રાખવા, સ્ત્રીકંદ નાથાના વાગ ન ખરે તરી કાઢી
રાખવી. સ્ત્રીકંદ પાણી અંગાદ ચોખખા વાસુકુનાંથી વાપરવું.

રાજાની કમળા મહેલના જેવા માન્યાથી કાળની નહિ. તેને માટે
 વચનના મહા કરચ્છ વાપરવા. રસોઈ એકે દાયે ચાળની નહિ.
 ચાળીને તે કાળા પાછા અંદર ન માળવા. જે રસોઈ આપણે
 રાજાની છે અને જમાડની છે, તેમાં આવી પવિત્રતા રાખવી તે
 તુપર રસીનું કામ છે. જેમ ન વરતે તો હોત્રે તેને ચોળરી અથવા
 દુષડ કહે છે, અને ધાન્ય મળા જેવું થાય છે. જેના ઉપર આપણે
 અને આપણા આશિન જનોના આરોગ્યનો આધાર છે, તે રસોઈ
 માની સ્વચ્છ ઉત્તમ. તેમાં એક ચિત્ત રાખીને, સ્થિરતાથી કરવી
 લેઈએ. એકું કે બીજું કોઈ મેડી વસ્તુઓ કોઈના આંગણમાં
 નાંખી તેના વરની દવા બગાડવી નહિ. આપણને ખરાબ દવા
 ન ગમે, કારણ આપણું આરોગ્ય બગડે, તેમ બીજાને પણ થાય,
 એ વાત કદી ભૂલવી નહિ. વળી આપણે બીજાનું આંગણું બગા-
 ડીએ તો બીજા આપણું બગાડે. રસોઈ માટે કોઈ ને ઘેર દેવતા
 દેવા ન જવું, આવો રિવાજ રાખીએ તો બીજા આપણે ત્યાં
 દેવા આવે અને દેવતા આપવાની આપણને અનુકુળતા ન હોય
 ત્યારે પાડોશમાં ખાત્રી કલેશનું કારણ ઉભું થાય, તે ઠીક નહિ.
 માટે આવો નિયમ આપણે પહેલેથીજ સાચવી રાખવો સારો છે.

શ્રી ઘરનું રક્ષણ કરનાર છે. સ્ત્રીના આધારેજ ઘર છે
 અથવા સ્ત્રીએજ ઘર છે, તેથી ઘરને મુંઢર સ્વચ્છ દેવમંદિર જેવું
 ચોખ્ખું રાખવું તે સ્ત્રીની ખાસ ફરજ છે. ઘરમાં બધી વસ્તુઓ
 યથાસ્થાને ગોઠવાયેલી હોય તો તેને શોધતાં ફાંફાં મારવાં ન પડે
 અને ઘર જોઈને બીજા માણસ ખુશ થઈ જાય. તથા તે સ્ત્રીનાં
 વખાણ કરે, ઘરનું રાચરચીકું વાસણકુસણ, બારીબારણાં, ખુણા-
 ખાંચરા, આંગણું અને આસપાસના ભાગ રજ કે કચરાવગરનાં સ્વચ્છ
 અને પ્રકાશિત રાખવામાં સ્ત્રીની ખરી કુશળતા રહેલી છે, આવા
 ઘરમાં લક્ષ્મીદેવી વાસો કરી રહે છે.

(૪) શ્રી ઋતુ ધર્મ.

કેટલીક અણસમજી સ્ત્રીઓ પોતાનો ઋતુધર્મ ગરાબર ચાવીશ પહોર પાગલી નથી, અને પોતાના શ્રાવક ધર્મને લગ્નવે છે તથા નિંદાવે છે. કેટલીક તો તેના દિવસો વિચિત્ર રીતે ગણે છે, આને રાત્રે ઋતુધર્મ પ્રાપ્ત થયો' હોય તો પરમ દિવસ સવારે ત્રણ દિવસ ઘણેલા ગણી ન્હાઈ નાખે છે, આવી સ્ત્રીઓની અજ્ઞાનતા માટે શું લખવું, આવી સ્ત્રીઓએ શરમાવું જોઈએ. અને પોતાના આવા મલિન આચારથી કુટુંબને મલિન કરવું ન જોઈએ. જૈન સ્ત્રીઓને આવી રીતે મલિન રહેવું ઘટેજ કેમ ? જે દિવસે જે ટાઈમે રજસ્વલાપણું પ્રાપ્ત થયું હોય ત્યાંથી ચાવીશ પહોર ગણીએ તો ચોથે દિવસે તે ટાઈમે ન્હાવું જોઈએ, તે પહેલાં નવાયજ નહિ. વળી તે દિવસોમાં જળવાવું, કાંસાના વાસણ માંજવાવું, નવા લૂગડાં શીવવાવું, કાગળ લખવાવું, છાપા કે ચોપડી વાંચવાવું અને મુસાફરી કરવાવું બંધજ કરવું જોઈએ. તેનાથી અનાજને અડાયજ નહિ, તેનાં ખાધેલા વાસણમાં બીજાથી જમાયજ નહિ. તેનાં શીયેલાં કપડાં ધોયા સિવાય પહેરી દહેરે જતાં આશાતના થાય. કાગળ લખે કે છાપાં અથવા ચોપડીઓ વાંચે તો તેથી જ્ઞાનની આશાતના થાય, માટે હાલ્દી સ્ત્રીઓએ પોતામાં આવી ખામી હોય તે તરતજ મુધારી લેવી, જેથી તેની સારી છાપ પોતાની દીકરીઓ અને બીજા ઊંડાંઓ ઉપર પડે, અને તે પણ ચોખ્ખાઈ રાખતા શાખે. જે સ્ત્રીઓ પોતે ગદી તથા મેલી રહે છે, ઘરને ગંદુ રાખે છે અથવા પોતાના આચારથી મલિન કરે છે, તેના ઘરમાં દરિદ્રતા આવે છે, લક્ષ્મીદેવી રીસાઈને ચાટ્યાં જાય છે, અને કુટુંબ ભૂખલેલું થઈ જાય છે. જૈન ધર્મનાં આચારોમાં દ્રવ્ય અને ભાવથી વિશુદ્ધિ-પવિત્રતા રાખવા ઉપર ખાસ લાન મૂક-

પોતાનું ગૃહરાજ્ય ખરાબર ચલાવી પોતાનું પદ હીપાવવું જોઈએ. તે માટે બેઠરકાર રહેવું ન જોઈએ.

શાણી ધર્મપત્ની પોતાને પ્રાપ્ત થએલાં સુશક્ષણના પ્રભાવે પતિને સલાહ આપે અને વિચાર કરવામાં પ્રધાનની પેઠે વરતે. કામ કરવામાં દાસીની પેઠે કામ કરે, લોજન કરાવવામાં માતાની જેવો અપ્રતિમ સ્નેહ રાખે, શયનસ્થાનમાં અખસરા જેવી સુંદરતા બતાવે, ધમકાયમાં અનુકૂળ રહી સહાય કરે અને મુખ દુઃખને સહન કરવામાં પૃથ્વીના જેવી ગંભીર, સ્થિર અને શાન્ત હોય, તે ઘરનું પ્રધાનપણ પોતાની લાયકાતને લીધે ખરાબર કેળવી શકે છે.

૬ પાણીઆરાની સ્વચ્છતા.

પાણીચાફ ક્વાના અવેડા જેવું ગંદું, ગોખડું ન થાય તેની ખાસ સંભાળ રાખવી. ગોળામાં પાણી પીધેલાં પાત્ર ફરીથી યોગ્ય તો થણા નાણસોનાં મુખની લાળ કે બાળકોનાં નાકનાં લીંટ અંદર દાખલ થાય. આવું પાણી પીવાથી બુદ્ધિ બગડે અને ખસ, ક્ષય, ટોલેરા વગેરે એપી રોગ લાગુ પડે. આવા પાણીથી બનાવેલી રસોઈ ઉત્તમ શ્રાવકને જમાડીએ કે મુનિરાજને વહોરાવીએ તો તમનું પણ આરોગ્ય બગડે, અને તેમની ધર્મકરણીમાં ખામી પહોંચે તેના નિમિત્તરૂપ આપણે થઈએ. એવી અપવિત્ર રસોઈનું નૈવેદ્ય પ્રભુને ધરીએ તે પણ અયુક્ત ગણાય, તેથી જોઈએ તેવો લાભ ન મળે. તે નૈવેદ્ય તો અત્યંત પવિત્ર હોવું જોઈએ. રસોઈ માટે તો રસોડામાં પાણીનું વાસણ જુદું જ ભરી રાખવું જોઈએ તેમાંથી, વાપરવું પાણીઆરાઉપર મ્હોટાં અક્ષરેલખી રાખવું કે ગોળામાં કાઢીએ એકું કે પાણી પીધેલું વાસણ બોળવું નહિ. 'એક જૂદો સળીયાવાળો રોયો રાખવા, તેના વતી જુદા વાસણમાં પાણી કાઢી પીવું અને તેને કપડા વતી સાફ કરીને મૂકવું. આપણે પોતે

તેનો અમલ કરવો અને ઘરનાં ન્હાનાં મ્હોટાં દરેક ખાસે અમલ કરાવવો. નહિતર તેમાં અમરૂચ અમૃચ્છિમ શુવ ઉત્પન્ન થાય તેનો વિનાશ થાય. એક વાસણમાં લેળા બેઝીને જમવાથી વિપમ આચાર વડે બુદ્ધિ બગટે છે, અને ચેપી રોગ લાગુ પડે છે, તથા એકવાડમાં સમૃચ્છિમ શુવો ઉત્પન્ન થાય છે, માટે એકલા બુદ્ધા જમવા બેસવું અને બચ્ચાંઓ પણ એકલાં બુદ્ધા જમવા બેસે તેવી ટેવ પડાવવી. પાણીનો ભરંલો આખો લોટો મોટે નહિ માંડતાં ખાલામાં લઇ પાણી પીવું એ વધારે સાફ ગણાય.

૭ વિનય ગુણ.

અવારમાં ઉડીને સાચુ તથા નહુંદ વગેરે વડીલ જનોને પગે (પડવાની) લાગવાની ટેવ જરૂર રાખવી, અને તેઓની દરેક આજ્ઞા ખાંતથી અને આનંદથી માગવી. તેથી તેઓનો આપણા ઉપર પ્રેમ વધે છે. તેઓ શુસ્તે થયા હોય કે આપણે શુસ્તે થયા હોઈએ પણ મોટાને પગે લાગવાથી બનેનો શુસ્તો દૂર થાય છે. પગે લાગવું અને શુસ્તો ટકી રહેવો, એ બંને વાનાં સાથે હોઈ શકે નહિ. પગે લાગવાથી આપણામાં નમ્રતા આવે છે, અને વડીલો પ્રત્યે આપણે પૂજ્યભાવ વધતા જાય છે. વગી આપણને પગે લાગતાં જોઈ આપણાં બચ્ચાંઓ આપણે અનુકરણ કરતાં શીખે છે, અને તઆમ પણ સારા ગુણો આવે છે. દીકરીઓને પણ આવી ટેવ પડવાથી તેઓ જાતરે મુખી થાય છે. વિનય ગુણમાં અનુભવશીકરણ રહ્યું છે. સાત્તકારોપણ વિનયને મ્હોટામાં મ્હોટો ગુણ કહે ॥ માટે આ નિવનન નિ-નર માગવો, કદી છોડવો નહિ. ભણતરની સાથે કન્યા પણ વિનય ગુણનાજ મ્હંડણી છે.

૮ વ્યવહાર લાયકાત.

ખાનડાને આપણે સાથે દરેક ઉપાશ્રયે લઈ જવા તથા તેઓને દેવગુરુને પગે લાગત તથા દયાન કન્યા શીખવવું. તથા

તેઓ શ્રદ્ધાળુ થાય અને તેઓમાં સારા સંસ્કાર બેસે. તેઓનાં શરીર તથા કપડાં સ્વચ્છ રાખવાં. તેઓ બહાર જેવાં તેવાં, મેલાં અને નાનાં ઉપાડાં ન રખડે તેની ખાસ સંભાળ રાખવી. તેમાં આપણી ચોલા છે, નહિતર આપણી કિંમત થઈ જાય છે. તેઓને આખો દિવસ જે તે વારેવારે ખાખા કરે તેવી ટેવ ન પાડવી, નહિતર તેઓ અશુભ થવાથી માંદાં રહ્યા કરશે. ન્હાનાં બાળકોને વારંવાર અનિયમિત સ્નાનપાન ન કરાવવું, તેઓ દર વખતે ભૂખથીજ રડે છે એમ ન માનવું, રડવાનાં બીજાં કારણો પણ હોઈ શકે, તે શોધવાં અને તેના ઉપાય કરવા. સાત આઠ વર્ષનાં બાળકોને નિશાળે કે જૈનશાળાએ નિયમસર ભણવા મોકલવાં. ન જાય તો તેના ઉપર સખ્તાઈ કરવી, એ બાળકમાં ઢીલા ન થવું. પણ મારકુટ કરવાં નહીં અને પ્રેમથી કે લાલચથી સમજાવીને મોકલવાં.

ઘરનો ખર્ચ કરકસરથી ચલાવવો. આવક કેટલી છે, તેનો વિચાર કરી તે પ્રમાણેજ વસ્તુની માગણી કરવી. કપડાં સાદા, ચોખ્ખા અને અલંકાર, સૌભાગ્ય, ખપ જેટલાંજ પહેરવાં; જેથી ઘણીને બોળ રૂપ થઈ ન પડાય. શીવવા ભરવા જેવા નિર્દોષ અને સ્ત્રીઓને ઉચિત હોય એવા ઉદમ વડે પતિની આવકમાં વધારો કરવો, જેથી તેમને તેટલી રાહત મળે અને તેમનું આપણા તરફ માન અને પ્રેમ વધે. આવકમાં મદદ ન કરીએ, અને શ્રીમંતોના જેવાં કપડાં અને ઘરેણાંની માગણી કરીએ, તેને માટે તેમને પજવવાનું ચાલુ રાખીએ તો પતિની ફિકર-ચિંતા વધે, તેમને તેને માટે કરજ કરવું પડે, તેથી તેમનાં આહાર, નિદ્રા અને શરીર શક્તિ ઘટતાં જાય અને પરિણામે તેમના ધંધા રોજગારને તથા દેહને હાનિ પહોંચે અને ઘર વ્યહાર નભાવવો દુઃખ રૂપ થઈ પડે, માટે પતિના

સુખમાંજ આપણું સુખ છે, એમ માની દરેક જાણેલમાં તેમની અનુકૂળતાએ રહેવું. ખતિ છે તો સર્વ છે નથી તો કાંઈ નથી, એમ વિચારવું. તેઓ ખડારેથી થાક્યા-માક્યા ઘેર આવે, તે વખતે હસતે જોડે મીઠાં વચનથી તેમનો સન્કાર કરવો, અને આનંદ લોળન વગેરેથી તેમની ખરદાંચકરી પ્રસન્નતા મેળવવી, અને આપણે કાંઈ કહેવું હોય તો અવકાશ જોઈ સમતાથી કહેવું. આવે કે તરતજ આપણી ફરીયાદોથી તેમને કદી કંટાળો આપવો નહિ. ખરી વાત તો એ છે કે આપણે ઘર મર્ચ તથા શરીર ચોભા આપણા ઘરની સ્થિતિ પ્રમાણેજ કરવાં. ઘટે કપડાં મર્યાદાવાળાં અને ટકાઉ ખાદ્ય પહેરવાં, જેથી મર્ચ જોણું થાય. લોકો નિંદા ન કરે અને આપણી કુશીનતા વધે. કીણાં અને ફેશનવાળાં વસ્ત્ર પહેરવાથી આપણે લગભગ નવસા જેવાં દેખાઈએ, પરંતુ પુરૂષો આપણા તરફ જોટી એટલા કરે, તેમને મોહ થવામાં આપણે નિમત્તરૂપ થઈએ, વગેરે ઘણાં હોયો રહે છે. વળી કુંચીઓનો છુટો કેડે લટકાવી જોટો ડાળ ન કરવો, તેથી તો લોકો આપણી મરકરી કરશે. ઘરમાં પાંચ પેટીને તાળાં હોય અને કેડે પચ્ચીશ કુંચીઓ લટકવી હોય તેનો અર્થ શો સમજવો? એવો જોટો ડાળ કરવો નજ ઘટે, સાદાઈ રાખવામાંજ ખરી શોભા છે. પરંતુ પુરૂષોને હાથે સ્ત્રીઓ ખંગડી પહેરે, એ ખરાબ કહેવાય. કાચની ખંગડીનો ઉપયોગજ બંધ કરવો જોઈએ, તેમાં કાંઈ સાલાચ્ચ રહેવું નથી. તેવી યાગડીને તૂટી કુટી જતાં વાર લાગવી નથી, એ જોટી ફેશનથી દૂર રહેવામાંજ યાણી સ્ત્રીઓની શોભા છે.

૬ વાણી પ્રયોગ.

અહીં સુધી તો સ્ત્રીઓનાં વર્તનની વાત થઈ. હવે તેઓની વાણી તથા વિચારની વાત કરીએ. વાણી કઈંચ કે કઠોર ન હોવી

જોઈએ. મીઠી-મધુર હોવી જોઈએ. વાત વાતમાં અપશબ્દો ન વાપરવા. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાની દીકરીઓને રાંડ, વાંઝણી, વડાલા મૂઠ્ઠા એવા શબ્દોથી, અને દીકરાઓને મૂઝા, પીટયા, રોયા, નખો-દીયા વગેરે શબ્દોથી અને વહુઓને નલાઈ, નપીરી, નખોદાણી, ઇત્યાદી ખરાબ શબ્દોથી ગાળો ભાંડે છે, તે બહુજ ખોટું કરે છે. આપણને કોઈ તેવી ગાળો દે તો કેવું દુઃખ થાય ? તેવું જ દુઃખ તેને પણ કેમ ન થાય ? એ વિચારવું જોઈએ. એના પરિણામે વહુઓ સાસુ બોલતાં શીખે, આપણી મર્યાદા ન પાળે, આજ્ઞામાં ન રહે, તો તેમાં નવાઈ પામવા જેવું નથી. એથી ઉલટું તેમના પ્રત્યે દીકરી જેવું વર્તન રાખી તેમના ઉપર હેત રાખીએ, તેમના ઉપર દયા રાખીએ તો તેના બદલામાં આપણે ઘણાજ સુખી થઈએ અને ઘરમાં સંપ, સ્નેહ અને આંખમાં અમી વધતાં જાય.

બાળકોને ટોક ટોક રવા તેઓ આપણો ડર છોડી દે છે અને સુધરવાને બદલે બગડતાં જાય છે. આપણી આમન્યા રાખતાં અટકે છે. તેમની બૂલ માટે મીઠાં વચનથી સમજણ આપવી અને મારકૂટ કરવી પડે તો બહુજ ઓછી, કોઈ વખતેજ, અણ-છુટકે કરવી. વખતો વખત ટોકવાથી ગાળો દેવાથી મારકૂટ કરવાથી તેમનાં હૃદયો નળાળાં પડી જાય છે અને મ્હોટાં થાય તો હિંમત વગરનાં અને જેવા તેવાથી ડરી જનારાં થાય છે, બીકણ બની જાય છે, પછી તે કોઈ રીતે હિંમતવાન બની શકતા નથી. નાનપણથીજ બાળકો હિંમતવાન, બળવાન, અને હોશિયાર બને તેવી તાલીમ આપવી જોઈએ. વખતો વખત સારા ઉત્સાહક વચનોવાળી શિખામણ આપવી.

બાળકોના નામ પણ મૂળથીજ જૈન ધર્મને છાજે એવા સુલ સુચક પાડવા લક્ષ રાખવું જોઈએ. જેવાં કે જીનચંદ, પ્રેમચંદ

ધર્મચંદ, વિનયચંદ વિ. તથા બદ્રા સુબદ્રા સીતા, સવિતા, કમળા-
વતી, પદ્માવતી, સુંદરી, દેવધ્રુવરી, ચંદનધ્રુવરી વિગેરે સારાં સારાં
નામ રાખવા જોઈએ, ઘરમાં કોઈને તોછડે નામે બોલાવવાની
ટેવજ ન રાખવી. તેથી તો તેમના સુંદર નામને આપણે બાતે
બગાડી નાખીએ છીએ. પછી બીજાઓ તેવી રીતે બોલાવે તેમાં
શી નવાઈ? હેમચંદ અને શિવલાલ જેવાં નામને આપણે હેમલો
અને શિવલો કહીને અને હીરી કે હરી અને મોતી જેવાં નામને
આપણે હરદી હરદી, અને મોતંદી કંદી કદી બગાડવાં નહિ.
નામની સાથે ભાઈ અને બહેન શબ્દ વધારીએ તો તેથી તેમનું
અને પરિણામે આપણું માન વધે છે.

ઘરને આંગણે લીખારી આવીને ઉભો હોય તેનો તિરસ્કાર
કદી કરવો નહી. યોડામાંથી પણ ચોડું આંખીને અગર મોડું
આવવાનું કદીને પણ તેને સંતોષ આપવો. તિરસ્કાર કરવાથી
તેના દુઃખમાં વધારો થાય છે. વળી હંમેશાં સૌની સરખી સ્થિતિ
રહેતી નથી. માટે સારી સ્થિતિમાં ગરીબોને કે આશ્રિતોને દાન
આપી લઢાવો લેવો ઘટે છે.

૧૦ નિંદા-દોષ.

પારકા દોષો જોવાની તથા પારકી નિંદા કરવાની કદી ટેવ
રાખવી નહિ. આપણે પણ દોષથી ભરેલા છીએ. તો આપણા
દોષો દૂર કર્યા સિવાય આપણને કોઈને માટે ચથેચ્છ બોલવાનો
હક કેમ હોઈ શકે? ઘણી નિંદા કરવાથી ઉલટા આપણામાં તે
તે જાતના દુર્ગુણો આવે છે, પરભવે ચોખ્ખી જીભ મળતી નથી
અને નરકે જવું પડે છે. તેમાં પણ સામાયિક લઈને બહેનો
પારકી નિંદા કરે, ગામગપાટા હાકે કે વિક્રયા કરે, તેમની અજ્ઞા-
નતા માટે તો કહેવુંજ શું? ઘરની ઉઠી વનમાં ગઈ તો વનમાં

ખીનને બહુ દુઃખ થાય છે, તેમજ તે વાત જોટી છે એમ નક્કી થયેથી આપણી નિંદા થાય છે, અને આપણો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે.

૧૨ સહનશીલતા.

શાણી સ્ત્રીઓએ સહનશીલ થવાનો. મહાન્ ગુણ કેળવવો જોઈએ. સહનશીલતા એટલે ખમીખાવું અગર સામે જવાળ ન દેતા સાંભળી રહેવું, એ સ્ત્રીઓનું ખરેખરે ભૂખણ છે. તેથી ઘરમાં કલેશ કુસંપ અટકે છે અને સ્નેહ સુસંપ વધે છે. વાત વાતમાં ચ્હીડાઈ જઈએ, કોઈ જરા આપણા હિત માટે બે શબ્દો કહે ત્યાં ઉશ્કેરાઈ જઈએ તેથી પરિણામે આપણને બહુ હાનિ થાય છે. આપણો સ્વભાવ ચ્હીડીયો થઈ જાય છે, ક્રોધ આપણને છોડતો નથી અને શાંતિનું ખરું સુખ આપણને મળતું નથી. આથી શરીર ઉપર પણ ખરાબ અસર થાય છે. પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ ઉપર દુઃખના પ્રસંગો વધારે આવે છે, તેવે વખતે સહનશીલતાનો ગુણ કેળવ્યો હોય તો તે ઘણો ઉપયોગી થઈ પડે છે; દુઃખની અસર થતી નથી અને શાંતિપૂર્વક આનંદથી સહન થાય છે. પણ કેટલીક અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ મેણાં ટોણાંથી કાયર થઈને અગર ઘર દુઃખનો ઉપાય ન સુઝવાથી મુંઝાઈને નાનાં બાળ રક્ષણતા મૂકી કુવે પડીને કે ઝેર ખાઈ આપઘાત કરે છે, એ તેમની હલકી અને ઓછી બુદ્ધિ તથા અજ્ઞાનતાનું પરિણામ છે. તેથી તો તેમનાં બંને ભવ બગડે છે. શાણી અને કેળવાએલી સ્ત્રી આપત્તિ કાળે પણ મુંઝાતી નથી. ઉપાય શોધી આળ અને આક્રતને નિવારી શકે છે. તથા કાળ ક્રોધને સમાવી સહનશીલતાથી શાંતિનું સુખને પામી શકે છે.

૧૩ પ્રેમ-ભાવ.

સ્ત્રીઓમાં પ્રેમરૂપી એવો આકર્ષણ ગુણ છે કે તેના સદુપયોગથી તે ધારે તો આખા કુટુંબને વશ કરી શકે. પણ તેનો ઉપયોગ તેઓ મ્હોટે ભાગે ખતિ તરફ જ કરે છે. ખરી રીતે સ્ત્રીઓએ પ્રેમનો ઉપયોગ કુટુંબનાં દરેક માણસ, સગાં-બહાવાં, દાસદાસી, લિલ્લુક, પશુ વર્ગ અને અન્ય કોઈ પણ ગુણીજનને સ્વાવામાં કરવો જોઈએ. ગુણીના ગુણ જોઈ હર્ષિત થઈ જને તેટલી તેની સેવા કરવા દોરી જવું જોઈએ, અને આ મનુષ્ય દેહથી જેટલું બીજાનું લક્ષ્ય થાય તેટલું કરી તેને સફળ કરી લેવો જોઈએ. સેવા કરવામાં કે અન્યનું લક્ષ્ય કરવામાં ઉચ્ચ નીચ ગમે તે ભલે હોય તેનો કે નહાના મ્હોટાનો ભેદ ન જળવો જોઈએ. પોતાના સહવાત્રી સર્વને કુટુંબી માની તેની પ્રેમથી સેવા કરવી જોઈએ. બીજાને દુઃખી જોઈ આપણું હૃદય તો ખદે-ખાદે દ્રવ્ય-પીંગળવું જોઈએ. દરેક ખંડેનો ધારે તો આવો પદો-પદાર અનેક રીતે કરી શકે. સત્તારીઓની આ ઉચ્ચામાંઉચ્ચી દરજ છે.

પ્રેમભાવ એ અલૌકિક સફળુ છે. પ્રેમભાવથી મનુષ્ય દરેક પ્રાણીના મન હરણ કરી શકે છે. રાજા, મહારાજાનો પ્રેમભાવ પ્રજા પ્રત્યે હોય તો તેઓ નિર્ભયતાથી પોતાનું રાજ્યતંત્ર સુખે ચલાવી શકે છે. શિક્ષા ગુરૂનો પ્રેમભાવ પોતાની શાળા અને વિદ્યાર્થીઓ ઉપર હોય તેની મુંઠર અસર એટલી બધી થાય છે કે વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુરૂને માનપૂર્વક ચાહે છે, તેમના મુખ-માથી નીકળતા ભાવ જીવે છે, અને તેમની શાળાનું કાર્ય પરિણામ ધન્ય ઉત્તમ આવે છે. બીજી સર્વ શાળાઓ કરતાં તેમની શાળા ઉત્તમ પંક્તીમાં મૂકાય છે, તેમના ઉત્તમ સફળુઓને લીધે માન પ્રતિષ્ઠામાં ઘણું વધારો થાય છે, અને સફળ પ્રબલજનનો પ્રેમ-

ભાવ તે મેળવી શકે છે. સારો વેપારી પ્રેમભાવ અને મીઠી વાણીથી આહુકના મન મેળવી શકે છે, અને પોતાના વંધા વેપારમાં ક્ષેત્રેન્દ્ર નીવડી શકે છે.

તેજ પ્રમાણે સારી લાયકાતવાળા ઝૈરાંઓમાં પ્રેમભાવ, મીઠીવાણી અને વનય એ સદ્ગુણો કુદરતી રીતે આવી વસેલા હોય છે. સદ્ગુણી સ્ત્રીના દરેક કાર્યોમાં તેના ઉત્તમ ગુણોની લાવના ઝગડી ઉઠે છે. એક સદ્ગુણ ધીજ સદ્ગુણને વધારે છે. સત્ય બોલણું એ સદ્ગુણ એવો શ્રેષ્ઠ છે કે તેના લીધે ધીજ સદ્ગુણો એક પછી એક આવતાં જાય છે. અને પોતાની ઉજવણ કીર્તિમાં વધારો થતો જાય છે. સાસરામાં પણ મૂકતાં જ શરૂઆતથી જે સ્ત્રીની સારી પ્રશંસા થઈ અને જેના સદ્ગુણોની સારી છાપ પડી, તે આખી જીંદગી પર્યંત વધતી લાયકાતને લીધે સુખી થવાં પામે છે. કુટુંબી વર્ગમાં તે દ્રષ્ટાંત રૂપ થઈ પડે છે, અને સ્વજ્ઞાતિમાં, પાડોશીઓમાં, અને ગામમાં સર્વત્ર તેના ઉત્તમ કાર્યો અને રહેણીકરણીના ગુણો જાહેરમાં આવવાથી તે માન-પ્રતિષ્ઠા પામી શકે છે.

એ ઉત્તમ સદ્ગુણો પોતાના બાળકો ઉછેરવામાં તેને ઘણાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. માતાના સદ્ગુણોની છાંયા બાળકો ઉપર વહેલી જામવા પામે છે. પુત્ર કે પુત્રી દરેક બાળક માતાના વર્તનનો વારસો સહેલાઈથી મેળવી શકે છે. અને બાળક મોટું થતાં ઘરના આચરણથી માતાના અને પીતાના ગુણો તે પોતાની રહેણી કરણીમાં ઉતારી શકે છે. અને સદ્ગુણોની બાળપણમાં પડેલી સુંદર છાપ જીંદગી પર્યંત ટકી શકે છે. પોતાના બાળક ઉપરનો માતાનો કુદરતી પ્રેમ કેવળ અલૈકિક છે. તેની પ્રશંસા કરીએ તંટલી થાય છે.

૩ દીકરી પ્રત્યે માતાનો સંદર્ભોધ.

૧ પ્રસ્તાવ કુટુંબ સ્થીતિ.

આપણા પ્રાંતના એક શેહેરમાં સોભાગ્યચંદ નામે શ્રાવક રહેતો હતો, તે ધર્મ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધાવંત હતો. અને યથાશક્તિ ધર્મ ક્રિયા કરવામાં તથા સાધુ, મુનીમહારાજઓની શેવા ભક્તિ કરવામાં હમેશા પ્રવર્ત રહેતો. તેની સ્થિતિ સામાન્ય ગરીબીવાળી હોવાથી તે એક નાની ગ્રામી દુકાનમાં વેપારની પરચુરણ થીજી રાખી પ્રમાણિકપણે નેતૃત્વનો સામાન્ય ધંધો કરી પોતાના કુટુંબનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. તેના ઘરમાં શ્રાવક ધર્મને વિશે શ્રદ્ધાવંત પ્રેમકુંવર નામે સ્ત્રી હતી. તે બાઈ બ્યવહાર કુશળ, શાળી, વિવેકી અને વિનયવન હતી. તેને કમળાવતી નામે એક દીકરી અને કાંતિલાલ નથા મંલિલાલ નામે બે દીકરા એ પ્રમાણે ત્રણ ફરજંદ (છાત્ર) હતાં. કમળાવતીને બારમું વરસ ચાલતું હતું. કાંતિલાલ ચાર વરસનો અને નાનો મંલિલાલ બે વરસની ઉંમરનો હતા. એ પ્રમાણે બે બાઈઓની બાળવય ચાલુ હતી.

૨ શિક્ષણ (અભ્યાસ).

કમળાવતીને તેની માતા નાનપણથીજ સારી રીતે વાતોંચ અને શિક્ષામંજીર નદનાથ બાપી પર કેળવણી આપ્યા કરતી હતી અને ૭ વરસની સંસ્કૃતી ગુરુનાની હાજરા વાંચવાના તથા ગ્રીષ્મ વૃત્તમાં ૭ કલાકની માટે મામની કન્યાશાળામાં અભ્યાસ કરવા ન હતો. અને આ ૭ વરસની ઉંમર થતા તેના શાળામાં ધાર્મિક ગાન કીર્તન મારે કર્યું હતું. અગિયાર બાર વરસની વય થતા થતા તેને શાળાઓમાં અભ્યાસ કરી ના

જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. તેમજ ઘર તરફથી માત ખિતાના ઉત્તમ સંસ્કારો તથા શાળામાંથી મળતા બોધને લીધે તેનામાં ઉત્તમ સદ્ગુણોનું આવર્તન થયું હતું.

કમળાવતીમાં એક મુખ્ય ગુણ એ હતો કે તે વખતને સુદલ નકામો જવા દેતી નહીં, શાળામાંથી ઘર આવે કે તરતજ પાછી ઘર કામમાં લાંગી જાય, અથવા તો પોતાના બે નાના ભાઈઓને રમાંડવામાં અને માતાને સહાય કરવા જેવા કામો શું શું કરવાના છે, તે તેમને પૂછીને તે કરવામાં આનંદ માનતી હતી. જરાપણ નવરા બેસી રહેવું તેને ગમતું નહિ. જ્યારે જોઈએ ત્યારે તે કામમાં ગુંથાએલી હોય, અને જ્યારે જ્યારે અવકાશ મળે ત્યારે પોતાનો અભ્યાસ ખરો કરવામાં તે વખત ગાળતી હતી.

વળી ઘર કામથી પરવારી જપોરના વખતે પ્રેમ કુંવર-ગામમાંથી આવેલું શીવજીનું, ગુંથજીનું કે કસળી ભરતનું કામ કરવા બેસતી હતી. અને કમળાવતીને રળને લીધે શાળામાં જવાનું ન હોય તો તે વખતે માતાની પાસે બેસી નાનપણથીજ તે દરેક કામ કાળજીથી શીખતી હતી. પ્રેમકુંવર પણ ખંત રાખી આવા ઉદ્યોગના કામ શીખવતી હતી. જેથી ત્રણચાર વરસમાં તો ઉદ્યોગ હુન્નરનું તમામ કામ તે શીખી ગઈ. થોડા વખતનો પણ લક્ષ રાખી ઉપયોગ કરવો. એ ગુણને લીધે તે સર્વ કામમાં કુશળ બની હતી.

૩ કમળાવતીની લાયકાત.

શોભાગ્યચંદ શેઠ જ્યાં રહેતા હતા, તે મહેલ્લામાં કુટુંબી ભાઈઓના પચ્ચીસ ઘરનો જથ્થો હતો. કમળાવતીનો શાંત અને હસમુખો સ્વભાવ, તેની બુદ્ધિ, વિનય, વિવેક, કાર્ય-

કુશળતા, આનંદિત મુંદર મુખ કાન્તિ તથા મધુરી વાણીને લીધે મહેસ્તાના નાના મોટા સર્વ કુટુંબી જનો તેને બહેન કહીનેજ બોલાવતા હતા. અને સઘળી વહુઆરુઓ તો બા કહીનેજ બોલાવતી હતી. આખા મહેસ્તાના સ્વચ્છ વર્ગ ઉપર તેની શીતળ છાંયા પડી ગઈ હતી. ગામની જ્ઞાતિમાં પણ તેની સારી પ્રશંસા થઈ રહી હતી. મહેસ્તાના કુટુંબી જનોમાં મહેમાન-પદાણા આવેલ હોય ત્યારે અગર જરૂરના પ્રસંગે રસોઈના કાર્યમાં મદદ કરવાને ઘણી ખરીવાર આમંત્રણ આપતા, અને પેતાની માતાની રજા લઈ હોંશથી કમળાવતી બોલાવનારને ત્યાં જતી હતી. મહેસ્તામાંથી ઘણી ખરી તેના જેવડી બહેનપણીઓ શીવલુકામ, શુંચલુકામ, રેશમનું ભરતકામ તથા કસબી જરીનું ભરત કામ શીખવાને માટે બપોરના નવરાશની વખતે અવાર નવાર આવતી, તેમને તે ઉમંગથી શીખવતી હતી. અને મહેસ્તાના ચોકમાં ચાંદની રાત્રીને વિષે કુટુંબી વર્ગનાં ઊરાંઓ ગીતો ગાવાને બેઠાં થતાં, ત્યારે તેમાંપણ તે અત્રેસર તરીકે સારો ભાગ લેતી અને મુંદર ગીતો બધાંને ગવરાવી સૌને આનંદ ઉપજાવતી હતી.

૪ પિતાની માંદગી.

કમળાવતીની બાર વરસની ઉંમર પૂરી થવા આવી ત્યાં મુખીમાં તેનું વેવિશાળ (સગપણ) કરેલું ન હતું. તેના પિતાશ્રી સામાન્યચદ ચેઠ કેઈ લાયક મુરતીઆ વેરે તનું સગપણ કરવાની તજવીજના હતા. પણ દૈવવશાત તેમને અર્ધાગવાયુનું દરદ લાગુ થયું. દિવસે દિવસે શરીર વધારે બગડવા માંડ્યું. અને જમણી બાજુ તરફનું અર્ધઅંગ તદન બલાઈ ગયું. અને પધારીવશ થઈ પડ્યા. હવે તેમનાથી કશું કામકાજ

દીધો, તેથી શોભાગ્યચંદ શેઠની તથા પ્રેમકુંવરની ગામમાં તથા જ્ઞાતિમાં સારી કીર્તિ ફેલાણી અને સૌ તેની વાહવાહ બોલવા લાગ્યા.

૬ માત પિતાનો પુત્રી પ્રત્યે સંતોષ.

પ્રેમકુંવર—બહેન કમળાવતી ! જેલ્લા પાંચ વરસમાં મારાથી બની શક્યું તે પ્રમાણે ઘર સંબંધી વ્યવસ્થા રાખવાનું તથા રસોડા સંબંધી રસોઈ પાણી વિગેરેનું દરેક કાર્ય જયણા પૂર્વક દેવી રીતે કરવું તે મેં તને કાળજી રાખી શીખવ્યું છે, વળી ઘર સંબંધીનું બીજું છુટક કાર્ય—દળવું, ભરડવું, અનાજ વિગેરે સોવું, ઝાટકવું, ખાંડવું અને ગ્રાફસુફ રાખવું, વિગેરે ઘર સંબંધીના દરેક વ્યવહાર પરચુરણ કાર્યો તું સારી રીતે બોલે છે, અને કરી શકે છે. આપણા ઘરના દરેક કાર્યોમાં તું પૂર્ણ માહિત ગાર થએલી છું, એટલુંજ નહિ પણ તું તારે મોસાળ તારા મામાને ત્યાં છ મહિના હમણાં જ રહી આવી છું, જેથી તેમના ઘરના વહીવટનો પણ તને સારો અનુભવ થયો છે; અને તહેવાર આદિ પ્રસંગોએ જમણને માટે બુદ્ધી બુદ્ધી બતતના પકવાનો તથા ઉંચા પ્રકારની રસોઈ અને પરગામથી આવેલા મેમાન-પરોણાઓ માટે તથા શુભ ટાણા અવસરને માટે બુદ્ધી બુદ્ધી પ્રકારની સામગ્રીઓ અગાઉથી ઘરમાં પોતાની શુંતશ પ્રમાણે દેવી રીતે તૈયાર રાખવી, એ સર્વ કાર્ય તારા મોસાળમાં રહીને અને આપણા મહેલ્લાના ગ્રહસ્થ પાડોશીઓના ઘરની રીતભાત જોઈને તથા આપણા ઘરની રીતભાત પ્રમાણે એ સર્વ શીખીને તું માહિત ગાર થએલી છું, જેથી તું તારા સાસરી-આના ઘરનો ગ્રહકાર્યભાર તારી પોતાની વિવેક બુદ્ધિથી કુશળતાભરી રીતે ઉપાડી લઈ તારી સાસુજી અને નણદોને તથા ઘરના તમામ માણસોને પૂરેપૂરો સંતોષ આપી શકીશ. જેથી તારી

કાર્યકુશલતા અને સફળુદિ માટે તારા પિતાશ્રીને તથા મને ઘણો આનંદ થાય છે.

દીવાળીનું આજીવન—જહોન કમળાવતી ! તને પરગ્યાને હવે નવમેા માસ જોસવાનો. જેથી દેશાચાલ પ્રમાણે તારા સાસરીઆ તરફથી આજીવન તેડવા આવશે; અને આવતી દિવાળીના પ્રસંગ ઉપર, ધનતેરજના દિવસે આજીવન વેળાવી તને તારા સાસરે મોકલવાની છે. જેથી એ આજીવન સંબંધી મારે કેવી રીતે તજવીજ રાખવી, તે કાર્યનો વિચાર મને એક મહિનાથી થયા કરે છે. દીકરીનો હક માવતર ઉપર છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું. પણ મારે આપણા ઘરના સ્થિતિનો અને જાતરમાં આગર સ્થવાઈ રહેવાનો ખ્યાલ રાખવાની પ્રથમ જરૂર છે. તારા પિતાશ્રીની માંદગી ને લીધે તેઓ ત્રણ ચાર વર્ષ થયા ખાટલા વશ છે. હવે તો તેમનું અંગ યુદ્ધ હરીફરી થકતું નથી. તેમજ તારાં બે ભાઈઓ નાનાં બાળક જેવા છે, એ ત્રણેની સારવારમાં તું મને સારી મદદગાર હતી. તું હવે સાસરે જવાથી તારા તરફથી જે ટેકા મળતો હતો, તે પણ હવે બંધ થઈ જવાનો છે. હવેથી ઘરનું સઘળું કામકાજ મારે એકલાજ કરવું પડશે. અને તારા પિતાશ્રીની માંદગીની સઘળી સારવાર મારે પોતાનેજ કરવાની છે. તેમનું શરીર સાજું અને સાફ હોય, ત્યારની વાત જુદી છે. પણ અત્યારે માંદગીના વખતમાં તો તેમના આત્માને જરા પણ દુઃખ ન હોય, એવી રીતે મલાજીને મારે વર્તવાનું છે. જેથી કરી શીવણ, ભરતનું કે કસળી કામ કરી પાંચ પૈસા ઘર ખર્ચના માટે પેદા કરવાનું કામ હાલમાં ચાલુ છે, તે પણ હવે જરાબર નથી થકશે નહિ. તેમજ તારા લગ્ન પ્રસંગની જરાજાતના દેવા-માંથી પણ હું પૂરેપૂરી મૂકા થઈ શકી નથી, એ વાતતો તું જાણે.

છે. આવી સ્થિતિમાં તારા આણાનું કામ હવે મારે થોડા વખતમાં જ ઉદ્દેશનું પરશે તની ચિંતા મને થવા કરે છે.

કેમળાવતી—ખા, તમારે મારા આણા માટે બહુ ચિંતા કરવી નહિ. આપણા ઘરની સર્વ જાણત મારાથી કાંઈ અબલણી નથી, આણામાં બીજા શેઠીઆઓની દીકરીઓની પેઠે કરીઆવર ન થાય, અને થોડા થાય કે મુદ્દલ ન થાય, તેથી મને હુઝ લાગવાનું નથી અગર ઓછું લગાડવાનું મારે કાંઈ કારણ નથી. હું કાંઈ અણ સમજી નથી. તમે આજ સુધીમાં મારે માટે ઘણું ઘણું મહન કર્યું છે, એ તમારો ઉપકાર હું કદીપણ ભૂલું તેમ નથી. અને તમારા ઉપકારનો બદલો પુત્રી તરીકે હું વાળી શકું તેમ નથી. તમે મને એ વળતે સારી આશીર્વા આપો એટલે મને સર્વ મળ્યું એમ હું માની લઉંશ; વળી મારા જે ભાઈઓ નાનાં છે, તેમને ઉછેરી મોટા કરો, અને ભણાવી ગણાવી હોશિઆર કરો એટલે મારી સર્વ આશાઓ સફળ થશે. મારા પિતાશ્રી તથા તમે જાને ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધાવંત છો, અને નીતિમય સદાચરણથી તમે ગ્રહવ્યવહાર ચલાવી રહ્યા છો, અને જરા સંકટને સમયે પણ સદ્ગુણિ સાચવી રહ્યા છો, જેથી અવશ્ય આપણા કુટુંબનું કલ્યાણ જ થશે, અને મારા પિતાશ્રીને પણ હવે આરામ આવી જશે તથા સર્વ પ્રકારે સંકટનો સમય મટી સુખનો સમય જરૂર પ્રાપ્ત થશે, એ પ્રમાણે મારું હૃદય બળ મને સુચવી રહ્યું છે, તે તમે જાનેને મારા અંતઃકરણના જરા ભાવથી હું નિવેદન કરું છું.

વાહ! પુત્રીના મુખેથી આવા મુંદર શબ્દો સાંભળી માતા તથા પિતાને આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. શાણી દીકરીએ સાસરે જતાં પહેલાં અગાઉથી પોતાની ફરજ બજાવી લીધી, અને આપણી ચિંતાનો બોલો એણે કરવા પ્રયત્ન કર્યો, તે જાણી ડાહી પુત્રી પ્રત્યે જાનેનો સહભાવ વધ્યો અને સંતોષ પામ્યા.

માતાનો સદ્બોધ.

૧ સામાન્ય હિત શિક્ષા.

૧ કરિયાવર વિષે—પ્રેમકુંવર કહે છે. બહેન કમળાવતી ! તું ઠાઠી અને સમજણી પુત્રી છું, એટલે માવતરની સ્થિતિ અને સંયોગો પ્રમાણે થોડા કરિયાવરથી તારા મનને સંતોષ રહી શકશે જેથી તને દુઃખ લાગે તેમ નથી એ વાત ખરી, પણ આપણી જ્ઞાતિમાં ગૃહસ્થ માણસોએ કરિયાવર આપવાનો રિવાજ ઘણોજ વધારી દીધો છે. વળી કન્યાવિક્રય કરનાર માણસો પણ બહોળા હાથે દીકરોઆના દામ લેતા હોવાથી તેઓને પણ કરિયાવર કરતાં અડચણ આવતી નથી પણ સામાન્ય સ્થિતિના માણસોને વધી ગએલા રીવાજને હીધે ઘણું વેઠવું પડે છે. ગૃહસ્થ માણસો નો સોનાના દાગીનાઓ આણમાં કરાવી આપે છે. વળી પક્ષંગ, પટારા કે કળાટો અને તાંબા, પીતળ કે જર્મનનાં વાસણો વગેરે અનેક ચીજો દીકરીને કરિયાવરમાં આપતાં આપણે જોઈએ છીએ, તેના પ્રમાણમાં અમે તો તેણે કાંઈ કરી શકીએ તેમ નથી. માત્ર એ પાંચ જોડ લૂગડા આપી અમારે સંતોષ માનવાનો છે. પણ તે કરિયાવર કરનાં વધારે કિમતી કરિયાવર તરીકે મારે તને ઉત્તમ સદ્બોધ આપવાનો છે તે તું બરાબર અંગીકાર કરીશ અને તે પ્રમાણે વર્તીશ એટલે તૈથી તું તારા સામસીઆના કુટુંબમાં સારી રીતે માન પ્રાપ્ત કરી શકીશ અને સર્વ પ્રકારે સુખી થવા પામીશ. તે જોઈ અમને વધારે હર્ષ અને સંતોષ થશે.

૨ કપડાં વિષે—હાલના જમાના પ્રમાણે તારામાં કેાઈ પણ પ્રકારની આછકલાર્મ નથી કેટલાક બેસાંઓ તો બહુ ઝીણાં અને

આછાં વસ્ત્રો પહેરે છે, એ કાંઈ ઠીક નથી. જોથી તો શરીર અરધાં નવસ્ત્રાં જેવાં દેખાય છે અને તેમાં પોતાની અને પોતાના ઘરની લાજમર્યાદા સચવાતી નથી. સામાન્ય રીતે સારાં લગ્નડાંલગ્નતાથી નલાવી લેવું એમાંજ આપણી શોભા છે. ખપભોગાં લગ્નડાં લેવરાવવાં અને બે વર્ષ આવે તેટલી ભરતી રાખવી એ ઠીક છે. પણ વધારે પડતો ખર્ચ કરાવી પેટી પટારા ભરી મૂકવાં એ સારું ગણાય નહિ. તારામાં આછકલાઈનો દુર્ગુણ નથી તેથી મારે તને એ બાબત વધારે કહેવાનું નથી.

૩ ઘરેણાંગાંઠા વગેરે-આપણને જે સાંપડેલાં હોય તે સંભાળીને વાપરવાં અને જરૂર ન હોય ત્યારે અગર કામકાજની લીડ વખતે સાચવીને મૂકી રાખવાં. વારંવાર તૂટી ન જાય તેની સંભાળ રાખવી. હાલમાં તો દર વર્ષે નવી નવી ફેશન વધતી જાય છે અને નવા નવા ઘાટ થતા જાય છે, જેથી બીજાઓના દાગીના જોઈને તેવા કરાવવાના મોહમાં કે લાલચમાં ફસાવું નહિ અને ઘરનાં વડિલોની ઇચ્છા વિના તેવા કરાવી આપવાની માગણી પણ કરવી નહિ.

૪ ઘણાંખરાં ઘરોમાં આપણે જોઈએ છીએ કે પહેરવા ઓઢવા અને વાપરવાની ચીજો લાવી આપવાના કે કરાવી આપવાની પંચાતનાજ કશુઆ ચાલ્યા કરતા હોય છે. દીકરીઓને અને વહુ વાડુઓને પહેરવા ઓઢવાના કોડ નવી ફેશન વધી પડવાને લીધે કોઈ રીતે પૂરા પડતા નથી અને ઘરના માણસોને નકામા હેરાન કર્યા કરે છે અને નિરાંત વળવા દેતા નથી. તેમાં વળી વિવાહ આદિ સારા પ્રસંગે કે વાર તહેવાર જેવા ઉત્તમ દિવસોએ તો ઘરનાં ભૈરાંઓ તરફથી ઠેર ઠેર ગગડા થતા નજરે પડે છે. આપણે તો એવી પંચાતો અને કશુઆ કંકાસથી સદાય દૂરજ રહેવું.

એવા ઉત્તમ દિવસોએ તો પોતાનાં માત્ર, સસરા કે વહિવે આપણને
પહેરવાનું ને કાઢી આપે અગર કહે તે પ્રમાણે જ કરવું-એમાંજ
પૂર્ણ સંતોષ રાખવો. જેથી આપણી લાયકાત અને સન્માન
વધે છે.

૨ ઘરનાં કામકાજ સંબંધી.

૫ જયણા વિષે—ઘેટા કમળાવતી । આપણે શ્રાવક
છીએ અને જીવેની દયા પાળવી એ આપણી મુખ્ય
કરજ છે. જેથી સવારે જીડીએ છીએ ત્યારથી તે રાત્રે નવ
દશ વાગે નિરાંતે સૂઈ જઈએ છીએ ત્યાં મુધીમાં ઘરનાં દરેક
કાંચો જયણાપૂર્વક થતાં તું આપણે ઘરે જુએ છે. તે પ્રમાણેજ
તારા ઘરે પણ તારે સંભાળથી જયણા પાળવાની ખંત રાખવી.
તને જયણા પાળવાની ટેવ પડેલી છે, તેમાં આગસ કરી જયણાની
ઉપેક્ષા કદી કરવી નહિ. એ આપણો અણમૂલો ધર્મ છે. દરેક
દાર્થમાં જયણાની સંભાળ રાખવાથી જીવજંતુઓ મરતા બચે છે
અને આપણાં શરીરો નિરોગી રહે છે. એ પ્રમાણે કરવાથી શુ
શુ લાભ થાય છે અને સંભાળી નહિ રાખવાથી કેવા કેવા
અનર્થો (હાનિ) થાય છે તે હું તને મારા અનુભવ પ્રમાણે
હવે પછી સમજાવીશ, તે તું ઘરાઘર ધ્યાનમાં રાખજે.

૬ ધાર્મિક વૃત્તિ સાચવવી અને શુભવંત જનવું એ આપણી
પહેલી ક્ષરજ છે. પાછલી ચાર ઘડી રાત્રિજાડીહોય ત્યારે પધારી-
માંથી જાગી જીઠવું અને પોતાના અવકાશ પ્રમાણે સામાયિક પ્રતિકે-
મણ, પરમાત્માનું સ્મરણ આદિ જે કાંઈ જની શકે તે કરી લેવું. જાણ
બચ્ચાંઓની જનતી સંભાળ લેવી. પોતાના પતિ અને માત્રુ,
સસરા વગેરે વહિવર્ગ નિદ્રામાંથી જાગ્યા હોય તેમને પગે

લાગવું. એ પ્રમાણે વડીલો પ્રત્યેના વિનય લાવ સાચવીને પછી દેવદર્શન કરી ગૃહકાર્યમાં બેઠાવું.

૭ આરોગ્ય—શરીરે સાબ નરવા રહેવા માટે કસરતની બહુ જરૂર છે. પુરૂષોને કસરત કરવાના અને કરવા હરવાના બુદ્ધા બુદ્ધા સાધનો અને પ્રસંગો ઘણા હોય છે અને શરીરશક્તિ વધારવાને તેમને ઘણે પ્રકારે તકે સ્વાભાવિક મળી રહે છે. પણ સ્ત્રીઓને માટે તો દળવું, ખાંડવું, નદી, કુવા કે તળાવેથી પાણીનાં બેડાં ભરી-લાવવાં, છાશ તાણવી, ઘરનાં કપડાં ધોવાં, એ વગેરે ઘરનાં દરેક કાર્યોમાં ઘણી સારી રીતે કસરતશાળાનું જ તત્વ રહેલું છે. મુખી ઘરનાં ઘણાંખરાં બેસાં દળતાં, ખાંડતાં કે પાણી ભરતાં નથી, જેથી તેમનાં શરીરને કસરત નહિ મળવાથી તેમનાં શરીરના બાંધા ઘણા નબળા રહે છે અને તેથી તેઓ અનેક પ્રકારના રોગમાં સપડાય છે. જેને ઘરમાં કામકાજ કરવાનું હોતું નથી એવી કેટલીક સ્ત્રીઓનાં શરીર લોહીવગરનાં, નિસ્તેજ અને પીળાં પડી ગયેલાં હોય છે, શરીરમાં તાકાત હોતી નથી અને દરરોજ વૈદ-દાકતરને ત્યાં દવાની શીશીઓ ચાલતી રાખવી પડે છે. માટે શરીરનું આરોગ્ય સાચવવા સાડે ઘરના દરેક મહેનતવાળાં કાર્યો બંતે જ કરવાની ટેવ રાખવી બહુ જરૂરની છે.

૮ ઘઉં, બાજરાં વગેરે જે કાંઈ દળવાનું હોય તે આગલે દિવસે સોઈ, ઝાટકી બરાબર ત્રાક કરી રાખવું જોઈએ. એ પ્રમાણે ન કરીએ તો ધનેષ આદિ અનેક અવજનું ઘંટીનાં પીત્તઘં બન્ય અને આપણને દોષ લાગે દગવા બેસતી વખતે ઘંટીનું કેપલું પડે હાથું કરી તેનો નાખો હોય તે કાઢી નાખવા અને ઘાળું વગેરે સંભાળથી સાફ કયા પડી જ દગવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.

ખાટલી તજવીજ ન રાખીએ તો ઘંટીના ગાંઠાનો દાણામાં રહેલા છવો તથા પાછળથી ભરાઈ ગયેલા છવજીંડા ઘંટીમાં ફગાઈ જવાથી મરી જાય અને આપણા પેટમાં તે લોટ જવાથી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય, તેનું દુઃખ આપણે ભોગવવું પડે. પાછલી રાત્રે આધારાને વિષે દળવું પડે ત્યારે કીવો કરી ઘંટી તળે સર્પ વગેરે કોઈ છવ ભરાઈ રહેલ હોય તેની તપાસ કર્યા પછી દળવા બેસવું. કારણ કે ઘંટી નીચેથી સર્પ ઠરડવાથી ઘણાના છવ ગયેલા સાંભળ્યા છે. આ પ્રમાણે દળવાનું કાર્ય શરૂ કરતાં પહેલાં પુરતી સંભાળ રાખવી ઘટે છે. વળી દળવાનું કાર્ય કરવામાં આપણે રીતિથી ખાળવાની હોય છે તેથી બે ત્રણ દિવસ વાલી શકે તેટલો લોટ વહાણું વાતા પહેલાં દળી ભેલો ભેઈએ, જેથી ઘરનાં ખીન્ન દરેક કામોને વેળાસર પહોંચી શકાય.

૩ પહેલા પહોરનું ગૃહકાર્ય.

૯ સર્વેની પધારીઓ કે ખાટલા વગેરે ઉપાડી લેવા, ઘર-માંથી કચરો કાઢવો, પાણી ગળવું અને નવું તાલુ પાણી ભરી લાવવું તથા ઘરનાં વાપરવાનાં વાસણો માંજવાં, એ પ્રથમ કરી લેવાં જેવાં અગત્યનાં કામો છે. તે આપણી અનુકૂળતા પ્રમાણે એક પછી એક જયણની કાળજી રાખી કરી લેવાં ભેઈએ. ઘર-માં સાસુ, નણંદ કે દેરાણી, જેઠાણી વગેરે ખીન્ન ભેરાંઓ હોય છે તેથી ઘરનાં જમાં કાર્યો કાંઈ એક જણને કરવાં પડતાં નથી. પણ આપણાથી ખી ની શકે અને સાસુ વગેરે વડીલ તરફથી આપણને સોંપાય તે તે દરેક કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક અને જેમ બને તેમ વેળાસર કરી લેવાની ટેવ રાખવી અને કામમાં કરી ખામી ન આવે તેની પુરી સંભાળ રાખવી.

૧૦ પાણીવિષે—પાણીઆરાની ઉપર નીચે તથા આસ-
પાસ વાળી સાફ કરવું. પછી રાતવાસી પાણી સારા ગળણા વતી
ગોળાઓ, ગોળીઓ વગેરે વાસણોમાં ગળી લેવું. ગરણાનો સં-
ખારો ગળેલા પાણીથી વાળી લઈ જે નદી, કુવા કે તળાવનું તે પાણી
હોય ત્યાંજ તે સંખારો નાંખવો. અણુગળ પાણીમાં ઘણાજ જીવો
ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી પાણી ગળ્યા વિના વાપરવાથી બહુ પાપ લાગે
છે વળી શરીરમાં અનેક રોગો થાય છે અને માંદા પડાય છે. સમજી
માણસો તો હાથ પગ ધોવા જેવાં પરચુરણ કામમાં પણ
ગાળ્યા વિનાનું પાણી કદી વાપરતા નથી. પછી ઘરની વપરાશ
માંટે નદી, કુવા કે તળાવેથી પાણી ભરી લાવવાનું હોય
તે પણ ગળીનેજ લાવવું. પાણી ભરવાનું કામ સવારમાંજ
ટાઢા પહોરે ઉઠેલવું જોઈએ કારણ કે બહુ તડકો થયા પછી ભરવું
ફાવે નહિ. ડાલ તથા સિંચણીઆનો ખપ પડતો હોય તો તે
પણ સંભાળીને તપાસીને લેવાં કારણ કે તેમાં પણ જીવજંતુ વગેરે
ભરાઈ રહેવાનો સંભવ રહે છે.

૧૧ કચરો—પુંજો ઘરના દરેક ઓરડા, ઓસરી, રસોડા
વગેરેમાંથી સારી સુવાળી સાવરણી વડે સંજવારી કાઢવી.
ખજુરીની સાવરણી સંજવારી કાઢવામાં કદી પણ વાપરવી નહિ.
કારણ કે તેનાં પાંદડાંઓની ધાર ઘણીજ તીક્ષ્ણ હોય છે તેથી
કીડી, મકોડી વગેરે ઝીણા જીવડા અને જંતુઓનો નાશ થઈ
જાય છે. વળી તેની ફાંસ પણ હાથના આંગળાઓમાં વાગી બેસે
છે. ઘરનો વાળેલો કચરો એક ટોપલીમાં ભરી લઈ કોઈના પગ
તળે કચરાય નહિ એવી જગોએ નાંખવો.

૧૨ વાસણો—ઘરનાં લોટા, થાળીઓ, વાટકા, ખાલા
વગેરે તમામ વાસણો પ્રથમ પુંજણી વતી સાફ કરી પછી માંજવાં

કારણ કે કાંસાનાં, તાંબાનાં અને પીત્તળનાં વાસણો રાતવાસી રહે, તેના ઉપર ઝીણું કંથવા વગેરે જીવાત વળગી જાય છે, તે મરી ન જાય માટે પુંજવાની જરૂર છે. અને બેડાં, બોધરણાં, ઉનામણા વગેરે મોટા વાસણો પણ તપાસી ગળેલા પાણીથી ઉટકી માંજીને સાફ કર્યા પછી વાપરવા બહેન ! આટલી શીખામણ તું દરેક કામ કરવામાં બરાબર ધ્યાનમાં રાખજે.

૧૩. દુઝણાં-પોતાના ઘરે દુઝણા માટે ગાય, લેંસ અને ખીજા પણ ઠેર રાખવામાં આવતાં હોય તો એવા મુંગા-અબોલ પ્રાણીઓને ચાર પૂજો નાંખવાની, પાણી પાવાની, તેની ગમાણમાંથી વાસીદું કંથરો વગેરે કાઢવાની અને દુઝણાં ઠેરોને દોહવાની તકે તકે દરેક વાતે સંભાળ લેવી જોઈએ. ગાયને વાછડી કે વાછડો હોય અને લેંસને પાડી કે પાડો હોય તેમને દોહતાં પહેલાં અને પછીથી પણ બરાબર ધવરાવવાં જોઈએ. વાછડા અને પાડાઓને પણ અધુરા ધવરાવવા નહિ તેમને પણ ઘરનાં બચ્ચાંઓની પેઠે ખાતાં શીખવવું અને પાણીપોષીને ઉછેરવાં જોઈએ. ઘર આગળ દુઝણા ઠેર રાખવાં એ કુટુંબ વગેરેના મુખને માટે વધારે આફ અને શેલાભરેલું છે. ન્હાનાં ગામોમાં દુઝણાં રાખવાનો વધારે પરિચાલ હોય છે.

૧૪ દુઝણાં ઠેરવાગાને પરોઢમાં વહેલા ઉડી છાગ વલોવવાનો રવાજ હોય છે. જેથી વલોલું કરતાં પહેલાં દૂધજમાવેલાં ગોરસાં તથા છાથ કરવાની ગોળી અને વલોણાંનો વાંસ વગેરે તમામ બરાબર તપાસી બિનાં પાણીથી સ્વચ્છ કરવા જોઈએ. ગોરસાં બિધાડાં સ્વીગયેલાં હોવાં ન જોઈએ કારણ કે બિધાડાં ગોરસાંમાં ગરોળી, ઉધરડી, કુદાં, ઢંસારી વગેરે જીવો પડવાનો

વધારે સંભવ છે. માટે ગોરસાં ગોળીમાં પૂરતાં પહેલાં ધરાળર તપાસી લેવાં અને સંભાળથી પૂરવાં અને ગોળી પણ પૂંજણી-વતી પૂંજીને ઊકાળેલા ઊના પાણીથી ધોઈને સાફ કરવી અને તેજ પ્રમાણે વાંસ વગેરે સાધનો પણ ધોઈને સાફ કરીને જ વાપરવાં. બેદરકારીથી વલોણું કરનારને ત્યાં સાપ, ઉંઠર, ગરોળી કે બીજાં પ્રાણી પણ પીલાઈને મરી જવાના દાખલા બનેલા છે. એ જીવના ઝેરથી આખી ગોળી ભરાઈ જાય છે. તેની ખબર પડતાં માખણ અને છાશ વગેરે ખાડા ખોદી લોંચમાં ફાટી દેવું પડે છે. કારણ કે તે કોઈ પણ પ્રાણીના ખાધામાં આવે તો ખાનાર પી-નારના પ્રાણ જાય છે. માટે ઘરનું આવું કામ કરવામાં ઘણી કાળજીથી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

૪ બીજા પહેારનું ગૃહકાર્ય.

૧૫ બહેન કમળાવતી ! ઉપર ગણાવેલાં જરૂરી કાર્યો તારે નવં વાગતા સુધીમાં ઠંડા પહેારે વેળાસર આટોપી લેવાં જોઈએ અને તે કામમાંથી છુટા થઈને તારે પોતે તારાં સાસુજી, બેઠાણી કે નણુંદ વગેરે સેવાપૂજા કરવા જતાં હોય તો તેમની સાથે અગર તેમને પૂછીને સેવાપૂજા કરવા જવું. પણ જતાં પહેલાં ઘરમાં પતિ તરફનું જે કાંઈ કામકાજ હોય તે અધુરું મૂકીને કે ન્હાનાં બાળકોને રોતાં મૂકીને જવાની ઉતાવળ કદી કરવી નહિ. જેથી સૌને સંતોષ રહે અને કોઈને મન-દુઃખનું કારણ ન રહે.

૧૬ પ્રભુદર્શન કે સેવા દ્યા પછી ઘરની રસોઈનાં કામ-માં પ્રવૃત્તિ કરવી. તેમાં ચુલાને જ્યણાપૂર્વક પૂંજવો. ઠંડી રાખમાં વખતે ઝીણી જીવાત પડેલી હોય માટે ઉપર ઉપરથી કે રાખ કાઢી નાંખવી અને જોઈ તપાસીને ચુલાની તથા

તો અરેખરી સંભાગ સખી જ્યણાં પાંખવાની છે.

ધધણ લાકડામાં ઝીણાં કચેલાં કે કીડીઓ, ધીમેલ આદિ
જીવાત ચુટેલી હોય છે અગર લાકડાં સટેલાં કે પોલાં હોવાથી
વખતે તેમાં જીવાતનો પાર હોતો નથી. વળી કાનખજુરા, વીંછી
સાપનો કણ કે બીજા અનેક જાતના જીવો તેમાં ભરાઈ રહેલા
હોય છે, જેથી તે બરાબર જોઈ તપાસી અને એકાદ પથ્થર સાથે
ખજેરીને લેવા જોઈએ. અને હીલાં લાકડાં હોય તે ભાંગવાના
કાંમમાં લેવાં નહિ. છાણાં યાપેલાં કે અડાયાં હોય તે ભાંગીને
જોઈ તપાસી ખજેરવાં અને બારણાવટી ચાળીને લેવા. છાણાં
જે હીલાં હોય તો અંદરથી ધમળો, ગધેલાં કે બીજી જીવાત ની-
કળે છે. માટે આપણે રસોઈ કરનાર ભેરાંઓને બગતણ
ભાંગવામાં છાણાં લાકડાની જ્યણાંતો સૌ કરનાં વિશેષ માયવવાની છે.

૧૭ રસોઈ કરવામાં પણ લણે લણે દરેક ચીજ બનાવતાં
જીવાત અંદર પડી મરી ન જાય તેની બહુ સંભાગ રાખવાની
જરૂર છે, તેથી તેના રક્ષણને માટે ચુલાઉપર ચંદરવાં જરૂર
બાંધવાં અને તે એટલા યત્ન અમુક દિવસે બરાબર ધોવાવટી
કરી બાંધવાં, એ પ્રમાણે તેની ફેરવણી કરવી જોઈએ. રસોઈ
કરતી વખતે શાક, દાળ, ભાત વગેરેનાં વાસણો ચુલા ઉપર
હોય ત્યારે કે નીચે ઉનાવાં પછી ઘોડી ચાર પણ જણાડાંકયાં
બિધાડાં રાખવાં નહિ. ચૂલા, કાંચ વગેરે બિના કરીએ ત્યારે તે
પણ ઉપાડા રહી ન જાય તેની સંભાગ રાખવી.

રસોઈ કરતી વખતે દાળ, ઠંદી કે રાખડી વગેરે દરેક પ્રવાહી વસ્તુઓમાં ગરોળી વગેરે ઝેરી જીવો અંદર પડીને રસોઈમાં ઊકળી જવાથી તેના ઝેરને લીધે ઘણે ઠેકાણે તે ખાનારનાં મોત નીપજ્યાં છે અગર તો જીવ જંતુઓના કકડા ખોરાકમાં જવાથી માણસો સખત માંદા પડવાના કેસો બનેલા છે. માટે રસોઈનાં વાસણો જીલ્લી પણ ઊઘાડાં ન રહી જાય તેની પુરી સંભાળ રાખવાની છે. તેમજ ઘરમાં વાપરવાને માટે દહીં, દૂધ, ઘી, તેલ, સાકર, ખાંડ, ગોળ વગેરે ચીજો આણેલી હોય તે પણ બરાબર ઢાંકીને રાખવી જોઈએ અને એ ચીજો ઉપર કીડી મકોડી ન ચડે તેવી તજવીજ રાખવી જોઈએ. વળી ઘી, તેલ અને અથાણાં તથા ગળપણનાં વાસણ અવકાશે હંમેશાં સંભાળતાં રહેવું જોઈએ. રાત્રે સુતાં પહેલાં તે દરેક ચીજોનાં વાસણો ઘરમાં ઊઘાડાં ન રહી જાય તથા પાણીઆરામાં પાણીનાં વાસણો ઊઘાડાં ન રહી જાય, તેની સંભાળ લેવી. ઉંદરડાં, બિલાડાં વગેરે ઊઘાડી ન નાંખે તેવી ચોકસી પોતાની બંને હંમેશાં કરવી જોઈએ.

૧૮ શાક—શાક સુધારવામાં પણ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. લીંડા અને કારેલાં વગેરે કેટલાક શાક જો સડેલાં જણાય, તો તેમાં જરૂર એળો હોય છે તેમજ બીજા કેટલાક શાકોમાં પણ ઝીણી જીવાત હોય છે, જેથી છોકરાઓ, અબાણ કે અજાન માણસો પાસે શાક સુધારાવું નહિ પણ બરાબર જોઈ તપાસીને કામ કરી શકે તેવાની પાસે તે સુધારાવું. જેમ તેમ જલદી જલદી ઠેકાણે પાડી આપે તેવાનું તેમાં કામ નથી. બનતા સુધી ધીરજથી મોટા માણસોએ કે આપણે બંને શાક તપાસી જોઈ સુધારવું એ વધારે સાફ છે.

૧૯ સામગ્રીની ચીજો—સોઈની સામગ્રીની ચીજો ચોમા-
સામાં વધારે સંભાળવાની જરૂર પડે છે. હળદર, મરચાં, મચાલા,
દીંગ, ધાણાજીરું વગેરે હવેજની દરેક ચીજો ખાંડી રાખી
હોય તેમાં અને આંબલી કેકેમ વગેરેમાં પણ ચોમાસે જવાત
પડી જાય છે, તેથી વરસાદ જધ પડે કે તરતજ ભરેલાં વાસ-
ત્રીમાંથી બહાર કાઢી, તડકે તપાવી, આરણી વતી ચાળી, સાફ-
સુફ કરી નવેસરથી ભરી લેવાની સંભાળ રાખવી.

૨૦ દાળ, ભાત, કઠોળ વગેરે ચીજો પહેલાથી સોઈ
ઝાટકી સાફ કરી રાખવી અને જોઈ-તપાસી સુધારીને વાપરવી.
મગ, મઠ, ચણા, વાલ, વટાણા વગેરે કઠોળ એ સર્વ રાંક
જાત છે, તેને સડતાં કે બગડતાં વાર લાગતી નથી. તેમાં છુંડ,
ધનેશં, ઝેળો, જંગલા વગેરે જવાત ઉપજી જાય છે અને
સંભાળ નહિ લેવાથી ચોખા અને દાળમાં પણ બાચકા બાઝી
જાય છે. એ બાચકામાં તો મોટી મોટી ઝેળો હોય છે. માટે
સીધુ સામાન બપોરના અવકાશને વખતે જરૂર પડે સુધારવાની
અને સંભાળવાની ટેવ રાખવી, જેથી જવાન મરતી બચે છે.

બાજરીનો લોટ પણ વધારે દિવસે કડવો થઈ જાય છે
માટે ખપ જેટલો દળવો અને બે ચાર દિવસમાંજ તાજે તાજે
વાપરી નાંખવો. ઘઉંના લોટને પણ અમુક દિવસે રેતુ પ્રમાણે
દાળ પહોંચી જાય છે. બીજાઓને પુછીને તેવી સર્વે વાતો પણ
ધ્યાનમાં રાખવી.

૨૧ રાંધણી વખતે અનાજ વગેરે દરેક ચીજ જોઈ તપાસી
જરાબર સાફ કરીનેજ વાપરવી કેાઈ પણ જાહેન મત, નિયમ કે
ઉપવાસ વગેરે ન કરી શકે તે પણ વિવેકપૂર્વક ઉપર બતા-
વેલી જતનાથી ઘરનાં દરેક કામકાજ સંભાળીને કરે તો તે

પ્રભુ વિશેષ પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. બહેન ! આ સઘળી વાતનો ટુંકે સાર એ છે કે ખાવાનું અને વગેરે અને પીવાનું પાણી સદાય શુદ્ધ અને સ્વચ્છ રાખીને વાપરજે, જેથી તારા સાસરીઆમાં ઘરનાં બધાં જણ સુખી રહેશે અને તારા ગૃહકાર્યની સર્વત્ર પ્રસંશા થશે.

૨૨ બહેન ! તારા ઘરના વૈભવ અને સંપત્તિ પ્રમાણે બધી રસોઈ ભવેકપૂર્વક રાંધી ઘરનાં દરેક જણને પ્રસન્ન ચિત્તે અને હસ્તા વદને આનંદથી સાંજ સવાર બંને વખત તાજી રસોઈ કરી જમાડવાં અને સાસુ, સસરા વગેરે તમામ નાનાં મોટાં બધાંને જમાડીને પછી તું જમજે. આ પ્રમાણે ઘરનાં દરેક કામમાં વર્તવું એ વહુવાડ્યોની ખરેખરી ફરજ છે.

૨૩ બહેન ! તારી રસોઈને કાચી, પાકી, ખાટી, ખારી કે તીખી મોળી કોઈ કહે તેથી ગભરાવું નહિ કે રીશ ચડાવવી નહિ. પોતાની ભૂલ, ખામી કે સરતચુક થઈ હોય તે સુધારી લેવી, અને જરૂર પડે તો સાસુજી કે નેઠાણી વગેરે જે વડિલો હાજર હોય તેમને પુછીને રસોઈના પ્રમાણમાં હવેજ, મથાલા વગેરે નાંખવા જેથી તેમના ઘરની જરૂરીઆત અને રિવાજ પ્રમાણે રસોઈ સુધરી જશે.

૨૪ નાનાદીયર કે નાની નણદ વગેરે છોકરાંઓ જમવા બેસે ત્યારે જેમને બરાબર ફાવતું નહોત તેવાની પાસે બેસી તેમને બરાબર બહાલથી જમાડજે. જમતી વખતે નાના બાળકોનાં શરીર ઉપર અને ભાણાં ઉપર માખીઓ ઊડતી ફરતી હોય છે, તે ઓચિંતી દાળ, કઢી, દૂધ, ભાત વગેરેમાં પડી મરી જાય છે. અને તે ખાવાના ડોળીઆમાં પેટમાં ચાલી જાય તો થોડીવારમાં જ વટી થાય છે અને જમવાં બધું બહાર નિકળી જાય છે. માટે

ખોશકમાં માખી ન પડે તેવી નાનાં બાળકો માટે ખાસ સંભાળ રાખવી. સાવજી, બાઠરવાં. માસમાં તો માખીઓનું ધણું જોર વધી પડે છે. તે વખતે બરાબર ધ્યાન ન રાખે તો મોટાઓને પણ જમતાં જમતાં માખીઓ વીતારે છે અને બહુ હેરાન કરે છે. એ વખતમાં તો રસોઈ રાંધવામાં અને ખીરસતી વખતે રસોઈનાં વાસણ ચોરો વખત પણ ઊઘાડાં ન રહી બંધ, તેની બરાબર સંભાળ રાખવી પડે છે.

૨૫ એકવાણી—જમી : રહે કે તરતજ પાટલા ઉપરથી થાળીઓ લઈ લેવી અને થાળીની એકવાણી એક વાસણમાં ભરી લેઈ તે વાસણ મોટા ધીબાથી ઢાંકવું જેથી માખીઓ વગેરે તેમાં પડે નહીં. બધી એકવાણી એકઠી કરીને તરતજ, ગાય, ભેંસ, વાછરડાં, પાડાં વગેરે ઢાંચે હોય તેને પાઈ દેવી. જો ઢાંચ ન હોય તો મહેલમાં જ્યાં નખાતી હોય ત્યાં એક બાણુ સંભાળથી રેડી દેવી. બેઢરકારીથી કે ખીજા કામમાં રોકાઈને ઝાઝી વાર પડતર રાખવી નહિ કારણ કે તેમાં પળે પળે સંમૂર્ધિમ છુવો ઉત્પન્ન થાય, તેનો આપણને હાથ લાગે છે.

૨૬ ચુલાનું કામ કરનારને ચેતવણી—દાઝવું કે સળંગવું : ચુલા પાસે રાંધનાર બંદેન બરાબર સંભાળ ન રાખે તો ઊઠતાં ખેસતાં સાડવાના છેડા કે લૂગડાંના કોઈ પણ ભાગ અગ્નિની આજને અજણતા અડી જવાથી કે તણુખા ઊડવાથી એકદમ સળગી ઊઠે છે. ભાન ઓસાવતાં કે દાળ, કઢીનાં વાસણ ચુલેથી ઊતારતાં હાથમાંથી લયડી પડવાને લીધે, તેની ધગધગતી ચીજો હાથ, પગ કે શરીરના કોઈ પણ ભાગ ઉપર પડવાથી એકદમ દાઝી જવાય છે. આવા દાખલા અનેક ગામમાં ઠેર ઠેર

બને છે અને લૂગડાં વધારે સળગી ઊઠવાથી અને અતિશે દાઝવાથી માથુસ ત્રાસદાયક દુઃખ વેડીને સારવાર કરવા છતાં ચીસો પાડતાં મરી જાય છે. માટે ચુલા પાસે રાંધનારે આ બાબતમાં બહુ સંભાળથી કામ લેવાની જરૂર છે. સહેજ ગરમ થવાથી ઘડીવારમાં ખરાબ પરિણામ આવી જાય છે. નાનાં બાળકોને તો ચુલા પાસે મુદ્દલ આવવાં દેવાં ન જોઈએ.

૨૭ બળતાં કપડાં ઓલવવાનો ઉપાય—(૧) બળનાર માથુસે પોતે મસળી નાંખવાં અંગર બની શકે તો બળતો સાડલો કાઢીને એકદમ દૂર ફેંકી દેવો અને બીજાં બળતાં કપડાં પણ તોડી વછોડીને ફેંકી દેવાં. તે વખતે નવસાં થઈ જવાય તેની જરા પણ શરમ રાખવી નહિ. (૨) એમ ન બની શકે તો એકદમ ભાંચ પડી આજોટવા મંડી જવું, જેથી બળતાં કપડાં સળગવાનું વધારે જોર કરશે નહિ. (૩) યુમો પાડવાથી બીજાં માથુસો દોડતા આવે તેમણે ગોદડું, કામળો, ચોક્કણ, જાજમ આદિ જે કોઈ બીડી અને ભારે વસ્તુ હાથમાં આવે તે દાઝતા અને બળતા માથુસ ઉપર ઢાંકી દેવી કે તેના શરીરે લપેટી નાંખવી, જેથી લૂગડાં સળગતાં હશે તે અંદરથી તરતજ ઓલવાઈ જશે. (૪) બળનારના શરીર ઉપર પાણીના ઘડા કે છાશ, ઓલવવા માટે કદી નાંખવાં નહિ. પાણી કે છાશ રેડવાથી તો શરીર ઉપરની જોળી એકદમ ઊતરી જાય છે અને વધારે દુઃખી થવાય છે.

૨૮ દાઝેલો ભાગ મટાડવાનો તાત્કાલિક ઉપાય—(૧) બીજા સારી દવા મળતા પહેલાં દાઝેલા ભાગ ઉપર તલનું તેલ સિંચ્યા કરવું. (૨) દરેક માથુસે પોતાના ઘરમાં અઢી ભાર ઓદાર અને અઢી-ત્રણ ભાર તેલ ખરલમાં લદી રાખી તેની શીશી પાંચ તોલા વજનની કાયમ ભરી રાખવી, તેનો દાઝેલા

ભાગ ઉપર અને ફરતો લેપ, ફાંચે કે તરતજ કરી લેવો અને થોડી થોડી વારે રૂનાં કે લૂગડાનાં પુંમડાથી તે ચોપડ્યા કરવું. સાધારણ ફાંચેલાને તો આ ફવા તરત લાગુ થવાયા ફાંચેલા પણ બિપડ્યો નહિ અને તરતજ શાંતિ આવી જશે. (૩) રાગ અને તેલ વગેરે થીજે તાસકમાં શીઘ્રીને તેનો લેપ કરવાથી બળતરા શાંત, પડે છે અને દરદ મટે જાય. અગર ઝોછી પીડા કરે છે. વધારે દાઝનારને માટે જાંબુ શકે તો આ ઉપાય કરવા છતાં શાંતિ ન થાય તો ડોક્ટરની મદદ તરતજ લેવી, એ વધારે ઠીક ગણાય.

૫ બપોર પછી-અવકાશનો ઉપયોગ.

૨૯ રોજી તથા એકવારનાં કામમાંથી પરવાયા પછી સાસુ વગેરે વડીલો બતાવે તે અગર પોતેજ ચાઠ કરીને સ્ત્રીધું સામાન સુધારવાનું હોય તે કામ કોઈ કોઈ વાર કરવું. ભરત, શુંથણ કે શીવણું કામ કાઢી રાખેલું હોય તો તે કરવા માંડવું અથવા ધરનાં ગોઠડાં, ગાઠલાં, ઓગ્રીકાં, ચાકળા, અસ્તર, વગેરે જે જે થીજે તુટી ગઈ હોય કે ફાટી હોય તે દુરસ્ત કરવાનું તથા પહેરવાનાં ફાટેલાં કપડાં સાંધવાનું વગેરે કામ કરવા માંડવું. વળી ગામમાં ભરત, શુંથણ શીવણ શીખવાની ઉદ્યોગશાળા હોય ત્યાં અગર ધાર્મિક અને નીતિનું જ્ઞાન મળે એવી કોઈ સારી સંસ્થા ચાલતી હોય ત્યાં તારાં સામુજી કે વડિલોની રજા લઈ અભ્યાસ કરવા જવું. આ પ્રમાણે હર કોઈ કામમાં ઘટિત જણાય તે પ્રમાણે અવકાશના વખતનો ઉપયોગ કરવો, એ સૌથી વધારે સાફ છે. નકામી વાતો કરવામાં, કોઈની નિંદા કરવામાં કે આજસુ દઈ દિવસે સુઈ રહેવામાં વખત કદી શુભાવશે નહિ.

૩૦ ચોટલો વાળવો—ઘેરાંઓએ નહાવાના પ્રસંગે માથાના ચોટલા પણ ઝરાઝર ચોળીને ધોવા લેઈએ. ચોટલાના વાળ ઝરાઝર સૂકાઈ જતાં પોતાના સાસુજી, જેઠાણી કે નણંદ પાસે ચોટલા લેવરાવવા. આપણે પણ તેમના ચોટલા લેવા. આ પ્રમાણે લેવરાવતાં રહેવાથી ચોટલામાં જૂઓ રહેશે નહિ. ચોટલો વાળતાં જૂઓ નીકળે તે વાળમાં ચડાવી એક ડોરે છાંયડાવાળી જગોએ નાંખવી. કોઈ કોઈ અન્ય જ્ઞાતિઓમાં અજ્ઞાન ઘેરાંઓ લીખોને નખ ઉપર ચડાવી મારી નાંખે છે. તેમ કરવામાં પાપ છે. એમ સમજતી લીખો મારતા તેમને બંધ પાડવાં.

નાનાં છોકરાંઓને પણ નહવરાવી તેમના માથાના ચહેરા ઓળી સાફ રાખવા અને નાનાં બચ્ચાંઓને ધવરાવી બપોરના બે ચાર ઘડી પાણીમાં કે ઘોડીઆમાં ડુવાડવાં અને મીઠાં વચ્ચે હાલરડાં ગાતાં ગાતાં તેમને ઊંઘાડવાં. ઝરાઝર ઊંઘીને ઉઠ્યા પછી તેઓ આનંદથી રમ્યા કરશે. બાળકોને કલ્પના કરવાની ટેવ પડવા દેવી નહિ. તેમને હુંમેશાં નવરાવવાની, નિયમિત વખત પ્રમાણે ધવરાવવાની કે બવરાવવાની અને કપડાં વગેરે પહેરાવી રમતા કરવાની માતાએ ઝરાઝર સંભાળ રાખવી. બાળકની મુખકાન્તિ અને તેની સુચરતા ઉપરથી માતાની કીમત આંકાય છે તે વાત હુંમેશાં લક્ષ્યમાં રાખજે.

કેટલીક બહેનો બાળકને તરસ લાગી હોય અને કંઈ પ્રાણ આપે ત્યાં સુધી પાણી ટોવાનું કે પાવાનું બૂલી જાય છે અને ઘરનાં બીજાં કાચોમાં ગુંથાઈ રહે છે તેથી બાળક દિરોન થાય છે માટે પાણી પાવાની બૂલ કદી કરવી નહિ. બાળકને ઘોડીઆમાં ડુવાડવી વખતે ખોયા માંદેનાં લગ્નડાં ગદ્યાં બદાર

ઠાઠી ખોયું ખંખેરીને બાળકને સુવાંડવું અને પછી ઓઢાડવાનાં લગણાં ખંખેરી બરાબર જોઈ તપાસીને બાળકને ઓઢાડવાં. સાફ કૃપા વગરના લગણાના ગાંભામાં વીંછી વગેરે ઝેરી જીવંત બરાઈ રહેલા હોય, તેનાં ઠંખથી અને કરડવાથી બાળકો ઓથિંતાં વગરતરે ચીસો પાડતાં મરણ પામ્યાના દાખલા બનેલાં સાંભળ્યા છે માટે સુવાડવામાં અને ઓઢાડવામાં બાળકની પૂરી સંભાળ રાખવી.

૩૩ ધાવણું—આફ પીવાના મહાવરાથી માતાનું ધાવણું સુકાઈ જાય છે અને તેના શરીરનું લોહી બગડે છે, તેની અસર બાળકના શરીર ઉપર થાય છે. આજ કાલ આ પીવાની ટેવ પ્રાયઃ દેરુને હોય છે માટે જેમ બને તેમ ઘરમાંથી ચાનો શિવાજી બંધ કરવો જોઈએ. તે પીવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો ગુણુ નથી અને પીનારના શરીરને બગાડે તેવા અનેક પ્રકારના દોષો રહેલા છે. જરૂર હોય તેમજે દૂધ વાપરવું સારું છે. માતાએ પોતે આ પીવી નહીં અને બાળકોને ચાની ટેવ મુદ્દલ પાડવી નહીં. બાળકોને માટે વધારે ધાવણુ આવવાને સારૂ માતાએ ઘરની બનાવેલી તાજી અને મીઠી છાશનો ઉપયોગ હંમેશાં કરવો સારો છે અને સવારમાં વલોણેથી બિતરે એવી તાજી મીઠી છાશ બે ચાર વાટકા પીવી તથા વર્ગી ખોરાકમાં જમવી વખતે બાજરીના રોટલા સાથે અગર સાતમાં છાશ છુટથી વાપરવી. રોગી શરીરવાળા માંદા માણસોને પણ દાહતર અને વૈદો છાશ પાઇને સાબ કરે છે. હંમેશાની બનાવેલી તાજી છાશ એ બાળકના ધાવણુ અને શરીરની સુખાકારી માટે આપણા દેશમાં તો અમૂલ્ય અમૃત કે ઉત્તમ દવાની રસકુંપી સમાન છે.

૩૪ દુઝણું—ઘરે દુઝણું હોવાને લીધે ગામડાના લોકોનાં શરીર અને હાડ મજબુત અને તનદુરસ્ત હોય છે. તે દહીં,

દૂધ અને તાજી છાશના પ્રતાપ છે. હાલના સમયમાં ઘર આગળ દુઝલુ એ કામધેનું સમાન છે. અગાઉના વખતમાં ઘરેઘરે દુઝલું રખાતાં હતાં. દુઝલું રાખનાર એ સદાય નોકારશી કે સદાય જમાડનારની પેઠે પુન્ય બાંધનાર ગણાય છે, તેના ઘરે સ્વામીભાઈના ઘરની પવિત્ર બહેનોનાં પનોતાં પગલા થાય છે. વળી પોતાને આંગણે મુનિમહારાજ પધારતાં ઘરની સામર્થ્ય તૈયાર હોવાને લીધે વહોરાવવાથી ઉત્તમ લાભની પ્રાપ્તિ થાય છે અને દુઝલું વાળાને ઘરે રમતાં બાળ બચ્ચાંઓની લીલી વાડ છવાઈ રહેલી નજરે પડે છે. બહેન કમળાવતી ! તારા ઘરે તે કાયમ દુઝલું રાખે છે માટે એ સર્વે કામ શીખી લઈ, કે કામનો કારભાર તારા પંડ ઉપર બિપાડી લેવાથી તું વધારે સુખ થઈશ. એ મારો આશીર્વાદ છે.

ગૃહકાર્યમાં ઉપયોગ.

૩૫ ચંદ્રવા—બહેન, આપણા શ્રાવક ધર્મને અંગે જીવો નજાણા પાળવા માટે પોતાના ઘરને વિષે દશ ઠેકાણે ચંદ્રવા ઉલ્લેચ બાંધવાનું જૈન શાસ્ત્રોમાં ફરમાવેલું છે. એ પ્રમાણે બાંધવાથી જીવોના રક્ષણની સાથે આપણા પોતાના તથા કુટુંબ માણસોના જીવોનું સારી રીતે રક્ષણ થવા પામે છે.

૧ ચુલા ઉપર.

૬ ઘર દહેરાસરની જગ્યા ઉપર.

૨ પાણીઆરા ઉપર.

૭ સામાયિકાદિ કરવાની જગ્યા ઉપર.

૩ નહાવાની જગ્યાએ.

૮ વલોણાની જગ્યા ઉપર.

૪ જમવાની જગ્યાએ.

૯ ઘંટી ઉપર.

૫ સૂવાની જગ્યાએ.

૧૦ ખાંડણીઆ ઉપર.

સાદા માલણ વાળાં ઘરોમાં ખપાડામાંથી પવનના જોશ વળ અત્યંત રજોટી નીચે પડે છે અને ચુલા ઉપર રસોઈનાં વાસાં

જીઘાડા રહી ગયા હોય તો તેમાં અને જમની વખતે માણસાં રહેલી, કચરા અને અનેક પ્રકારની છવાત ખરી પડે છે. તે ખોરાકમાં જવાથી વખતે દુઃખદર્મ પરિણામ આવે છે અને શરીર અધારે છાપરાના ખપાડામાંથી અને મોભારા ઉપરથી મોટા મોટા સાપ નીચે ખાટલામાં કે પથારીમાં પડવાથી અને ઠરડવાથી માણસોનાં આચિંતાં મોત નીપજ્યાના બનાવો બનેલા નજરે જોવાય છે અને સંભળાય છે, માટે લખેલ ઠેકાણે ચંદરવા કે ઉલ્લેચ બાંધવાનો સ્વાજ પ્રશંસાપાત્ર અને જરૂરનો છે માટે તે બધાંવધામાં આજસ કરવી નહિ. માળખંધ મેડીવાળાં મકાનોમાં તો છત અને સીલીંગ જડાવે છે, તે ચંદરવાની ગરજ સારે છે તો પણ ચુલા ઉપર તો સરવેચ્છે ચંદરવો અવશ્ય બાંધવો જોઈએ.

૩૬ પથારી-પાગરણુ-બહેન, રાત્રિનો મોટો ભાગ પથારીમાં ગાળવનો હોય છે. આપણી બાતના મુખ માટે અને નિરાંતે નિદ્રાને સ્વાધીન થવા માટે ગાદલાં, ગોદડાં વગેરે બિછાનાં સ્વચ્છ અને મુઠર રાખવાં જોઈએ. તેમાં માંકટો પડી હેરાન ન કરે માટે હંમેશાં તપાવીને બીની હવા બિડાડી દેવી અને ખાટલા વગેરે જે સાધનો મુવા પાથરવાનાં હોય તે બરાબર સંભાળતાં રહેવું જોઈએ. જે ઘરમાં માંકડ આંચડ અને મચ્છર ભરેલા રહે છે, તે ઘરના માણસો ઉભાગરાને લીધે બડધા માંદા જેવા રહે છે માટે દિવસે જોઈ, તપાસીને છવાત રહિત સ્વચ્છ રાખવાથી હેરાનગતિ મટે છે અને ઘરના સરવે સુખી રહે છે.

૩૭ બીલાં કામો—બહેન! સંભારીએ તો ઘરમાં ઠરવાનાં આપણાં કામોનો હિસાબ રહી શકે તેમ નથી, તેમ આપેલી શીખામણો પૂરી પડે તેમ નથી. ઘર કામને માટે નવા સાંબેચો

અનેક ઊભા થાય છે, તેનેતો ઘેરાંઓએ પોતાની અડલ હાંશિયારી વાપરીને પહોંચી વળવાનું છે. ઘરના બધાં છટક કામો બાંતરે એકલા નિપજી શકતાં નથી. કેટલીક વખતે તો જરૂર પડે પડખે માણસ રાખીને પણ કરાવવાં પડે છે. ઘરમાં લીંપણ કે ગાર કરાવવી હોય અને એકલાથી પહોંચી ન શકાય તો માણસ રાખી કામ લેવું પડે. ગાર રાતવાશી રાખવાથી છવાત પડી જાય તો દોષ લાગે.

સાંજ અને રાત્રિનું કાર્ય.

૩૮ સાંજે જમવાનું—ત્રીજા પહોરે રસોડા તૈયાર કરીને સર્વેને દિવસ છતાં જમાડી દેવા. ઘરમાં ઉપવાસ એકાસણું અને ચોવિહાર તિવિહાર વગેરે વ્રતો કરનારની સગવડતા બરાબર સાચવવી. રાત્રિ પડતાં પ્રહેલાં એઠવાડ કાઢીને અને ઘરની વપરાશની, અને સીધા સામગ્રીની ચીજોનાં—એટલે ઘી, તેલ, સાકર ગોળ, ખાંડ વિગેરેનાં વાસણો તથા ડળા વિગેરે તમામ ઢાંકીને સંભાળી લેવાં. લોટ, દાળ, વિગેરેનાં વાસણો ઊઘાડાં રહી ન જાય માટે ઉતરેડ અને પાણીઆરાની ચોકસી કરી લેવી. દુઝણું ઢારની પણ સંભાળ લેવી, તેમને ખાણ, ખોરાક આપવાની અને પાણી પાવાની તજવીજ બરાબર રાખવી. ઢારને દોહીને તેનાં દુધ મેળવવાં અને દુધના ગોરસા સંભાળથી ઢાંકવા. આવાં અનેક કામો સૂતા પહેલાં ઘેરાંઓને ખાસ સંભાળવાનાં હોય છે. આવાં અનેક કામો હોવાથી ઘરમાં એક બીજાને ચોખ્ખતા પ્રમાણે સોંપી દેવાં જોઈએ. સર્વ કામોપર દૃષ્ટિ રાખવી, અને વખતસર કરાવી લેવાં, એ ઘરના પ્રધાન માણસની બરેબરી ફરજ છે.

૩૯ દીવા બત્તી—પૂરવામાં બહુ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. આસલેટ ઘરમાં વપરાતું હોય તો બત્તીઓ સાફ કરવાનું,

અને તેલ પૂરી લેવાનું કામ દિવસે જ કરી લેવું જોઈએ. રાત્રે તેલની બત્તીઓ કે નાના ડગાં ઉત્તાવળે ઉતાવળે બરવા જવાથી નાના મોટા અકસ્માતો બને છે અને અગ્નિ ફરી વળતાં માણસો દાઝીને મરણ પામે છે. દિવા-અત્તિમાં પણ સંભાળ રાખવાથી જીવો બચાવી શકાય છે. કૂદાં, પતંગીઓ કે બીજી બીજી જીવાત દિવાના તેજથી અંતઃક્રમે ગરમ થીમનીઓ કે પોટાઓ સાથે અથડાઈ મરી ન જાય, તેની સાવચેતીના ઈલાજ રાખવા જોઈએ. ઘર આગળ કોઈ કોડીઆમાં દિવા કરતા હોય, તેમણે ઢાંકણીઓ ઢાંકીને જીવોની રક્ષા કરવી.

૧૬

૪૦ માંદાની આવંજત—ઘરમાં માંદગીનો પ્રસંગ હોય ત્યારે તેમની સારવાર સંભાળ રાખીને કરવી જોઈએ. તેમને ખાવા પીવાની, અને દવા કે ઊંઘના વિગેરે વખતસર કરી આપી ખાસે સ્ત્રી પાવા વિગેરેની ખંતપૂર્વક સંભાળ લેવી. ઘરમાં સાસુ, અસરાં એ ઘરડા માવતર છે. તેમની માંદગીમાં તનતોડ આકરી કરવાને પાછી પાની કરવી નહિ. તેમને ઊંઘ સમાં બગાડા પડતા હોય કે ઝાડા અને પેસાબની કુંડીઓ ભરીતી હોય તે આપણે બંતે ઊઠાવી ફેંકી દેવામાં અને સાફ કરવામાં જરા પણ સૂઝ કે શંકા ન રાખતાં પોતાની ખરી ફરજ સમજીને એવાં કામ બજાવી લેવામાં પૂરતી ચાલાકી વાપરવી. આવા પ્રસંગે જોજ આકરી કંરનારના હાથપણની અને હોંશિયારીની દીક્ષા અંકાય છે.

બોધનો સારાંશ.

૪૧ દીકરી । શીખામણનો પાર હોતો નથી અને આપેલી શીખામણ જ કામમાં આવે છે, એવું પણ કાંઈ નથી. ઘરના વ્યવહાર ચલાવવામાં અને નલાવવામાં પોતાની અક્ષર, હોંશિયારીથી

ફેલેલ મેળવી શકાય છે. આ તો સ્ત્રીઓનાં કામકાજની ફેરવેલીક
 મુખ્ય બાબતો મેં તને સમજાવી છે તે સિવાય બીજી ઘણી
 બાબતો સમજવાની અને વિચારવાની હોય છે. તું તો લલેલી
 અને શાણી છો જેથી હાલના સમયમાં સ્ત્રીઉપયોગી ઘણાં
 પુસ્તકો ખંડાર પડે છે, તે વાંચવાથી અને વિચારવાથી પોતાનાં
 આચરણો સુધારવાને અને વિવેકી તથા વિનયવંત થવાને એ
 સાહિત્યો સારી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે છે. માટે દિવસ કે
 રાત્રિને સમયે અવકાશ મળતાં જ્ઞાનવૃદ્ધિને માટે તારા અંકુશ
 ચાલુ રાખજે. ઘરના કુટુંબી જનો સાથે અને સંમળુ પાડોશીઓ
 સાથે હળીમળીને ચાલવું, વિનય વિવેકથી વર્તવું, અને સવેની
 સાથે મીઠી જીભે તથા હસતે વદને, બોલવું કે વાતચીતો કરવી
 એમાંજ શોભા રહેલી છે. વિનય વૈરીને વશ કરે છે, એ
 ક્ષેત્ર સત્ય છે. વિનય અને વિવેકથી ચાલવું, અને મીઠી જીભે
 સત્ય બોલવું, એજ વશીકરણવિધાનો મહા મંત્ર છે. એ મંત્રનું
 સેવન કર્યાથી તારા પ્રત્યે સર્વની ચાહના અને લાગણી વધશે.
 તારા ઉત્તમ સહયુજો વડે બંને કુળને હીપાવજે, અને સર્વ
 પ્રકારે સદાય સુખી અને અખંડ સૌભાગ્યવતી રહી, સહયુજી
 પુત્રોની માતા થાજે, એવી મારા અતઃકરણથી તને આશિષ
 આપું છું.

ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !

૩ સ્ત્રીઓનાં આભૂષણ.

૨ હિત-બોધ વચનો.

૧ મૂળ (સત્ય) શોધન.

- ૧ નોતિનું મૂળ ધર્મ.
- ૨ ધર્મનું મૂળ દયા.
- ૩ દયાનું મૂળ ક્ષમા.

- ૪ ક્ષમાનું મૂળ વિવેક.
- ૫ વિવેકનું મૂળ વિનય.
- ૬ વિનયનું મૂળ મર્યાદા.

૨ ધર્મ વિષે.

- ૧ નીતિ પાળે તે ધર્મ.
- ૨ સત્ય સાચવે તે ધર્મ.
- ૩ શિયળ પાળે તે ધર્મ.
- ૪ સુદૃઢ કરે તે ધર્મ.

- ૫ પતિવ્રત પાળે તે ધર્મ.
- ૬ વિનય સાચવે તે ધર્મ.
- ૭ અનુકંપા લાવે તે ધર્મ.
- ૮ પ્રભુપ્રાર્થના કરે તે ધર્મ.

૩ વિવેક વિષે.

- ૧ વિવેકથી વર્તવું.
- ૨ વિવેકથી ચાલવું.
- ૩ વિવેકથી કામ કરવું.

- ૪ વિવેકથી બોલવું.
- ૫ વિવેકથી બોલાવવું.
- ૬ વિવેકથી સારી પંક્તિ મળે.

૪ વિનય વિષે.

- ૧ દેવનો વિનય કરવો.
- ૨ શુરનો વિનય કરવો.

- ૩ ધર્મનો વિનય કરવો.
- ૪ પુસ્તકનો વિનય કરવો.

- ૫ માખાપનો વિનય કરવો. ૭ ગુણીજનનો વિનય કરવો.
૬ સાસુ-સસરાનો વિનય કરવો.

૫ દયા વિષે.

- ૧ આત્માની દયા ચિંતવે તે દયા. ૫ નાનેરાની સરભરા કરવી તે
૨ પર ઉપકાર કરવો તે દયા. દયા.
૩ સર્વ જીવ સરખા ગણવા તે દયા. ૬ આત્માને કર્મથી બચાવવો
૪ દુઃખી ઉપર અનુકંપા લાવ- તે દયા.
વી તે દયા.

૬ મર્યાદા વિષે.

- ૧ મર્યાદાથી બોલવું, ચાલવું. ૪ મર્યાદાથી કામકાજ કરવું.
૨ મર્યાદાથી ખાવું, પીવું. ૫ મર્યાદાથી સૂવું, ખેસવું.
૩ મર્યાદાથી પહેરવું, ઝોઢવું. ૬ મર્યાદા મોટા નાનાની રાખવી.

૭ સત્ય વિષે.

- ૧ સત્યથી વહેવાર ચાલે. ૫ દુનિયા સત્યને આધારે ટકી છે.
૨ સત્યથી મોટાઇ વધે. ૬ સત્ય વગરનો પ્રાણિયો અને
૩ સત્યથી આખરૂં વધે. હાટ વગરનો વાણિયો.
૪ સત્યમાંજ લક્ષ્મી વસે છે. ૭ સત્યથી વાણિજ્ય વેપાર વધે છે.

૮ દાન વિષે.

- ૧ દાન દેવાથી સુકિત મળે. ૪ દાન દેવાથી કીર્તિ વધે.
૨ દાન દેવાથી લક્ષ્મી મળે. ૫ દાન દેવાથી પાપકર્મ બંધે.
૩ દાન દેવાથી પૂર્ણ સુખ મળે. ૬ એક હાથે દો, બીજે હાથે દેવો.

૬ વિનયાદિક ગુણોનું કળ-પરિણામ

- ૧ નિમિત્ત નિદા આવે છે. ૫ પુન્યાનુબધિ પુન્યથી મોક્ષનો
- ૨ નિમિત્ત નિમિત્ત આવે છે. ૬ માર્ગ પામવો સરળ થાય છે.
- ૩ મોક્ષના માર્ગ આવે છે. ૭ મોક્ષથી જન્મ(મરણ) નો અંત
- ૪ મોક્ષના માર્ગથી પુન્ય આવે છે. ૮ મોક્ષથી પાપ નાશ થાય છે.

૧૦ પતિ સાથેનું વર્તન.

- ૧ પતિના માનીતા થવું. ૧૦ પતિની ઉચ્છાને આજ્ઞા
- ૨ પતિના આશિષાળા થવું. સમજવી.
- ૩ પતિ સાથે ધોરીથી વાલવું નહિ. ૧૧ પતિ પાળે તે ધર્મને માન આપવું.
- ૪ પતિના હૃદય વાલવું નહિ. ૧૨ પતિના પૈત્રા બરબાદ કરવા કરાવવા નહિ.
- ૫ પતિની પાસે જૂઠું બોલવું નહિ. ૧૩ પતિને જમાડીને જમવું.
- ૬ પતિ ઉપર હેરા રાખવું. ૧૪ પતિના મુગા પહેલાં મુવું નહિ.
- ૭ પતિનું ધાર્યું કરવું. ૧૫ પતિના ક્રોધા પહેલાં ને
- ૮ પતિથી કથું ગુમ રાખવું નહિ. વહેલાં ક્રોધવું.
- ૯ પતિને દુર ધડી પ્રસન્ન રાખવા. ૧૬ પતિના કાર્યોમા સહાયક થવું.
- ૧૦ પતિના દુઃખને તાળે થવું. ૧૭ પતિના કાર્યોમા સહાયક થવું.

૧૧ વરની વ્યાખ્યા.

- ૧ વર કહેવા જેની વાંચે લગ્ન ૩ સ્વામીનાથ કહેવા પ્રભુ
- ૨ વર કહેવા તે તેનો વર જેટલા જ્ઞાતા નાથ.
- ૩ વર કહેવા સરીવો માલીક ૪ સિરજન કહેવા માધાના છત્ર.

- ૫ પ્રાણનાથ કહેતાં પ્રાણના રક્ષક. ૮ પ્રીતમનાથ કહેતાં સર્વથી વહાલા નાથ.
 ૬ ભરથાર કહેતાં ભરણુ પોષણુ ૯ પતિ કહેતાં પત (વિશ્વાસી)
 કરનાર. રાખવા યોગ્ય.
 ૭ પ્રાણેશ્વર કહેતાં પ્રાણના માલીક. ૧૦ કંથ કહેતાં કંઠના આભરણ.

૧૨ સ્ત્રીઓનાં જૂદાં જૂદાં નામ.

- ૧ ઘરમાં સર્વેને જાણી લાગે તે ૪ ધણીનું માન વધારે તે માનની વહુ.
 ૫ સાનનું ભાન રાખે તે ભામિની.
 ૨ પ્રિયતમ ઉપર પ્રીતિ રાખે ૬ સમદૃષ્ટિ રાખે તે શ્રાવિકા.
 તે પ્રેમદા.
 ૭ માન મેળવે તે મહિલા.
 ૩ ઘરનું કામ કરે તે કામિની.

૧૩ સ્ત્રીઓની સુવડતા.

- ૧ ઘરની ચીજ સંભાળી રાખે. ૬ પ્રભાતે વહેલી ઊઠે.
 ૨ ઘરનાં વાસણ ચોકખાં રાખે. ૭ હુમેશાં સ્વચ્છતાથી સુંદર રસોઈ કરે.
 ૩ ઘરનાં કામકાજ નિયમસર કરે. ૮ ગોખરાઈથી દૂર રહે.
 ૪ શરીર હુમેશાં સ્વચ્છ રાખે. ૯ બાળબચ્ચાંની શરીરસ્વચ્છતા સાચવે.
 ૫ રાત્રે વહેલી સુઈ રહે.

૧૦ ગૃહને મંદિર જેવું સુંદર બનાવે.

૧૪ નવરાશ વિષે

- ૧ નવરા બેસી રહેવું નહિ. ૪ નવરાશમાં નવું શીખવું.
 ૨ સઘળાં બિગાડનું મૂળ તે ૫ નવરાશમાં કામકાજ કરવું.
 નવરાશ બાણવું. ૬ નવરાશમાં શીખેલું સંભારવું.
 ૩ નવરાશમાં પુસ્તક વાંચવું. ૭ નવરાશમાં ઉદ્યાગ કરવો.

૧૫ સીનાં કિંમતી અલંકારો

૧ સોનાથી શિખામણની બક્ષીસ કિંમતી.	૪ મોજશોખથી સુષકતા કિંમતી.
૨ ઘરેલુંગાંઠાથી સફળુ કિંમતી.	૫ વસ્ત્રથી શિયળ કિંમતી.
૩ ખાવાપીવાથી આવડત કિંમતી.	૬ દોલતથી તંદુરસ્તી કિંમતી.
	૭ કંચનથી કીર્તિ કિંમતી.
	૮ વિકારી થવાથી વિચારી થવું કિંમતી.

૧૬ કહ સી મુખી ?

૧ માળાપની જ્ઞાતા પાળે તે મુખી.	૫ પતિને પ્રભુત્વ ગળે તે મુખી.
૨ સાસુસસરાનો સહાર કરે તે મુખી.	૬ ધર્મચરણમાં વર્તે તે મુખી.
૩ સુલ્કી જનનું બહુ માન કરે તે મુખી.	૭ મિનાહાર કરે તે મુખી.
૪ શુરનો ઉપકાર ન વિસરે તે મુખી.	૮ ઉપાધિ યોગી રાખે તે મુખી.
	૯ રાયચીકું યોગુ રાખે તે મુખી.
	૧૦ સંતોષ રાખે તે મુખી.

૧૭ ખરી મહેનત વિષે.

૧ જ્ઞાન જોઈએ તો મહેનત કરો.	૫ આજરૂ જોઈએ તો મહેનત કરો.
૨ ખોરાક જોઈએ તો મહેનત કરો.	૬ તંદુરસ્તી જોઈએ તો મહેનત કરો.
૩ પૈસા જોઈએ તો મહેનત કરો.	
૪ મુખ જોઈએ તો મહેનત કરો.	

૧૮ કોણ મેનો નાશ કરે છે ?

૧ આજસ મુખનો નાશ કરે છે.	૪-મિનાહાર રામનો નાશ કરે છે.
૨ કુસંધ હરમીનો નાશ કરે છે.	૫ સરજગાંધ્યુલાનો નાશ કરે છે.
૩ લક્ષ્મીજનમ નાનો નાશ કરે છે.	૬ ૨-૫ પાપનો નાશ કરે છે.

(૯૨)

હિત-બોધ વચનો.

૧૯ પતિવ્રતાનાં અલંકાર.

- ૧ શિયળરૂપી સાંઘી પહેરે તે. ૪ સૌભાગ્યકંકણરૂપ પતિસેવા
૨ લલ્લારૂપ ચોળી પહેરે તે. ધારણ કરે તે.
૩ પતિવ્રતરૂપ ચાંડલો કરે તે. ૫ કીર્તિરૂપ કંચવો પહેરે તે.

૨૦ સાસરે વર્તણુક.

- ૧ સાસરામાં સર્વેને માનથી ૮ જોડજોડાણીને સાસુસસરા
બોલાવવા. સમાન ગણવાં.
૨ સાસરામાં ઠપકો સહન કરવો. ૯ દેરદેરાણીને-ભાઈએન સમાન
૩ સાસરામાં કટુ વચન સહન ગણવાં.
કરવાં. ૧૦ મોટી નણુંદને એન સમાન
૪ સાસરેથી રજા સિવાય ગહાર ગણવી.
જવું નહિ. ૧૧ નાની નણુંદને દીકરી સમાન
૫ સાસરાના ઘરનો મોલો ગણવી.
સાચવવો. ૧૨ નાના દીયરને પુત્ર સમાન
૬ સાસરે સર્વેને નમીને ચાલવું. ગણવો.
૭ સાસુસસરાને માતૃપિતાં
સમાન ગણવાં.

૨૧ પતિવ્રતાએ કેમ ચાલવું ?

- ૧ લટકતી ચાલે ચાલવું નહિ. ૫ ત્રાંસી આંખે જોઈને ચાલવું
૨ ચટકતી ચાલે ચાલવું નહિ. નહિ.
૩ અછ્છડ થઈને ચાલવું નહિ. ૬ ઉંટની પેટે ઉતાવળું ચાલવું
૪ ભાંચી નજરે ચાલવું નહિ. નહિ.

૨૨ ગરીબાઈ વિશે

૪ ગરીબાઈ આવશે તેનો વિ-
ચાર કરવો.
૫ ગરીબના ઘર સામે નજર
કરવી.

૧૦ ગરીબાઈ - છતાં આમ વાળના

કુટિરા રાખવો નહિ.

૧૧ ગરીબાઈને લાચક હોય તેને

ગરીબાઈ મળે છે.

૨૩ સ્ત્રીએ કેવું મન રાખવું ?

૧ કોઈને જમતાં દેખા મન ન
કરવું. ૪ કોઈની જલ્લુચ સાળી મન
ન કરવું.

૨ કોઈનું છુગડું જોઈ મન ન
કરવું. ૫ હુંક મન રાખવું નહિ.
૬ મોટા મનવાળાં થવું.

૩ કોઈનું ઘરેલું દેખી મન ન
કરવું. ૭ સતોષ રાખી મનને વાળવું.
૮ ઉદાર મન રાખવું.

૨૪ પતિવ્રતા સ્ત્રીની કુરાળતા.

૧ પતિના કાર્ય વખતે મંત્રી ૪ પતિના ગયન સમયે રંભા
માફક વર્તે. માફક વત્ત.

૨ પતિની સેવા વખતે દાસી ૫ પતિનાં ધાર્મિક કાર્યોમાં સાધ્વી
માફક વર્તે. માફક વર્તે.

૩ પતિના સોજન સમયે માતા ૬ પતિની કુમતિ સમયે પૃથ્વી
માફક વર્તે. સમ્માન વત્ત.

૨૫ પતિવ્રતાયું

બોધયું આલયું.

૧ અતિ સુખી બેસે નહિ.

૫ હજારી વાતમાં પડે નહિ.

૨ અતિ હાલ્ય મારી કરે નહિ.

૬ અપાકા પૂર્વક નેત.

૩ ખા પુષ્પ સાથે વાતો કરે નહિ.

૭ પર પુષ્પ સાથે બિશત મેચે

૪ ખા પુષ્પ સાથે વિગત કરે નહિ.

૮ પર પુષ્પ સાથે જોક આસને બેસે નહિ.

૨૬ પતિવ્રતાને

પતિનું સ્મરણ.

૧ એક પાતનુંજ ધ્યાન થયું.

૭ પતિનું ત્રિકાળ સ્મરણ કરવું.

૨ સર્વ સુખની આશા પાત-
માંજ સ્થાપવી.૮ પાતતુલ્ય ચાપ્તમાં પ્રાણ નથી
તેમ માનવું.૩ આખા જગતને પતિમયજ
નિરખવું. મહત્વસૂચક.૯ પતિ વિના સદિ અધકારમય
જાણવી.

(વિષ્ણુમયં સર્વજગત)

૧૦ પતિને પાતાનાં તન, મન,

૪ પતિના સુખે સુખ માનવું.

ધન જાણવાં.

૫ પાતના દુઃખે દુઃખ માનવું.

૧૧ પતિની આજ્ઞા તે રાજાની

૬ પાતને દેખી મનમાં અતિ
પ્રમોદ આણવો.

આજ્ઞા સમી માનવી.

૨૭ વસ્ત્રાભૂષણ,

૧ લુગડાં ચાકખાં રાખવાં.

૫ લુગડું ફાટેલ પહેરવું નહિ.

૨ લુગડું શોભતું પહેરવું.

૬ લુગડું આછકલું પહેરવું

૩ લુગડું અતિ બારીક ન
પહેરવું.

૭ ઘરેલું શોભતું પહેરવું.

૪ લુગડું સ્થિતિ પ્રમાણે પહે-
રવું.૮ ઘરેલું સંપત પ્રમાણે ઠરા-
વવું.

૨૮ ભાગ્યોદય વિષે.

- ૧ ભાગ્યોદયનું ખાણું પીણું છે. ૩ ભાગ્યોદય પ્રમાણે મળે તેમાં
૨ ભાગ્યોદયનું પહેરણું જોઈ- સતોષ માનવે.
૬૫ છે. ૪ ભાગ્ય આપણે જ રચેલું છે.

૨૯ સ્ત્રીએ કેવાં ન થવું ?

- ૧ સ્ત્રીએ ભટકાળા ન થવું. ૪ સ્ત્રીએ ઉદત ન થવું.
૨ સ્ત્રીએ ભટકાળા ન થવું. ૫ સ્ત્રીએ પ્રમાદી ન થવું.
૩ સ્ત્રીએ તોછલા ન થવું. ૬ સ્ત્રીએ શુભચાર ન થવું.

૩૦ સ્ત્રીએ કાર્યને અંગે કેમ બોલવું ?

- ૧ સત્કાર પૂર્વક બોલવું. ૮ કરીયને બદલે કહે છે એમ
૨ માયું હુનકારી અને નિંદા બોલવું.
૩ સર્વને મીઠું લાગે તેમ બોલવું. ૯ સમય વિચારીને બોલવું.
૪ જરૂર જોઈએ અને વિચારીને બોલવું. ૧૦ સત્ય હોય તે પણ પ્રિય
૫ મર્યાદા જાળવીને બોલવું. ૧૧ જૂઠું બોલવા કરતાં અબોલ
૬ ધીમે સાહે બોલવું. ૧૨ પ્રિય વચન પણ ધર્મયુક્ત
૭ બોલો છો કે બોલો છો, તે જ બોલવું.
વિચારજો.

૩૧ કેવું બોલવું નહિ ?

- ૧ નહિ કહે એવું વડીલો પ્રત્યે ૩ જુઠા શબ્દો બોલવા નહિ.
બોલવું નહિ. ૪ કડવું વેણુ બોલવું નહિ.
૨ અવાય છે એવો શબ્દ બો- ૫ કુચલી કે ચેષ્ટાબરેલું વાક્ય
લવો નહિ. બોલવું નહિ.

૬ કોઈને દુઃખ બિપન્ને એવું ૭ તોછડાઈથી કોઈને બોલા-
વાક્ય બોલવું નહિ. વધું નહિ.

૩૨ સ્ત્રીએ કામ કેમ કરવું ?

- ૧ કામકાજ રૂડી રીતે કરવું. ૪ કામકાજ સુઘડતાઈથી કરવું.
૨ કામકાજ હોંશથી કરવું. ૫ કામ કર્યું તેણે કામણુ કર્યું
૩ કામકાજ કાળજીથી કરવું. બાણુવું.

૩૩ સદ્ગુણી સ્ત્રી કોને કહેવાય ?

- ૧ સુખમાં ખેડેકી જાય નહિ તે. ૫ પર ઉપકાર કરી પસ્તાય
૨ દુઃખમાં ગલરાય નહિ તે. નહિ તે.
૩ બીજાનું દુઃખ જોઈ રાજી થાય નહિ તે. ૬ પુન્ય કરી પસ્તાય નહિ તે.
૭ અનીત કરી રાજી થાય
૪ પુન્ય કરી ફૂલાય નહિ તે. નહિ તે.
૮ ઈર્દ્રિયોને લગતા સુખમાં
મરગુલ રહે નહિ તે.

૩૪ મુલક્ષણી સ્ત્રી કોને કહેવી ?

- ૧ કોઈને અપ્રીતિથી બોલા- ૪ કોઈનું અમંગળ ઇચ્છતી
વતી નથી તે. નથી તે.
૨ કોઈની સાથે વેર કરતી ૫ કોઈનું યુરુ ઇચ્છતી નથી તે.
નથી તે. ૬ કોઈની સાથે અસત્ય લાપણુ
૩ કોઈને અપ્રિય લાગતી નથી તે. કરતી નથી તે.

૩૫ સ્ત્રી કઈ રીતે શોભે ?

- ૧ સ્ત્રી પતિવ્રતા શોભે. ૪ સ્ત્રી પવિત્ર શોભે.
૨ સ્ત્રી શિયળવંતી શોભે. ૫ સ્ત્રી પતિ પાસે શોભે.
૩ સ્ત્રી આસરે શોભે. ૬ સ્ત્રી વંશ વેલડીએ શોભે.

૩૭ સ્ત્રીએ કેતાં થવું ?

૧ સ્ત્રીએ મીઠા સ્વભાવવાળા થવું.	૪ સ્ત્રીએ હંશીલા થવું.
૨ સ્ત્રીએ ઇચ્છા વગરના થવું.	૫ સ્ત્રીએ ખતીલા થવું.
૩ સ્ત્રીએ મીઠી બાણીવાળા થવું.	૬ સ્ત્રીએ ઉદ્યમવંત થવું.
	૭ સ્ત્રીએ ચરમાળ થવું.
	૮ સ્ત્રીએ લલ્લપત થવું.

૩૮ પતિવ્રતાનો ધર્મ કયો ?

૧ પતિના મુખે સુખ માનવું.	૧૨ પતિના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો.
૨ પતિના દુખે દુઃખ માનવું.	૧૩ પતિની બીજ સંખેવી.
૩ પતિને વશ રહેવું.	૧૪ પતિથી કેઈ વાતે છાંની રાખવી નહિ.
૪ પતિની ભક્તિ કરવી.	૧૫ પતિથી છાના પૈમાં રાખવા નહિ.
૫ પતિને રાજી રાખવા.	૧૬ પતિના સર્વ દુઃખને વાગે થવું.
૬ પતિના ઉપર પ્રીતિ રાખવી.	૧૭ પતિની પાસે પૌતાંની ભૂલ કળુલ કરવી.
૭ પતિના વચન માનવાં.	
૮ પતિની સેવા ચાહતી કરવી.	
૯ પતિના સાચું જાણવું નહિ.	
૧૦ પતિને નાચા પ્રજા માનવા.	
૧૧ પતિની પાસે હીલા થવું નહિ.	

૧૮ પતિની ખામી જાણી
મોટાઈ કરવી નહિ.

૧૯ પતિથી સમજી હોવાનો
ડાળ કરવો નહિ.

૨૦ પતિથી ઉતરતી પંક્તિના
પોતાને માનવું.

૨૧ પતિની ખામી કો
કહેવી નહિ.

૨૨ પતિ તથા પાટાશી સાથે
ટંગે કરવો નહિ.

૨૩ પોતાના કૃપનાં વખાણ
કરવાં નહિ.

૩૯ વાત કેવી કરવી નહિ ?

૧ કોઈની છાની વાત જીજ્ઞાસે કહેવી નહિ.

૨ ઘરની વાત કોઈને કહેવી નહિ.

૩ કોઈની આઘીપાછી વાત કરવી નહિ.

૪ રસ્તામાં ચાલતાં કોઈ પુરુષ સાથે વાત કરવી નહિ.

૫ રસ્તામાં કોઈ પુરુષ સાથે ઊભા રહી વાત કરવી નહિ.

૬ પોતાના હાપણની વાત કરવી નહિ.

૪૦ સ્વભાવ કેવો રાખવો ?

૧ નમ્ર સ્વભાવ રાખવો.

૨ ઠંડો સ્વભાવ રાખવો.

૩ પ્રકૃતિ શાંત રાખવી.

૪ મોટી નજર રાખવી.

૫ ઊંચી નજર રાખવી.

૬ માયાળુ સ્વભાવ રાખવો.

૭ સર્વની સાથે મીઠાશ રાખવી.

૮ ઝેર કે વેર મનમાં ન રાખવું.

૯ સર્વની ઉપર માયા રાખવી.

૧૦ ઈર્ષ્યાવાળો સ્વભાવ ન
રાખવો.

૧૧ સર્વની સાથે લલાઈ રાખવી.

૧૨ સર્વનું વ્યાજબી કથન કરવું.

૧૩ સર્વને નમીને ચાલવું.

૧૪ મોટાનું માન રાખવું.

૧૫ મોટાની શરમ રાખવી.

૧૬ મમત્વ રાખવું નહિ.

૪૧ સ્ત્રીએ કેવી ભાષા બોલવી નહિ ?

- ૧ સ્ત્રીએ કચી ભાષા બોલવી નહિ.
- ૨ બીજાને દુઃખદારી ભાષા બોલવી નહિ.
- ૩ હલકું વણુ બોલવું નહિ.
- ૪ તોછડાઇથી બોલવું નહિ.
- ૫ મનમાં કલવાય રાખી બોલવું નહિ.
- ૬ તોછડાઇથી બોલાવવું નહિ.
- ૭ માયાગાળું બોલવું નહિ.

૪૨ શું શું ઘટાડયું ઘટે ને વધાર્યું વધે ?

- ૧ આહાર વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
- ૨ નિદ્રા વધારી વધે ને ઘટાડી ઘટે.
- ૩ આગ્રહ વધારી વધે ને ઘટાડી ઘટે.
- ૪ ઉદ્યોગ વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
- ૫ કામ વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
- ૬ કળિયો વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.

૪૩ દુઃખ ત્રિષે.

- ૧ અભિમાને દુઃખ ઉપજે તે દુઃખ.
- ૨ અભિમાનથી જન્મ વ્યય તે દુઃખ.
- ૩ દંપતીને અણુનનાવ તે દુઃખ.
- ૪ કુભાચારી પતિનું દુઃખ.
- ૫ સ્વચ્છંદી સ્ત્રીને સદા દુઃખ.
- ૬ અબણુ નારીને અજ્ઞાન એ પુરણુ દુઃખ.
- ૭ કુકર્મ કરનારીને સર્વદા પુરણુ દુઃખ.

(૧૭૨)

હિત બોલ વચનો.

પર ચિંતા કરવા વિષે.

૧ ઉદ્વેગ રાખવો નહિ.	૫ લોભ રાખવો નહિ.
૨ ચિંતા રાખવી નહિ.	૬ ભય રાખવો નહિ.
૩ અકસોસ કરવો નહિ.	૭ ભૂતના ભયથી ભડકવું નહિ.
૪ દિલગીરી કરવી નહિ.	

પ૩ ચોરી વિષે.

૧ ચોરી કરે તે પાપનું મૂળ છે.	૩ પરાઈવસ્તુ હાથમાં લેવી નહિ.
૨ ઘણીની ચોરી તે હરામી છે.	૪ કોઈની ચોરી કરવી નહિ.

પ૪ કપટ વિષે.

૧ કપટ પાપનું મૂળ છે.	૩ વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ.
૨ છળ-દગો કરવો નહિ.	૪ કોઈને છેતરવું નહિ.

પ૫ લોભ વિષે.

૧ લોભ પાપનું મૂળ છે.	૬ લોભે મોભો જાય છે.
૨ લોભે આખરૂ જાય છે.	૭ લોભે સંતોષ જાય છે.
૩ લોભે પ્રીતિ જાય છે.	૮ લોભે ક્રોધ થાય છે.
૪ લોભે વહેવાર જાય છે.	૯ લોભે અનર્થ થાય છે.
૫ લોભે લક્ષણ જાય છે.	૧૦ લોભે નીચ ગતિ થાય છે.

પ૬ ક્રોધ વિષે.

૧ ક્રોધ જાનવલ્લભ માન ખડ્ગ છે.	૫ ક્રોધ પાપનું મૂળ છે.
૨ ક્રોધ આત્માનો ઘાત કરનાર છે.	૬ ક્રોધ કરવો નહિ.
૩ ક્રોધ ધનનું હરણ કરનાર છે.	૭ રીસ કરવી નહિ.
૪ ક્રોધ સ્નેહીનો વિરોધ કરનાર છે.	૮ રીસ રાખવી નહિ.
	૯ ક્રોધ ઉપર તપવું નહિ.

પૃથ્થ શા થકી, શું પ્રાપ્ત થતું નથી ?

- ૧ પરમાત્માનું સ્મરણ કરનારીને પાપ પ્રાપ્ત થતું નથી.
- ૨ ઐતમન ધારણ કરનારીને કવેચ પ્રાપ્ત થતો નથી.
- ૩ સત્ય બોલનારીને ભય પ્રાપ્ત થતો નથી.
- ૪ ઉદ્યોગ કરનારીને દરિકતા પ્રાપ્ત થતી નથી.
- ૫ ઉદ્યોગ કરનારીને ઝોરીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી.
- ૬ શીલ-સંસ્કલણથી અંધેચ્છી આપણા મટે છે.

પંદ્ર ઓને શિખામણ.

- ૧ રક્તે ચાલતાં કાંઈ ખાણું નહિ. ૪ દેવદર્શને એકલા જીવું નહિ.
- ૨ અધિક આહાર જમવો નહિ. ૫ રાત્રે લિમ્બગરો કરવો નહિ.
- ૩ લાંબી વાટે એકલા જીવું નહિ. ૬ પુરુષના આસને બેસવું નહિ.

પંદ્ર પાપ વિષે.

- ૧ અનીતિ કરે તે પાપ. ૪ બ્રહ્મચાર કરે તે પાપ.
- ૨ અધર્મ કરે તે પાપ. ૫ હિંસા કરે તે પાપ.
- ૩ અમૃત્ય બોલે તે પાપ. ૬ અણુઆણું લે તે પાપ.

૬૦ માન વિષે.

- ૧ માન આપ્યે માન મળે. ૪ નમ્ર સ્વભાવે માન મળે.
- ૨ સંપી આપ્યે માન મળે. ૫ ટેક સાચવ્યે માન મળે.
- ૩ પ્રમાણિકપણે માન મળે. ૬ માન માગનારથી માન વેગળું.

૬૧ સંતોષ વિષે.

- ૧ સંતોષ રાખવો. ૪ સંતોષ જેવો બીજો ધર્મ નથી.
- ૨ સંતોષી સદા સુખી. ૫ સંતોષીને ઝાઝું સુખ.
- ૩ સંતોષ જેવો બીજો નય નથી. ૬ સંતોષીને ઝાઝું માન.

(૧૫૪)

હાન-ગાંધી ગમના.

૬૨ હાન કરવા વિધે.

૧ હાન કરવા હાન કરે છે. ૨ હાન કરવા હાન કરે છે. ૩ હાન કરવા હાન કરે છે. ૪ હાન કરવા હાન કરે છે. ૫ હાન કરવા હાન કરે છે. ૬ હાન કરવા હાન કરે છે. ૭ હાન કરવા હાન કરે છે. ૮ હાન કરવા હાન કરે છે. ૯ હાન કરવા હાન કરે છે. ૧૦ હાન કરવા હાન કરે છે.

૬૩ વિધા વિધે.

૧ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૨ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૩ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૪ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૫ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૬ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૭ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૮ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૯ વિધા વિધે વિધા વિધે છે. ૧૦ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૨ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૩ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૪ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૫ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૬ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૭ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૮ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૧૯ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૨૦ વિધા વિધે વિધા વિધે છે.

૬૪ પતિવ્રતાને પ્યાડું શું ?

૧ દયાધારી તે પતિવ્રતા. ૪ વહેવારધારી તે પતિવ્રતા.
૨ પતિધારી તે પતિવ્રતા. ૫ સત્ય-શીલ પ્યાડું તે પતિ
૩ કુટુંબધારી તે પતિવ્રતા. ૬ વ્રતા.

૬૫ પતિવ્રતાનો ધર્મ.

- ૧ યશ્વતીમાં ગલરાય નહિ ૬ ખરાબ સાપણુ કરે નહિ
- ૨ ચરતીમાં કૃલાય નહિ : ૭ નીચની સોળત કરે નહિ.
- ૩ કૃવડ કહેવરાવે નહિ. ૮ વગર કામે પારકે ઘેર જાય
- ૪ ખાધા ગાળો રાખે નહિ. નહિ
- ૫ કાદલ છુગડું પહેરે નહિ તે. ૯ પારકી નિંદા કરે નહિ તે.

૬૬ નકામો ખર્ચ.

- ૧ ફળુલ અથવા નકામો ખર્ચ કરવો નહિ.
- ૨ નિરૂપયોગી ખર્ચ કરાવવો નહિ.
- ૩ ખર્ચમાં દોષ સીનો વાઢ કરવો નહિ.
- ૪ ઉકાઉ થાય તેનું છાપડું લેડ.
- ૫ સંપત્તિનો દુરુપયોગ કરવો નહિ.

૬૭ હું શું કરું તે વિષે.

- ૧ હું ખોટું કામ કદાપિ પણ નહિ કરું.
- ૨ હું પ્રભુ જેથી અપ્રસન્ન થાય તેવું નહિ કરું.

૬૮ હું શું પાળીશ ? તે વિષે.

- ૧ હું મારા પતિની આત્મા દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી પાળીશ.
- ૨ હું ધર્મશાસ્ત્રિકમાં જણાવેલા શ્રીધર્મો સંચયથી પાળીશ.
- ૩ હું શિયગમન-પતિમન નો સદુધી શિદામણિ અશ્યુજ પ્રાણુ જતાં પણ પાળીશ.
- ૪ હું સત્ય, દયા, (નમ્રતા) આદિ સદ્ગુણો હંમેશાં સ્નેહથી પાળીશ.
- ૫ હું જ્ઞાની મુનિઓએ સીઓ મારે સુકરક કરેલા નીતિ-નિયમો નિરંતર પાળીશ

૬ હું અવદારિક લેખા પરકેમિયાં પડિલોની આજા અવર
પાળીયા.

૭ હું લાભાર, નિરાધાર અને નિર્ધનને યથાશક્તિ અન્નપ શ્રે
આપી પાળીયા.

૮ હું જર કાપને નિતા, પુત્ર, ગન્યુ ગળી ખારી ટેક પાળીયા.
૧૬ હું શું કરીશ? તે નિષે.

૧ હું પામેધરની ભક્તિ વાંચેશાં અસ બાવળી કરીશ.

૨ હું ભરત પતિની આજા મદા માન્ય કરીશ.

૩ હું વિદ્યામળ્યાન કરી અર્જુનને અગીશર કરીશ.

૪ હું કુત્ર અને નૌનિવાન મળીઆનો મંગ કરીશ.

૫ હું જનક કામ લેગથી, માવડીથી અને કવચતાથી કરીશ.

૬ હું મારી જોડેને જોડ, ઉવડેશ આપી સન્માર્ગે ચલાવવા
કરના કરીશ.

૭ હું નિરાધાર અને નિરશિરને શકિત પ્રસાદે સુખી કરીશ.

(૨) શ્રી દિલ વચનો.

૧ હોશીએ પ્રમાણની આજા પ્રમાણે વર્તેલું.

૨ આજાજા હોશી આજણુ કિયત કોઈકા વચા હો કે તેના
જાહે, વાંચે કોઈકા વચે.

૩ મારું હો મેલકા મારું જોડે કામ તે તેની નારિ હોશી વર્તેલું.

૪ હો જોડેને જોડકા મી... વચનિયે મેલાવવાં.

૫ કોઈકા જોડકા ભરત વાંચે અર્જુનને અગીશર મેલકા
જાહે જોડકા હો વચન નિષે.

૬ મારાન મારી જોડકા મેલકા હો કે મારા હોશીએ
જાહે અને વાંચે તેને.

૭ ઇંદ્રિયોની ઇશ્વરબોની સાથે સ્થિત નહિ.

૮ ધરીર તથા વસ્ત્રો સ્વચ્છ રાખવાં.

૯ દર રોજ દેવદર્શને જવું તથા સાંધીતું હોય તો તેમને વાંદવા જવું.

૧૦ નાનાં ભાઈ બહેનોને સાથે લઈને દહેરે જવાપ્રથમે જવાની ટેવ રાખવી.

૧૧ પરવશા ધિછી પતિની આસાને અનુસરીને ચાલવું.

૧૨ અહંકાર, કામ, ક્રોધ તથા ઇર્ષ્યા આદિ કુશુલ્લોનો ત્યાગ કરવો.

૧૩ મનને ધીરજવાળું રાખી સ્વામીસેવામાં તત્પર રહેવું.

૧૪ અયોગ્ય રીતે જોવું, બેસવું, જીકવું કે ચાલવું નહિ તેમજ ક્યારે પણ દુષ્ટ ભાષણ કરવું નહિ.

૧૫ પર પુરૂષને ભાઈ, બાપ સમાન ગણવા.

૧૬ પતિને જમાડીને જમવું અને સ્વામીના સૂતા પહેલાં કઠિ સુવું નહિ.

૧૭ સ્વામી બહારથી ઘેર આવે ત્યારે હસ્તે શાદે, મધુરાં વચનથી તેનો સત્કાર કરવો.

૧૮ ઘરની વસ્તુઓ સ્વચ્છ રાખવી.

૧૯ રસોઈ સુધર બનાવી વખતસર પતિને ભોજન કરાવવું.

૨૦ ઇદ્રિયોને વશ રાખવી.

૨૧ સ્વામીનું કદી પણ અપમાન કરવું નહિ.

૨૨ નીચ સ્ત્રીઓની સંગત કરવી નહિ તેમજ તેમની સાથે ભાષણ પણ કરવું નહિ.

૨૩ ઘર કામમાં ઉતાળી રહેવું.

૨૪ ઘરેણાં કપડાં વગેરે સાચવીને રાખવાં.

૨૫ કોઈની હાંસી કરવી નહિ.

- ૨૬ ગાંઠું હસવું નહિ. ગારણું કે ગડ્ડીઓમાં કે એકાંતમાં બિભા રહેવું નહિ.
- ૨૭ પર પુરૂષ સાથે પોતાના ઘરમાં કે બહાર પણ એકાંત કરવી નહિ.
- ૨૮ કોઈ ઉપનિષદ સાથે તેમાં કંઈ કરવાં નહિ.
- ૨૯ સર્વદા સત્ય બોલવું; વ્યૂહું બોલવું નહિ.
- ૩૦ સ્વામી વિદેશમાં હોય ત્યારે વિશેષ શરીરની ચોભા નહિ કરતાં યોગ્ય નિયમોનું પાલન કરવું.
- ૩૧ જે વસ્તુનો સ્વામી ત્યાગ કરે તે વસ્તુનો સ્ત્રીએ પણ ત્યાગ કરવો.
- ૩૨ પતિને જે વાત અગ્રિય હોય તે વાતથી અજાગજ રહેવું.
- ૩૩ સાસુ સસરાને માનાય તુલ્ય ગણવાં.
- ૩૪ સાસુ સસરાની નિત્ય સેવા કરવી.
- ૩૫ સાસુની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર રહેવું.
- ૩૬ હુલેજ વર્ષનાં સંપૂર્ણ રહેવું.
- ૩૭ સાસુની સાથે કદી પણ વાદવિવાદ કરવો નહિ.
- ૩૮ ઘરના સેવક વર્ગની સારી અભ્યાસ રાખી તેમને સંતોષ આપવો.
- ૩૯ સેવક વર્ગના કામ ઉપર હંમેશાં રાખવું.
- ૪૦ ઘરના ઉપજ ખર્ચને ધિમાય રાખવો.
- ૪૧ પતિની આજ્ઞા ઉપર ધ્યાન રાખી તેમના સમુપાન અનુસાર જે જ્યે અર્થ કરાવવો.
- ૪૨ ઘરમાં સાર કરકારથી ચલાવવો.
- ૪૩ પતિનું સંતોષ થવું હોય તે સુખ વગર અને નિરાંત પણ ત્યાગ કરવો.

- ૪૪ પતિના જાનવા પદેણાં જાનવું.
 ૪૫ સ્વામીની કુદેખી વાત ચેટમ રાખવી.
 ૪૬ મલ્લ, દાગી રોય છતાં સ્વામીનું કામ જાતેજ કાઢીને કરવું.
 ૪૭ પતિવ્રતાઓનો સુભાગમ રાખવો અને સતી સ્ત્રીઓનાં આખ્યાનો વાંચવાં.
 ૪૮ અભિમાન રાખવું નહિ.
 ૪૯ અવકાશે નીતિ તથા ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાની ટેવ રાખવી.
 ૫૦ બની શકે તો દર દિન આમાપક તથા દેવપૂજા કરવી.
 ૫૧ દીલ સાફ રાખવું-કપટી થવું નહિ.
 ૫૨ શોકથનું વાંકું બોલવું નહિ અને તેની સાથે દેવ રાખવો નહિ.
 ૫૩ આશ્વાન છાકરાઓ ઉપર પ્રેમ ગણવો, અભાવ રાખવો નહિ.
 ૫૪ અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો.
 ૫૫ મિથ્યાત્વીનાં પર્યો કરવાં નહિ.
 ૫૬ ધર્મને પરમ દિનકારક જાણી બની શકે તેટલું તેવું આરાધન કરવું.
 ૫૭ પિતા, બાન્ધવ પ્રમુખ કોઈ પણ પુરુષની કોટેવળગી મળવું નહિ.
 ૫૮ પર પુરુષનું ઉવટળાદિયો અંગમર્દન કરવું નહિ.
 ૫૯ પર પુરુષને નવરાવવો નહિ.
 ૬૦ પર પુરુષ સાથે પત્રાલિક (પાના-ગાળ) થી જોડવું નહિ.
 ૬૧ પર પુરુષનાં છેડા પકડી વાત કરતા નહિ.
 ૬૨ પર પુરુષ સાથે હાથીને હાથગાળી દેવી નહિ.
 ૬૩ પર પુરુષની વેળી શુ થવી નહિ.
 ૬૪ પર પુરુષના અંગ ચ.પચાં નહિ.
 ૬૫ પર પુરુષના હાથથી પાનખીટી લેવી નહિ.
 ૬૬ પર પુરુષ સાથે એક શબ્દાએ બેસવું નહિ.

- ૬૭ વાટે, શેરીએ પુરૂષના સંગમાં જવું નહિ.
- ૬૮ જેઠ, સસરા, સાસુ વગેરે સાસરામાં કોઈ મોટેરાની સાથે ઠંઠાખાણ કરવી નહિ.
- ૬૯ પર પુરૂષ સાથે એકાંતમાં રહેવું નહિ.
- ૭૦ પર પુરૂષથી દષ્ટિ મિલાવી રાગથી જોવું નહિ.
- ૭૧ પર પુરૂષ સાથે સાંકેતિક ભાષાથી બોલવું નહિ.
- ૭૨ જોગી, ભરડા, ભિક્ષાચરની સાથે ભાષણ કરવું નહિ.
- ૭૩ કોઈ દેખે તેમ લઘુનીતિ અને વહીનીતિ (ઝાડો પેશાબ કરવી નહિ.
- ૭૪ પર પુરૂષ દેખતાં આળસ મરડવી નહિ—
- ૭૫ તેમજ શરીરનાં અવયવો ઊઘાડાં રાખી બતાવવાં નહિ.
- ૭૬ અત્યંત મીઠા પદાર્થો ખાવા ઉપર પ્રીત રાખવી નહિ.
- ૭૭ ભોજન અદ્ય કરવું.
- ૭૮ મોટા સ્વરથી હસવું નહિ.
- ૭૯ અન્નણ્યે ઘેર જવું નહિ.
- ૮૦ પીએર ઝાઝું રહેવું નહિ.
- ૮૧ ઘરની વાત કોઈને કહેવી નહિ.
- ૮૨ સાસરાના ઘરનું દ્રવ્ય કપટથી પીયરીઆને આપવું નહિ.
- ૮૩ ધીરા તથા મીઠા સ્વરથી બોલવું.
- ૮૪ પોતાના સ્વામીનું અપમાન થાય ત્યાં જવું નહિ.

૪ સર્વ સાધારણ હિતવચનો.

૧ મુદ્દેવ, મુશર, મુધર્મ, સાધર્મીજન, શુણીજન, વઠિલ-
જન તથા જ્ઞાનીનો વિનય બરાબર કરવો. વિનયજી ધર્મનું
મૂળ છે.

૨ મર્યાદાથી બોલવું, ચાલવું, ખાવું, પીવું, પહેરવું,
બોલવું, કામકાજ કરવું તથા સૂવું-જેસવું; મર્યાદાથીજ સઘળું
ચાલે છે.

૩ મુખમાં છટ્ટી જવું નહીં, દુઃખમાં ગભરાવું નહીં,
ચામાતું દુઃખ ભોંઈ રાજ થવું નહીં, પુન્ય કરી દુઢાવું નહીં,
ઉપકાર કરી પસ્તાવું નહીં અને અનીતિ કરી હરખાવું નહીં
પણુ શરમાવું.

૪ હાપ્યાં અદેખાઈ કરવી નહીં પણુ શુભમાં બીજાની સ્પર્ધા
કરવી.

૫ કોઈની છાની વાત પ્રગટ કરવી નહીં તેમજ આવી
ખાત્રી કરવી નહીં. કોઈને જર્મનાં બાણ મારવાં નહીં.

૬ ચાલતાં મુખી કોઈને કડવું વચન કહેવું નહીં, પ્રિય
અને હિત વચન કહેવું. લોકપ્રિય થવાનો એજ ઉત્તમ માર્ગ છે.

૭ મનમાં ઝેર વેર રાખવું નહીં, દોષ તે કાઢી નાંખવું
ને પ્રેમ અમૃત વર્ષાવું જેથી શત્રુ પણ મિત્ર થતા પામે.

૮ દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા ને શીલ સંતોષનો અભ્યાસ
સખવે.

૬ સાદાઈ અને સચમવડે નિદોષ જીવન, ગુણરત્ન; ખચ કમી કરી દેવું જેથી પાપ-પ્રવૃત્તિ બોધીજ કરવી પડે.

૧૦ પોતાનું શિયળધન લૂંટાય તેવા દોષિત સ્થાનથી દૂર ન રહેવું.

૧૧ દોરા ધાગા કે મંત્ર તંત્રના લાભામાં ન પડવું; મોહ-જાળમાં ફસાવું નહીં.

૧૨ કોઇને નળંગી વાત કહી નળજે મોર્ગે દોરવા નહીં.

૧૩ પતિવ્રતાને છાજે એવી દરેક રહેણી કરણી રાખવી.

૧૪ સ્વપરતું શિયળધન રક્ષાય એવી સાવધાનતા રાખવી.

૧૫ સતી, સતાઓનાં પવિત્ર ચરિત્રો વાંચી કે સાંભળી ધૈર્ય, વિવેક, ગંભીરતાદિક ઉત્તમ ગુણો સ્વજીવનમાં ઉતારવા.

૧૬ ખોટો આડંબર દુઃખદાયક બાણીને દૂર કરવો.

૧૭ સોળત કંઠી તો સુશીલ કે સજ્જન ખડેનોની કે બોધદાયક પુસ્તકોની કરવી.

૧૮ પારકી નિંદા કે કુચલી કરવાની કુટેવ તો સર્વથા તજવી.

૧૯ પવિત્ર વિચારો વડે નળગા વિચારોને ખસેડી દેવાં.

૨૦ હલકું વચન કોઇને ન કહેવું; પ્રિય અને હિત વચન કહેવું.

૨૧ વિવાહ પ્રસંગે કાગ-ફટાણાં ગાવામાં ઉત્તેજન નજ આપવું.

હિત-બોધ વચનો:

(૧૧૩)

૨૨ મરણ પ્રસંગે રોવા કુટવાની પ્રથા ઘટાડી શાંતિ અને ચોખ્ખા પારણ કરવાં.

૨૩ ખાનપાનેમાં સ્વચ્છતાદિક સાચવવા વિવેક રાખવો.

૨૪ ભક્ત્યાભિયાની ભરાબર સમજ મેળવી અભક્ત્યથી દૂર રહેવું.

૨૫ રાત્રિભોજન સર્વથા નજર કરવું, વાશી ને વિદ્યન પાળવાં.

૨૬ સ્ત્રોત પ્રમુખ દરેક પ્રસંગે જાણવાને વિચારવી નહીં.

૨૭ બને તેટલું સ્વપરતું લાડ કરવું પણ કરીને ફૂલાડું તો નહીં.

૨૮ આત્મામાં રહેલી અનંત શક્તિનું ભાન કાયમ જાગૃત રાખી સ્વપર ઉન્નતિનાં કામ ઉદ્ધાસ પૂર્વક કરના રહેવાં.

૫. સ્ત્રીહિતકર કાવ્યો.

૧. શ્રી હિતશિક્ષા છત્રીશી.

(પંડિત શ્રી વીરવિજયજી દ્વિત.)

સાંભળજો સજ્જન નરનારી, હિત શિખામણ સારીજી;
રીસ કરે દેતાં શિખામણ, લાગ્યદશા પરવારી-સુણજો સજ્જનને
લોક વિરુદ્ધ નિવાર, સુઠ વગત વહે વ્યવહાર. સુણજો
સુરખે ખાળક બેચક વ્યંગની, કાડ ને વળી નાંડજી;
જો સંસારે સદા સુખ વાંછે, તો ચોરની સંગત વાડ. સુણજો
વેશ્યા સાથે વણજ ન કરીએ, નીચ શું નેહુ ન ધરીએજી;
ખાંપણ આવે ઘર ધન બંધે, જીવિતને પરિહરીએ. સુણજો
કામ વિના પર ઘર નવિ જમીએ, આળે ગાળ ન દીનેજી;
ભળીઆ સાથે ખાથ ન ભરીએ, કુટુંબ કલહ નવિ કીને. સુણજો
દુશ્મનશું પરનારી સાથે, તણએ વાત એકાંતેજી;
માત બહેનશું મારગ જતાં, વાત ન કરીએ રાતે. સુણજો
રાબ રમણી ધરનો સોની, વિશ્વાસે નવિ રહીએજી;
માત-પિતા ગુરુવિણુ ખીજને, ગૂઝની વાત ન કહીએ. સુણજો
જાણબણ્યાશું ગામ ન જમીએ, આડ તળે નવિ વસીએજી;
હાથી ઘોડા ગાડી જતાં, દુર્જનથી દૂર ખસીએ. સુણજો
રમત કરતાં રીસ ન કરીએ, ભયમારગ નવિ જમીએજી;
એ જણ વાત કરે જિહાં છાની, તિહાં ઉભા નવિ રહીએ. સુણજો

હુંકારા વિણ વાત ના કરીએ, મચ્છાં વિણ નાવ જમીએ; સુણું ૯
 ધન વિધાનો મદ પરિકરીએ, નમોતા સાથે નમીએ. સુણું ૧૦
 સુરખ લેગી રાત્ત પડિત; હાંસી કરી નવિ હસીએ; સુણું ૧૦
 હાથી વાઘ સર્પ નર વહતાં; કેળીને દૂર ખેંચીએ. સુણું ૧૦
 કુવા કાઠે હાંચી ને કરીએ, કેદ કરી નવિ ભમીએ; સુણું ૧૧
 વરો ન કરીએ ઘર વેચીને, ભુગટટે નવિ રમીએ. સુણું ૧૧
 ભણતાં ગણતાં આગસો તણએ, લખતાં વાંત ન કરીએ; સુણું ૧૨
 પર હસ્તે પરદેશ હુંકારે, આપણું નામ ન ધરીએ. સુણું ૧૨
 નામું માંડો આગમ છંડી, દેવાદાર ન થઈએ; સુણું ૧૩
 કષ્ટ ભયાનક થાનક વરણ, દેશાવર જઈ રહીએ. સુણું ૧૩
 ધનવતોને વેશભલિનંતા, પગથું પગ ઘસી ધોવે; સુણું ૧૪
 નાપિક ઘર જઈ શિરં મુંડાવે, પાણીમાં સુખ ભેવે. સુણું ૧૪

શબ્દાર્થ.

સજ્જન-સફળુણી સ્ત્રી-પુરુષ જાને. વણજ-વ્યવહાર, વેપાર, કાંધે.
 પરવારી-દૂર ગઈ, જતી રહી. આપણ-એક, કલંક, લાંછન.
 નિવાર-દાકલું, વારલું, અટકાવલું. પરદરલું-તજલું, છાંડલું.
 કારનાર-ગામેગામ દૂરની લુહારી-આળે-અડપલું, વિનાકારણે.
 આની એક હલકી ભત ગા-ગૂઝ-છાની.
 દલીઆ વાંચા વિગેદ-છંડી-છાંડી દઈ, તણ દઈ.
 વંછો-કંઠો, ચાહો. વરણ-છાંડી દઈ, તણ દઈ.
 વાર-વારવી, છાંડવી, નજવી નાપિક-ધાંડળે, વાગંદ, હનમ.
 મદ-ગર્વ, અભિમાન. વરો-કારજ, ખર્ચ.

નાવણુ દાતણુ સુંદર ન કરે, બેઠા તરણાં તોડેછ; સુણુ ૧૫
 બૂંચે ચિત્રામણુ નાગો સુવે, તેને લક્ષ્મી છોડે. સુણુ ૧૫
 માતાચક્ષ્ણે ગ્રીવ નમાવે, બાપને કરો પ્રણામોછ; સુણુ ૧૬
 દેવ ગુરુને વિધિએ વાંદી, કરો સંચારનાં કામો. સુણુ ૧૬
 બે હાથે માથું નવિ ખલીએ, કાન નવિ ખોતરીએછ; સુણુ ૧૭
 બિભાં કેઠે હાથ ન દીને, સામે પૂર નવિ તરીએ. સુણુ ૧૭
 ચાહ તમાકુ દરે તણુએ, અણુગળ જગ નવિ પીનેછ; સુણુ ૧૮
 કુળવંતી સતીને શિખામણુ, હવે નર ભેગી દીને. સુણુ ૧૮
 સસરો સામુ જેઠ જેઠાણી, નણુદી વિનય મ ચૂકોછ; સુણુ ૧૯
 શાણુપણુ શેરી સંચરતાં, ચતુરા ચાલ મ ચૂકો. સુણુ ૧૯

સુણુને સન્નનોરે. ૧૯

નીચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવિ ભમીએછ; સુણુ ૨૦
 રાત્રિ પડે ઘર બહાર ન જઈએ, સહુને જમાડી જમીએ. સુણુ ૨૦
 યોબણુ માલણુ ને કુંભારણુ, યોગણુ સંગ ન કરીએછ; સુણુ ૨૧
 સહુને કોઈક આળ રહડાવે, એવડું શાને કરીએ ? સુણુ ૨૧
 નિજ ભરથાર ગયે દેશાવર, તવ શણુગાર ન ધરીએછ; સુણુ ૨૨
 જમવા નાતિ વચે નવિ જઈએ, દુર્જન દેખી ડરીએ. સુણુ ૨૨
 પર શેરી ગરબો ગાવાને, મેળે ખેલે ન જઈએછ; સુણુ ૨૩
 નાવણુ ધોવણુ નદી કિનારે, જાતાં નિર્લજ થઈએ. સુણુ ૨૩
 બિપડતે પગે ચાલ ચાલીને, હુન્નર સહુ શીખીનેછ; સુણુ ૨૪
 મનાન સુવસ્ત્રે રસોઈ કરીને, દાન સુપાત્રે દીને. સુણુ ૨૪
 શોઝ્યતણાં લઘુ બાળક દેખી, મ ધરો ખેદ હૈયામાંછ; સુણુ ૨૫
 તેહની સુખ શીતળ આશિષે, પુત્રતણાં ફળ પામે. સુણુ ૨૫
 બાર વરસ બાળક સુરપડિમા, એ બે સરિખાં કહીએછ; સુણુ ૨૬
 ભક્તિ કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુઃખ લહીએ. સુણુ ૨૬

નર નારી બેઠુને સિખામલ, મુખ લવરી નવિ હસીએછ;
 જાનિ સગાનાં ઘર છ'ડીને, એકલડા નવિ વસીએ. મુજુ ૨૭
 વમન કરીને ચિંતાગળે, નળજે આસન બેઠીછ;
 વિદિશે દક્ષિણ દિશે અધારે, બોટયું પથુએ પેસી. મુજુ ૨૮
 અણુતપ્તયે રૂતુવંતી પાત્રે, પેટ અજરણ વેગાછ;
 આકાશે ભોજન નવિ કરીએ, બે જણ બેઠી લેજાં. મુજુ ૨૯
 અતિશય ઊતું ખાઈ ખાટું, યાકે ઘણું નવિ ખાવુંછ;
 મૌનપણે એઈગણ વરછ, જમવા પહેલાં નહાવું. મુજુ ૩૦
 ધાન વખાળી વખોટી ન ખાવું, તરકે બેસી ન જમવુંછ;
 માંદા પાસે રાત તણને, નરણા પાળી ન પીવું. મુજુ ૩૧
 કંઈમૂળ અલક્ષ ને બોળો, વાસી વિહળ તે વરએછ;
 જૂઠું તળે પર નિહા હિસા, બે વળી નરણવ સરજો. મુજુ ૩૨
 મત પથખાણુ ધરી ગુરૂદાયે, તીરથવાત્રા કરીએછ;
 પુણ્યઉદય બે મોટા પ્રગટે, તો અંધવીપદ ધરીએ. મુજુ ૩૩
 મારગમાં મન મોટું રાખી, બહુવિધ સંઘ જમાડાછ;
 મુરજોઈ મુખ સવળાં પામો, તો મગશે એવું દહાડો. મુજુ ૩૪
 તીરથ તારણુ શિવ મુખ કારણુ, સિદ્ધાચળ ગિરનારેછ;
 પ્રભુબક્ષિ ગુણ યેણે ભવજાન-તરીએ એક અવનાર. મુજુ ૩૫
 લોકિક કોટાતર દિગચિક્ષા, છત્રોથી એ બાંટીછ,
 મરિન યો મુખ ચોર વિજય મુખ-વાણી મોહનપેલીછ. મુજુ ૩૬

અનુવાદ.

સવાન-પ્રાકટ, દીવ્યા
 મેંગ-મેંગમ.

મુરપડિના-દેવની પ્રવિન-મુનિ
 દાદા-જ ન હકે મુખની વચન-એક
 મરણ-એ-અનારી બનવો.

૨ શત્રિ ભોજન નિવારવા વિધે.

(રાગ-એ મહિનં નવ જગજી પિયુ પરદેશમાં.)

રજનીભોજન રજની ક્યારે નવ કરે.

સતે જમતાં જતું પડ્યે પાવમાં,

તેથી લાગે જમનાસને પાવજે;

પાપ થતાં નવ સચવાયે હવની દયા,

જિનવાળીને તેથી થાય લેથાપજે. રજની. ૧

છીડી આવે મુળમાં મનિ લોપાય છે,

જુ આવેથી રાગ જળોદર થાયજે;

વસન કરાવે માળી મુળમાં પેસતાં,

કરેગિયાથી કોઠ શરીરે થાયજે. રજની. ૨

કોટો પીડા કરે ગળામાં અતિ ઘણી,

વીંછી તાણું વીંધે પીડાકરજે;

સ્વરનો લાંગ કરે છે વાળ મુળે પડ્યો,

પીડા તેથી થાય પ્રગટ પ્રસારજે. રજની. ૩

ખેલે—તમ લામાં, રમતોમાં.

રૂતુવંતી—આપટીવાળી.

વસન—ઉલટી, ગકારી.

નરણાં—સવારમાં ખાતાં પહેલાં,

મૌનપાણું—મુળે મોઢે.

ભૂખ્યા પેટે.

વળોડવું—દોષ કાઢવા.

અલક્ષ્ય—નહિ ખાવા લાયક, ખંપે

નહિ તેવી.

સુરલોક—દેવલોક.

શિવહન—મોક્ષવન.

૩ શ્રી હિતશિક્ષાં છત્રીશી.

૧૧૬

હંસ અને કેશવની કૈયા ગવાય છે,
સત્રિલોચન પર છે તે દૃષ્ટાંત જો;
અવણ કરીને મન પર ધરજો ઔતથી,
એ તતથી જન પામે પુણ્ય મહત્ત જો. રચની. ૪

૩ શ્રી હિતશિક્ષા વિષે.

ગમલ.

૧. અમે આ દેહ ધારી છે, અમારા કંથને માટે;
વળી માયા વધારી છે, અમારા કંથને માટે.
૨. પિયર પગમાં તણ દઈને, સુભાગી આસરે આબ્યાં;
રમત સર્વે વિસારી છે, અમારા કંથને માટે.
૩. પિતાથી લાડ કરતાંતાં, પત્નવનાં માનને બારે;
હવે ભુદ્ધિ સુધારી છે, અમારા કંથને માટે.
૪. કંઈ ના કોઈતું કરનાં, અતિ ઉન્મત્ત થઈ ફરતાં;
હવે તો લાજ ધારી છે, અમારા કંથને માટે.
૫. જૂનાની ખીન તોડીને, નવાળી રનેડ લોટીને.
બાવની ગાંઠ ગાળી છે, અમારા કંથને માટે.
૬. દુઃખારા સામુના ખાધા, નતુંદના બેગ સાંખ્યા છે,
હમાની ટાલ પારી છે, અમારા કંથને માટે.
૭. પરાધીન પિંજરે રહીને, હવે કદી કંઈ વેકયું;
ઉદાગી ટેવ ટાળી છે, અમારા કંથને માટે.

ઉન્મત્ત—તોફાની.

કંથ—શ્વાની, પતિ, ધણી.

સમા—દરજુજર કરવું.

અન્ન—રોગ નહિ ને.

ગમલ કરવું, જનું કનું.

પતિની સેવ છે સાચી, રહી નિજ નાથમાં રાજ;	
અનીતિ તો અકારી છે અમારા કંથને માટે.	૮
ધરી શણગાર શુભ અંગે, ઠમકતી ચાલ ચાલીને;	
શરીર શોભા વધારી છે, અમારા કંથને માટે.	૯
ઠહે તે કંથ કરવાના, પતિને દેવ ગણવાના,	
અડગ એ ટેક ધારી છે, અમારા કંથને માટે.	૧૦
પતિનાં સુખમાં સુખિયાં, પિયુનાં દુઃખમાં દુખિયાં;	
સરસ રીત એ સ્વીકારી છે, અમારા કંથને માટે.	૧૧
પતિનું આંસુ પડશે ત્યાં, અમારું લોહી આપીશું;	
પતિવ્રત માળ પહેરી છે, અમારા કંથને માટે.	૧૨

૪ પતિવ્રત વધે.

ગઝલ.

અમારું સ્વર્ગનું ગારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું;	
અમોને મોક્ષ દેનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧
સુખુદ્ધિ સાથ વસનારું, કુખુદ્ધિ દૂર કરનારું;	
પિયુનો પ્રેમ પાનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૨
ભલે ભૂખે મરી જઈએ, કદી કંગાળ જો થઈએ;	
દુઃખો દેખી ન ઈરનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૩
અમોને કેદમાં રાખો, કદાપી બેડીઓ નાખો.	
છતાંના ટેક તજનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૪
ભલેને ભય ઘણો આપો, કદી તત્તવારથી ટાપો.	
નહિ તત્ત્વાર ઈગનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૫

વણુ દુઃખ સામરે સડીશું, કહી ના કોઈને કહીશું;	
અમારા શ્રેયને તારે, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૬
પતિ જો હોય પતવાળો, કુટિલ ચા અંધ હો કાણે;	
તથાપિ ચિત્ત ચ્છુનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૭
ભલે દેગી અસોગી હો, અગર ધનહીન યોગી હો,	
ધણી ભગવંત શ્રમ ધારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	
અભણ કે હોય અજાની, શકે ના પ્રેમને ભણી;	
છતાં શિરછત્ર છે મારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૮
અમારો દેવ છે સ્વામી, અમારી ભક્તિ ત્યાં ભભી;	
દૃઢ્ય ભર્યાર રટનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧૦
ભયાં ભંડાર નાણાંથી, સુવસો કે ઘરેણાંથી;	
કહી ના ચિત્ત ચગનારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧૧
નહિ લલચાઈએ લોભે, નહિ મન માનશે મોહે;	
ખરેખર જો બધું ખારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧૨
રવિ પશ્ચિમ ઉદય થાયે, સિંહણસુત તૃણ જો ખાયે;	
તથાપિ હામ ના હારું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧૩
દુપદતનયા અને તારા, સુકેન્યા ને સતી સીતા;	
પતિવ્રત તેહ સમ પાળું, પતિવ્રત પ્રાણથી ખ્યારું.	૧૪
કહે શંકર સરળ છબ્બું, મળે જેને સતી નારી;	
તરે પોતે અને નિવ નાથ-ને સંસાર કે તારી.	૧૫

અર્થ.

શ્રય—ભણું.

પિયુ—પત્ની, ધણી.

પત—ગગત દોઢ નામનો દેગ.

તૃણ—પાસ.

કુટિલ—વક, અવગચડો.

રવિ—સૂર્ય.

સિંહણસુત—સિંહ.

તનયા—દિકરી.

૫ સ્ત્રી હિત શિક્ષા-ગંડુલી.

(ઓંધવજી સદેશો કહેજો સ્થામને-એ રાગ.)

સુખ દાયક હિતશિક્ષા સાચી સાંભળો,

ધરજો મનમાં હેત ધરી નર નારજો;

પ્રભુ ભક્તિ શ્રદ્ધાથી સુખડાં પામશો,

હરતાં કરતાં શણજો મન નવકારજો.

સુખ. ૦

નિન્દા ચાહી ચુગલી કરવી વારજો,

ક્રોધ કરો નહિ શત્રુપર તલભારજો;

આજ ન દેવું પરના ઉપર વૈરથી,

પેટ ભરીને કરજો નહીં આહાર-જો.

સુખ. ૨

જ. / શક્તિ અનુસારે લક્ષ્મી ધર્મમાં,

વાપરવી, લહી માનવ ભવ અવતારજો;

હુળી મળી સંપીને ઘરમાં ચાલવું,

ઘરમાં કરવો નહિ ખટપટથી ખારજો.

સુખ. ૩

દીન દુઃખી અન્ધા પર કરણા કીણજો,

પર ઉપદારે પાપકર્મનો નાશ જો;

મનમાં પણ ખુરં નહિ પરનું ચિંતવા,

સારામાં સારું છે ધર વિશ્વાસ જો.

સુખ. ૪

સુખની વેળા લાગ્યથકી જો સંપન્ને,

ત્યારે મનમાં કરવો નહિ અડકાર જો;

દુઃખની વેળા દિલગીરીને ત્યગીએ,

એક અવસ્થા રહે નહીં સંસાર જો.

સુખ. ૫

બુઝારીની સંજન કીજો નહીં કદી,

કુમિત્રોની સંજન દુઃખદાતારજો;

દરથી પદ્મ હિતશિક્ષા મનમાં ધારવી,
પરનારી વેશ્યાનો તજશે પ્યારજો.
માન પિતાની લક્ષિત કરીજો બાવથી.
સંકટ પડતાં દરથી પરને સહાયજો;
માન જાનના સામા પડીજો નહિ ઠકી,
નિત્ય સ્વાદે લાગો શુરને પાયજો.
વચન વિચારી બાલો સદુ મીઠાશથી,
મોટા જનનું સાચવવું બહુ માનેજો;
ગંભીર મનના થાશે સુખમાં સંપજો,
સાશુર શુભનું કરવું જગમાં જ્ઞાન જો.
સમયસૂચકતા સમતા રાખી ચાલીજો,
ધર્મશાસ્ત્રનો ધરજો મન આચાર જો;
સુદ્ધિઆગર સ્વશુદ્ધ સંગન કીજો,
પામે તેથી બવસાગરનો પાર જો.

મુખ. ૬

મુખ. ૭

મુખ. ૮

મુખ. ૯

૬ પતિવ્રતા સ્ત્રી વિષે-ગંદુલી.

(બોધવંતુ સંદેશો દહેજ સ્થામને-એ રાગ.)

પતિવ્રતા પ્રેમદાના ધર્મી સાંભળો,
પ્રભાતપ્રાટે બેઠી પાંડ નાર જો,
મહામંત્ર પરનેપામો મનમાં રજો,
દિનદુન્યે જો કનકી કરે વિચારજો.
પ્રતિનિવૃત્ત ૯૧ થી વિનયે વર્તી,
પ્રેમે પડતી વાત સંસાર પાપ જો;
પરજા કાપ દે વલનાથી દેખીને,
મુઠ પાન બલનાથી ને ખારજો.

પતિવ્રતા ૧

પતિવ્રતા ૨

નણુંદ જેઠાણી જેઠં દીધરને દાસીઓ,
વર્તે સદાચરણથી સહુની સાથજે;
ઠપકા મહેણાં સહન કરે સહુ પ્રીતથી,
નવરાશે લજતી તે ત્રિભુવનનાથજે.

પતિવ્રતા. ૩

બાળકે બચ્ચાને જાળવતી પ્રેમથી,
કદી ન કરતી કુટુમ્બ સાથે ખારજે;
મોટું પેટ કરીને સહુનું સાંભળે,

પર પુરૂષથી કદી કરે નહિ ખ્યાર જો.

પતિવ્રતા. ૪

મીઠાં વચનો જોલે સહુની સાથમાં,
સુખ દુઃખ વેળા મન રાખે સમભાવજે;
ઘરની વાતો દેખી આગળ નહીં કરે,

ધર્મ કર્મનો કરતી મનમાં દહાવ જો.

પતિવ્રતા. ૫

નાહુ પંજેજે પતિને હઠિલી થઈ કદી,
સંકટ પડતાં પતિને કરતી રહાયજે;
આક્રંત આવે પતિને ધીરજ આપતી,

આળ રહુડે તેવા સ્થાને નહિ જાય જો.

પતિવ્રતા. ૬

છેલ છખીલી બની ઠણીને નહીં ફેરે,
લોકવિરૂદ્ધ વર્તે નહીં કંઠે પ્રાણજે;
લાજ ધરે મોટાની કુલવટ સાચવી,

પતિ આજ્ઞા લોપે નહિ સુખની ખાણજો.

પતિવ્રતા. ૭

દેવ ગુરૂને વંદન કરતી ભાવથી,

સદ્ગુરૂ વચનામૃત સાંભળતી પ્રેમજે;

અહ્યાં વ્રતોને પ્રાણાંતે પણ પાળતી;

સતીવ્રતોને સાચવતી ધરી નેમ જો.

પતિવ્રતા. ૮

ધર્મકર્મમાં મુલ જોનાને જોડી,
 આગર આગિદાને દેની જોધજો;
 હપકો પાનિ આપે તે સયે આંખજો,
 પાનિના મામું જોડે નદિ પરી કોધજો. પતિમતા. ૬
 મુલસા ચંદનભાતા શ્રીના દેવની,
 દમયંતી મુલદા મુલ અવનાર જો;
 ભુદિસાગર સ્ત્રીઓ જોવી જોભની,
 પાળો શિયળ કુળવંતી મુલ નાર જો. પતિમતા. ૧૦

૭ ગુરુ ગુણ વિષે-અંહુલી.

(માણસ ગુણી લાવ ગુણિયક ગચરો-એ રાગ)

- જેની ગુરુરાજને તમે વહો. જેથી મળશે શિવમુખ કંદો—જેની.
 આશ્વજોગે ગુરુરાજ મળિયા, લયોલવનાં પાતક દગિયાં;
 મોતીડે મેહુ વરસિયા. જોડેની. ૧
- ધન્ય ધરી ધન્ય દિવસ આજ, સિધ્યાં છે સહુનાં કાજ,
 પધાર્યા ગુરુ મહારાજ. જોડેની. ૨
- રહો ગુણિયક ગુરુજી દ્યામાનુ, વાણી સુખીને નિર્મળ યાગુ;
 જાન દિવસ ગુણને ગાગુ. જોડેની. ૩
- પુરવ પુન્ય ઉદય આજ ક્રિયો, મહાગુરુનો સંલેગ મળિયો;
 અજાન કદામિહ દગિયો. જોડેની. ૪
- સૂત અર્થના ઉપદેશ આપે, મિથ્યાત્વનાં મૂળને કાપે;
 સમદિન માંડે સ્થિર સ્થાપે. જોડેની. ૫
- પુરવ પાપનો રસ્તો બતાવી, સુન્ય ધર્મની વાન જણાવી;
 સર્વ સંધના મનમાં ભાવી. જોડેની. ૬
- ગુરુ જ્ઞાન રતનના ભરિયા, સમગ્ર સાગરના દરિયા;
 વૈરાગ્ય તરંગે વરીયા. જોડેની. ૭

ગુરુ કૃત્યાણુ મુનિ મહારાજ, નિત્ય સેવ્યાથી સરથે ઠામ;
કહે દુર્લભ મળે શિવરાજ.

જેની. ૮

૮ ધર્મભાવના-ગહુલી.

(રાગ ધોળ.)

જેની સંસ્કૃતાં સંસારમાંરે,
જેની મહુગુરુ ધર્મ સંજોગ, વધાવો ગહુલીરે.
જેની સદ્દેશા જિનગ્રાસનનીરે,
જેની પુરુષ પુણ્યસંજોગ. વ. ગ. ૧
જેની સમ સતોષ સાધી જાની રે,
જેની નવગ્રંથ નવરંગ ધાટ. વ. ગ.
જેની જપ તપ યોગા કિજલા રે.
જેની સત્ય વ્રત વિનય સુપાટ. વ. ગ. ૨
જેની સમકિત સેવન ધાળમાંરે,
જેની કનક કવોળે ચંગ. વ. ગ.
જેની સંવર કરો શુભ સાધિયોરે,
જેની આણા વિટક અભંગ. વ. ગ. ૩
જેની સમિતિ ગુપ્તિ શ્રીફલ ધરો રે,
જેની અનુભવ કુંકુમ ધોટ. વ. ગ.
જેની નવ તત્ત્વ હંમે ધરોરે,
જેની ચરચો ચદન રંગ રોળ. વ. ગ. ૪
જેની ભવગળ જેહન્ય લિયે રે,
જેની વિવેક વધાવો ગાલ. વ. ગ.
જેની વીર કહે જિનગ્રાસન રે,
જેની રહેતાં મ નગમણ. વ. ગ. ૫

સાચી સારી જીનીશી

સાચી

કહી

સાચુ સસરાની હિતશિક્ષા માનવી,
 પુત્ર-પુત્રીને કરવો સારો ભોધજો,
 પતિઆજ્ઞાએ કારજ સહુ ધરવું કરે,
 નિંદા લવરી કરે નહિ તલભારે જો,
 પર પુરૂષની સાથે પ્રીતિ નહીં કરે,
 પતિહુઝે દુઃખી શીજવંતી નાર જો,
 પુત્ર પુત્રીઓ પ્રેમે પ્રમદા પાળતી,
 લડે નહીં ઘેરમાં ઢોધની સાથજો,
 નિત્ય નિયમથી ધર્મકર્મ કરતી રહે,
 સમરે પ્રેમે ત્રણ ભુવનના નાયજો,
 લજ્જા રાખી બાંધે મોટા આગજો,
 લક્ષ્મી જેવી તેવું ભોજન ખાયજો,
 લોકવિરૂદ્ધ વત્તં નહીં કુળવટ સાચવી,
 કુલટા સ્ત્રીની સાથે કયાય ન લાય જો,
 સમતા રાખે સહુ કારજ કરતાં યકાં,
 શિક્ષા હેતાં કહી નહીં અકળાયજો,
 ગંભીરતા રાખી વત્તં સંસારમાં,
 એવી સ્ત્રીના સદ્ગુણ સર્વ ગાયજો,
 દેવગુરુને ધર્મે ભક્તિ નેહની,
 સંકટ આવે પતિને કરતી સ્થાયજો,
 શ્રાદ્ધસાગર શિયળ પાળે પ્રેમથી,
 શિયળવંતી નારી સુખકાં પાયજો.

સાચી ૧

સાચી ૨

સાચી ૩

સાચી ૪

સાચી ૫

સાચી ૬

૧૦ પુત્રીને માતાની શિખામણ.

(આધવળ સંદેશો કહેજો શ્યામને. એ રાગ.)

શિક્ષા ગાળીકાને માતાં આપતી,
 સંગત સારી ગાળીકાની રાખજો;
 કરો વિનય મોટાનો હરખી હેતથી,
 હુશીયારને મનથી કાઢી નાંખજો.
 સણાવી વિદ્યા ચીવટ રાખી વહાલથી,
 કંઠી ન રાખો ગાળ દેવાની દેવજો;
 બેઠલાં ઉઠી અચ્ચાસે મન વાળવું,
 માતપિતાની કરવી પ્રેમે સેવજો.
 માત કહે તે કાર્યો કરતી પ્રેમથી,
 માતપિતાને કરતી નિત્ય પ્રણામજો.
 નવરી આથડતી નહિ પરના આંગણે,
 દેવ ગુરૂને સ્મરવા શુદ્ધ પ્રણામ જો.
 રોવું રીસાવું નહી હઠથી દીકરી,
 ગૃહું ચેારી ચુગલી કરજે ત્યાગજો;
 વીઘાની ખામીથી મૂર્ખાં સદુ કહે,
 કરજે સાચા ધર્મમાર્ગ માં રાગજો.
 નિત્ય નિયમથી સદુ કૃત્યો કરવાધડી,
 હજવે હજવે કાંચે. સરવે થાયજો;
 બુદ્ધિમાગર શિક્ષા માની માનનાં,
 ગૌરવ ગુણિયત કુટુંબનાહિ ગણાયજો.

શિક્ષા ૧

શિક્ષા ૨

શિક્ષા ૩

શિક્ષા ૪

શિક્ષા ૫

સમાપ્ત.

કેવી રીતે વાંચવું ?

૧. આખો ખેંચવી પડે એવા થોડા અનુવાણામાં વાંચવું નહિ.
૨. વાંચતી વખતે નમાઝે માથું દમ્ભેમાં સીધું રાખવું.
૩. આ વાંચ કરી, બુલના નદિ કે નમાઝી આંખની કિમતે ટાઈ પણ ચોપડી કરતો વધારે છે-અને નમાઝી આંખ પરજ નમાઝા રક્ષણ નથા કસોડનો મુખ્ય આધાર છે.
૪. વાંચના વખતે નમાઝી ચોપડી આંખોથી ડુમાડે થોડું દુઝ દર રાખવી.
૫. વાંચતી વખતે કરી પણ પ્રકાશ તરફ મ્હોં ફોખવું નહિ. પરંતુ અનુવાણું નમાઝી પાછલી આંખથી અથવા તો નમાઝા કાળા ખબા તરફ ચાલે પુસ્તક પર આરે એવી રીતે વાંચવાનું રાખવું.
૬. ફાંટી થોડી વારને અંતરે ચોપડીની બદલાર તરફ વાલે એવાં રહીને અથવા આંખે બિલકુલ બંધ કરવાં રહીને તેને આરામ આપવો.
૭. ચોપડી ઉપર ભૂલના કોઈપણ પદનાં રૂપ એવી રીતે હતા પણ વાંચવું નહિ.
૮. ક્યારેક પાછલી નજર અને હાલ નમાઝી આંખે હાલ કમી અને કંઈ પાછી ખેંચાવડે લેતા-જા કરવું.